

10/2/12 + 139/44 + (10) 1/10/12

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
Research Library, The Getty Research Institute

SERRANI
DE SEPTEM VRBIS
ECCLESIIS

Vna cum earum Reliquijs, Stationi-
bus, & Indulgentijs.

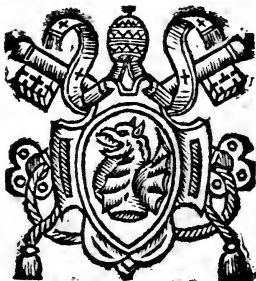
MVM

Ad S. D. N. Gregorium XIII.

Biblioth. Pont. Max. Sec.

*Coll.
Vatican.*

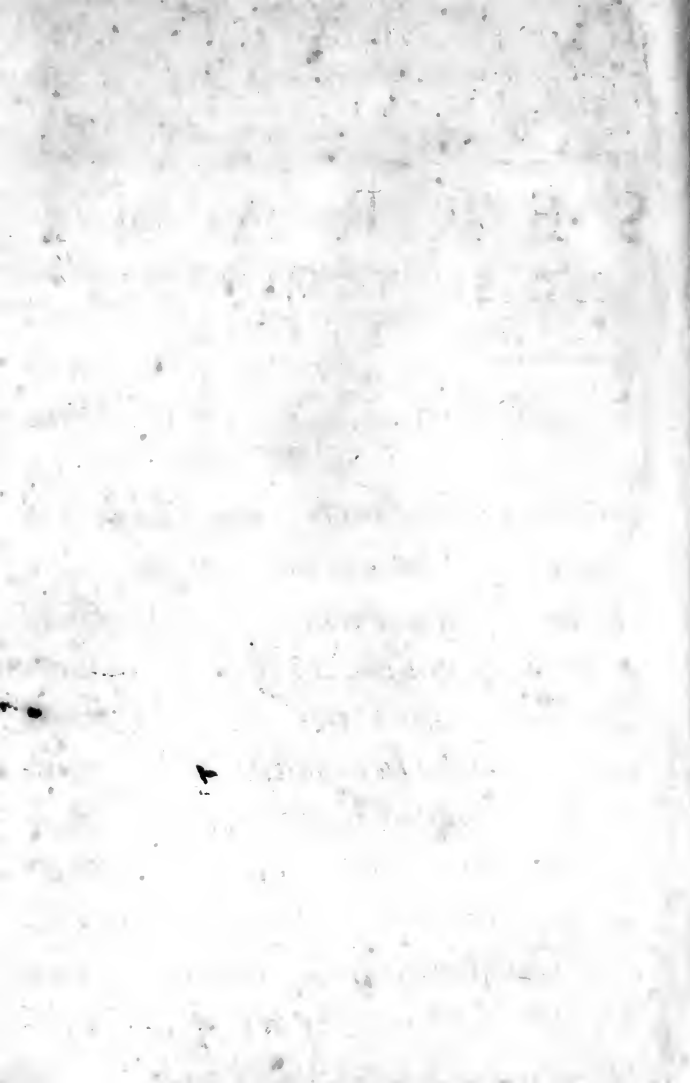
*Ross. S. J.
M. Coccini*

R O M A E,

Apud Haredes Antonij Bladij Impressores Camerales.
Anno Iubilai. M. D. LXXV.

Cum licentia Superiorum, & Priuilegio.

^{MO}
S. D. N. GREGORIO. XIII
PONT. MAX.

M. ATTILIVS SERRANVS.

V *M* *m* *i* *h* *i* *m* *a* *n* *d* *a* *t* *u* *m* *e* *s* *s* *e* *t*, *u* *t* *q* *u* *a* *d* *e* *s* *e* *p* *t* *e* *m* *p* *r* *a* *e* *c* *c* *l* *e* *s* *i* *s* *u* *r* *b* *i* *s* *R* *o* *m* *a* *i* *n* *v* *e* *t* *e* *r* *i* *b* *u* *s* *m* *o* *n* *u* *m* *e* *n* *t* *i* *s*

*maxime illustrata, ac memoratu digna
reperissem, ea breuiter colligerem, &
genere dicendi simplici, atq; ad captum
rudium accommodato exposita publi-
carem: iudicavi non alij hoc paruum
ac tenue munusculum offerendū, quam
tibi, Beatissime Pater, quem in terris
caput Ecclesie sue constituit Deus, par-
ta, ac redempta Christi filij sui sangui-
ne: ut & ea, de quibus in hoc libello
agitur, sanguine, ac cineribus inuictor-
um Christi martyrum illustrata, ac no-*

bilitate fuerunt. In his autem rebus
peruestigandis magnam mihi difficul-
tatem obtulit non vetustas modo, sed
multo magis incuria, dicendum enim
est, & negligentia quedam hominum
in eis monumentis conseruandis, qui-
bus haud scio an quidquam vel uniuers-
o nomini Christiano, vel huic tan-
topere Deo cara ciuitati gloriosius re-
periri queat. Praestiti tamen quod po-
tui: & quamquam mihi nonnunquam,
ut in densissima nocte gradienti, tradi-
tioni inherendum fuit, dedi tamen ope-
ram, ut omnia, quoad eius fieri po-
tuit, confirmarem testimonijs eorum
scriptorum, quibus partim sanctitas,
partim vetustas auctoritatem compa-
rauit. Cumulatiuſ autem videor huic
muneri satisfacturus fuisse, nisi breui-
tas temporis obstitisset: sed properan-
dum

dum fuit, ut mos gereretur eorum studio, ac cupiditati, quos hoc potissimum anno ex omnibus orbis Christiani partibus ad reclusos per te indicto Iubilæo ecclesiæ thesauros, concurrere videmus. Interea, Beatissime Pater, aduolutus pedibus Sanctitatis tuæ, quæso, obtestorque, ut hoc deuotionis meæ exiguum pignus grato animo accipere digneris.

Deus nobis Sanctitatem tuam
quamdiutissime incolu-
mem seruet.

V M M I Pontificis diplomate cautum est, ne quis tam in Italia, quam extra eam, sub excommunicationis latæ sententię, in terris uero S. R. E. mediate uel immediate subiectis, etiam ducentorum ducatorum auri, & amissionis librorum pœna, Marci Attilij Serrani librum de septem Urbis ecclesijs, uulgari aut latino sermone intra proximum decenniũ absque ipsius auctoris, & impressorum licentia imprimat, seu alicubi impressum uenale habeat.

AUCTORES ECCLESIASTICI;
 præter sacrosancta Concilia, & Summorum
 Pontificum epistolas, ex quorum
 fontibus hæc hausimus.

<i>Adonis episcopus Vien-</i> <i>nensis.</i>	<i>Galla Placidia.</i>
<i>S. Adrianus Papa.</i>	<i>Gennadius.</i>
<i>Aegesippus.</i>	<i>Georgius Cedrenus.</i>
<i>S. Ambrosius.</i>	<i>Gregorius Nazianzenus.</i>
<i>Anastasius bibliotheca-</i> <i>rius.</i>	<i>Gregorius Romanus.</i>
<i>Ancirana Synodus.</i>	<i>Gregorius Undecimus.</i>
<i>Arator poeta.</i>	<i>Gregorius Thaumatur-</i> <i>gus.</i>
<i>Arnobius.</i>	<i>Gulielmus Anglicus ex</i> <i>bibliotheca amplissimi</i> <i>Cardinalis Sirleti.</i>
<i>S. Artemius.</i>	<i>Gulielmus Durandus.</i>
<i>S. Athanasius.</i>	<i>S. Hieronymus.</i>
<i>S. Augustinus.</i>	<i>Innocentius III. ex biblio-</i> <i>theca Vaticana.</i>
<i>V. Beda.</i>	<i>Ioannes Baptista Pla-</i> <i>tina.</i>
<i>Blondus.</i>	<i>Ioannes Diaconus, qui</i> <i>S. Gregorij vitam scripsit.</i>
<i>Bonifacius viij.</i>	<i>S. Ioannes Chrysostomus.</i>
<i>Calcedonesis Synodus.</i>	<i>Ioannes Diaconus Latera-</i> <i>nensis ex bibliotheca</i> <i>Lateranensi.</i>
<i>S. Clemens Romanus.</i>	<i>Iornandes.</i>
<i>S. Damasus Papa.</i>	<i>S. Ireneus.</i>
<i>Ennodius Diaconus Ro-</i> <i>manus.</i>	<i>S. Iustinus Martyr.</i>
<i>S. Epiphanius.</i>	<i>Lateranensis Synodus pri-</i> <i>ma.</i>
<i>Eusebius Cesariensis.</i>	
<i>Faustinus presbyter ex bi-</i> <i>bliotheca Vaticana.</i>	
<i>Ferculphus episcopus Le-</i> <i>xouiensis.</i>	
<i>Gaius.</i>	

Sub Iulio 1. secunda &
tertia sub Symmacho,
quarta sub Gregorio
magno, quinta sub Mar
tino 1. sexta sub Ni
colao 11. Nona sub
Alexandro 111. decima
sub Innocentio 111. vn
decima, & vltima
sub Iulio ij. et Leone x.
S. Leo Papa.
Liberij acta.
Licinia Eudoxia.
Masseus Vegius ex biblio
theca ecclesie S. Petri
Marcellinus presbyter ex
bibliotheca Vaticana.
Martinus penitentiarius.
S. Maximus Taurinensis.
Niceana Synodus 1. & ij.
Nicephorus.
S. Nicolaus Papa 1.
Nicolaus 111.
Orosius.
Pandulphus ostiarius.
S. Paulinus.
Paulus Diaconus.
Petrus Manlius ex biblio
theca Vaticana.
Procopius.
Prudentius poeta.

Ptolemæus Lucensis.
Romana Synodus prima
sub Hilario, tertia, quar
ta, & quinta sub Sym
macho, septima sub
Gregorio magno, octa
ua sub Gregorio 11.
Rituale Romanum antiquis
simum ex bibliotheca
Achillis Statij Lusitani.
Ruffinus presbyter.
Seuerus Sulpitius.
Socrates scholasticus.
Sophronius episcopus
Hierosolymitanus.
Sozomenus.
Tacitus.
Tertullianus.
Theophanes.
S. Theodoretus.
Theodorus Balsamo.
Theodorus Lector.
S. Thomas de Aquino.
Valentinianus.
Vite sanctorum ex uetusto
manuscripto codice in
bibliotheca Achillis
Statij.
Vite sanctorum apud Li
pomanum.
Zonara.

M. ATTILII

S E R R A N I

D E S E P T E M V R B I S
E C C L E S I I S .

V I N Q V E sunt in vrbe ecclesie, quæ ob insignem ædificiorum magnitudinem ex omni antiquitate basilicæ vocantur, Lateranensis, Vaticana, S. Pauli via Ostiensi, S. Mariæ maioris, S. Laurentij extra urbis mœnia, vt & aliunde constar, & ex Epistolis Innocentij tertij, quæ in Vaticana bibliotheca adseruantur. Eædem patriarchales dicebantur; quod ex eis Lateranensis quidem romano pontifici, qui & patriarcha aliquando vocatus est, ad habitationem attributa erat, ceteræ ad hospitium, ac diuersorium alijs quattuor reipublice christiane patriarchis, Constantino-politano, Alexandrino, Antiocheno, & Hierosolymitano, qui post romanum ex sacrorum conciliorum decretis principem in ecclesia locum obtinebant. Quod ideo factum est, vt si quando contigisset generalia concilia Romæ celebrari, quibus interesse hi quattuor tenebantur, aut alia quauis de causa ad urbem accederent, suas quisq; ibi sedes haberet. Est enim Roma communis omnium patria, quo cum ex toto terrarum orbe ante

quam

quam adeo miserabiliter christiana respublica afflicta esset, innumeræ gentes confluerent, conueniens fuit, aptumque etiam ad conciliandos illarum animos, vt omnes quo confugerent, haberent vbi suum agnoscerent ducem, ac pastorem. Fuerunt præterea vnicuique harum quinque ecclesiarum attributi ministri, qui in eis sacra facerent. Atque in Lateranensi quidem basilica statutum erat, vt a septem episcopis cardinalibus quotidie vicissim super altari beati Petri celebraretur, in alijs vero idem perageretur a presbyteris cardinalibus, vt auctores sunt Anastasius Bibliothecarius in vita Stephani Tertij, Prolemæus Lucensis, Martinus Pænitentiarius in chronica summorum Pontificum. Hinc, præter indulgentias a diuersis pontificibus illis concessas, factus est ad eas frequentior populi concursus, cui præcipue postea adiungitur, quod actis ab inuictis Christi martyribus de tyrannis, ac de ipsa morte gloriosissimis triumphis in his sanctissimis basilicis sanctorum corpora honoris, ac venerationis causa posita sunt; cumq; veteri maiorum exemplo, vt suo loco dicemus, qui illas visere constituissent, a basilica sancti Petri inciperent, inde ad Diui Pauli, mox ad Lateranum iter arriperent, consuetudine receptum est non præterire ecclesiam sancti Sebastiani ob venerandum diui Callisti cœmeterium tot sanctorum corporibus nobilitatum, & ob sacras catacumbas perfugia quondam eorum quibus pro Christo ab hominum conspectu fugiendum erat. Pari quoque ratione dum a Lateranensi ad diui Laurentij basilicam tendebatur, ecclesia sanctæ Crucis in Hierusalem sanctissimis

reliquijs ornata septima adiuncta fuit; atque ita septenarius numerus completus est, ne tam religioso instituto mysterium deesse videretur, quod is sanctissimus habetur numerorum omnium, quos in sacris literis legimus. Idq; maiores nostros etiam eo fecisse credendum est, ut dum christiana pietas in laudabili visitandarum ecclesiarum opere se exercet, post grates Deo persolutas, venerationemq; sanctorum, ac præteritorum errorum dolorē (hoc namque proposito, ac consilio sunt visitandæ ecclesiæ) meditando miseriam humanæ vitæ, in qua cum sumus, peregrinamur a Domino, daretur nobis occasio ob septenarium ecclesiarum numerum septem Spiritus sancti charismata humilibus precibus, supplicibusq; obsecrationibus postulandi, quorum auxilio sequi eorum vestigia possemus, qui tanquam cælestis patriæ ciues hic ciuitatem permanentem non habentes, dignitatum, rerumque omnium amissione magnis laboribus, multoque sudore, ac sanguine ipso futuram sibi inquisuerunt. Et hæc generatim de septem ecclesijs dicta sint, de quibus nominatim dicere iam aggrediar.

De Ecclesia S. Petri in Vaticano.

QUEM AD MODUM non sine diuina prouidentia factum esse censendum est, quod Dei filius pro hominibus homo factus, & pro illis moriturus, ut manifestius fieret mysterium, nobilissimam omnium urbium, quæ in oriente erant, ad hoc elegit, atque crudelissima morte

salutis nostræ opus perficiens, statuit, ne locus etiã
vbi illud peragendum erat, ignominia careret, quo
maior inde in humanũ genus agnosceretur amor,
neque enim erat urbs vlla Hierosolyma nobilior,
ac celebrior, aut cruce mors vlla turpior, aut mon-

Matt. 5. B

te Caluariæ locus vllus ignominie plenior. Ira sane
ne sub modio fidei lucerna lateret, sed super can-
delabrum omnibus, qui in domo sunt luceret, cum
Christi uicario sedes destinanda esset, Petrus apo-
stolorum princeps, cui, & eius successoribus tanta
imperij moles regenda, gubernandaq. tradita erat,

1. Pct. 1. A

Romam principem omnium terrarum ciuitatem
relicta Antiochia, peragratis Ponto, Galatia, Cap-
podocia, Asia, & Bithynia ex omnibus maxime de-
legit, vbi cum Simonem magũ sub Claudio, Pau-
lo etiam adiuuante expugnasset, vt maiori constan-
tia, quæ docuerat, confirmaret, eodem genere mor-
tis, quod Christus passus fuerat, sub Nerone mor-
tuus est, sacrosanctum cruore suo faciens Vaticanũ

lib. 17.

montem illum, quem infamem, ut testis est Tacitus,
appellabat antiquitas. Quod autem diuus
Petrus, ut ueterum auctoritate comprobetur ue-
ritas, Romam venerit, Simonemque magum ex-

b Cõtra gẽ
tes li. 2. nõ
lõge à prin-
cipio.

pugnauerit, Arnobij hæc sunt verba. Ipsam apud
dominam Romã, in qua cum homines sint Num-
mæ regis artibus, atque antiquis superstitionibus
occupati, non distulerunt tamen res patrias linque-
re, & ueritati coalescere christianæ. Viderãt enim
cursum Simonis magi, & quadrigas igneas Petri
ore difflatas, & nominato Christo euanuisse. Vide-
rant, inquam, fidentem dijs falsis, & ab eisdẽ me-
tuentibus proditum pondere præcipitatũ suo cru-
ribus

ribus iacuisse præfractis, post deinde perlatum Brun-
dam cruciatibus, & pudore defessum ex altissimi
culminis se rursus præcipitasse fastigio. Quæ om-
nia vos neque scitis, neque scire uoluistis, neque
unquam vobis necessaria iudicastis. Quod autem
sub Claudio id gestum sit, a D. Iustinus martyr Ro-
manos alloquens aperte demonstrat his verbis.
Addo tertium, quod post Christi ascensionē ijdem
genij subornarunt quosdam homines, qui se pro
Dijs gererent, qui honores etiam apud vos conse-
cuti sunt, tantum abest, ut pulsati fuerint, sicut Simo-
nem quendam Samaritā ortum a Gitta oppido, qui
sub Claudio Cæsare subnixus ope dæmonum, &
fretus magicis artibus in hac vrbe regia Deus est
habitus. Quod diuus Paulus miraculo interfuerit,
& pars magna illius fuerit, ita scribitur a Seuero
Sulpitio. Etenim tum illustris illa aduersus Simo-
nem Petri, & Pauli congressio fuit, qui cum magi-
cis artibus, ut se Deum probaret, duobus suffultus
dæmonijs euolasset, orationibus apostolorū fuga-
tis dæmonibus delapsus in terram populo inspectā
te disruptus est. Quæ omnia si quis diffusius cogno-
scere desiderat, legat Clemētem romanum, Ter-
tullianum, Ireneum, Eusebiū, Epiphanium, di-
uum Pacianum, diuum Ambrosium, diuum Au-
gustinum, & alios, quos ob breuitatem omitto, sa-
tis existimans a me per hos probatissimos aucto-
res confutatum esse mendacium eorum, qui & a
sanctorum patrum lectione alieni, & perfidia du-
cti hoc negare non uerentur. Quod vero diuus Pe-
trus cruci affixus fuerit, & hoc sit inuersis uestigijs,
ut grauiori afficeretur dolore, & cū eo diuus Pau-

a In apolo-
gia 2. pro
christia-
nis.

b Historiæ
sacrę lib. 2.
c Const. a-
post. lib. 6.
cap. 9.

d In apolo-
gia aduer-
sus gentes

e Lib. 1.
cap. 20.

f Eccles. hi-
stor. lib. 2.
cap. 13.

g Tomo 2.
lib. 1.

h Epist. 2.
ad Sempro-
nianū No-
uatianum
circa me-
dium.

i Tom. 3.
ser. 66. de
sanctis.

k Tomo 6.
lib. de hę-
resibus.

a Lib. 3.

cap. 2.

b De præ-
scriptioni-
bus aduer-
sus hæreti-
cos circa fi-
nem.

c Tomo. 1.
de Viris il-
lustribus.

d Tomo. 3.
serm. 66.

e Tomo 10.
serm. 4. de
sanctis.

f Ser. 1. in
festo. S. S.
Petri &
Pauli.

g Homilia
3. in codē
festo.

h Libro de
sex ætatib⁹
mundi de
imperio
Neronis.

i Eccl. Hist.
lib. 2. c. 36.

k Tomo. 2.
in uita Ne-
ronis.

l Eccl. Hist.
lib. 2. c. 25.

m Tom. 1.
lib. de uiris
illustrib⁹.

n Lib pōti-
ficali in A-
nacletop̄p.

lus gladio percussus martyriū consūmauerit, ^a He-
gisippus antiquissimus scriptor temporibus Apo-
stolorum uicinus inquit. Petrus in urbem redijt, &
captusq. a persecutoribus cruci adiudicatus popo-
scit, ut inuersis uestigijs cruci affigeretur, quod in-
dignus esset, qui simili modo crucifigeretur, ut
passus est Dei filius; quo impetrato uel quia ita de-
beatur ut Christus prædixerat, uel quia persecu-
tor non inuitus indulget pœnarum incrementa, &
ipse, & Paulus alter cruce, alter gladio necatus est.
Et ^b Tertullianus, qui eodē tempore scripsit. Si Ita-
liæ adiaces, ait, habes Romam, unde nobis quo-
que auctoritas præsto est statuta felix ecclesia, cui
totam doctrinam apostoli cum sanguine suo pro-
fuderunt, ubi Petrus passioni dominicæ adæqua-
tur, ubi Paulus Ioannis exitu coronatur. Quibus
non dissimilia dicuntur a ^c Diuo Hieronymo, ^d Am-
brosio, ^e Augustino, ^f Leone, ^g Maximo, ac ^h ue-
nerabili Beda, ⁱ Nicephoro, & ^k Zonara. De lo-
co, hoc est de Vaticano, quomodo ibi mortuus,
& sepultus fuerit, Gaij grauiissimi scriptoris uerba
ab ^l Eusebio citantur, quæ sunt hæc. Ego, inquit,
habeo trophæa apostolorum, quæ ostendam. Si
enim procedas uia regali, quæ ad Vaticanum du-
cit, aut uia Ostiensi, inuenies trophæa defixa, qui-
bus ex utraque parte statutis Romana communi-
tur ecclesia. Diuus ^m Hieronymus ait. Petrus Romę
sepultus in Vaticano iuxta uia triumphalem totius
urbis ueneratione celebratur. ⁿ Damasus Papa tra-
didit ab Anacleto, qui tertius post beatum Petrum
pontificatum rexit in Vaticano, ubi ipse sepultus
fuit, fuisse constructam, & compositam illius me-
moriæ,

moriam, his enim utitur uerbis. Credam ego ab
Anacleto oratorium fuisse constructum, non ec-
clesiam, ut nonnulli dixerunt. Nam ante Constā-
tinum ecclesias erigendi Christianis facultas non
erat, in quo loco tam diu beati Petri corpus iacuit,
quoadusque inde ad catacumbas iuxta cœmeteriū
Callisti uia Appia, ad secundum ab vrbe lapidē,
cum corpore beati Pauli asportatum fuit, ut^a Di-
uus Gregorius affirmat his uerbis. De corporibus
uero diuorum apostolorū quid ego dicturus sim,
dum constet, quia eo tempore, quo passi sunt, ex
Oriente fideles uenerunt, qui eorum corpora si-
cut ciuium suorum reportarent, quæ ducta usque
ad secundum urbis miliarium in loco, qui dicitur
ad Catacumbas collocata sunt. Sed dum ea exin-
de leuare omnis multitudo conueniens niteretur,
ita eos uis tonitruī, atque fulguris nimio metu ter-
ruit, atque disperfit, ut talia demum nullatenus
attentare præsumerent. Tunc autem exeuntes Ro-
mani eorum corpora, qui hoc ex domini pietate
meruerunt, leuauerunt, & in locis, quibus nunc
condita sunt, posuerūt. Hactenus sanctus doctor.
Vbi quis uerisimile non arbitretur, quando tyran-
norum seuitia Christianis plena timoris erant om-
nia, & ecclesiæ nusquam consistere, aut conuentū
agere, nisi occulte dabatur, a sanctissimis priscis
patribus sacrificatum esse? quod si in alijs locis id
factum esse legimus super sepulchra aliorum mar-
tyrum, quanto magis hic quoties illuc quando ubi-
que luctus, ubique pavor, ubique plurima mortis
imago a Dei cultu deterrere uidebantur, fideles pa-
rentes pro Christo amissis filijs, filios amissis pa-

^a Tomo
lib. 3. Reg
stri epi. 30

rentibus, viros vxoribus, vxores viris confugisse pie credendum est, ibique effusis lacrymis finem tantis miserijs per apostolum, perque illas sanctas reliquias a Deo finem imponi suppliciter petijisse? quoties illuc post turbulentam tempestatem dignitatum, ac diuitiarum iacturam passi tamquã in portum consolationis se recipiebant, quorum tandem preces, atque uota exaudiens Deus, lacrymarum, dolorumq. miseratus, ac si noctem in clarissimam diem, tempestatem in serenitatem uertisset, & quasi rursus ab acerbissimo seruitutis iugo sub impio Pharaone in Aegypto israheliticũ populum liberaturus ecclesiæ suæ multis, magnisq. calamitatibus conflictatæ, pari quidem potentia, sed maiori nunc miseratione respirandi facultatẽ fecit, misericordiam in hostes exercens illos ad se mirandum in modum conuertens. Nam Diocletiano, & Maximiano imperatoribus e medio sublati, a quibus immani crudelitate in oriente, & occidente res ecclesiæ uastatæ fuerant, Maximino item post illos diuina uindicta extincto, qui implacabili furore in Christianos maleficia, & supra accumulauerat, Constantinus Constantini imperatoris ex Helena filius imperium obtinere cœpit. Huic aliquando cum Maxentio tyranno, qui Romæ, & in Italia rerum potiebatur, prope urbis mœnia dimicaturus, cum eum statuisset Deus beneficijs, ac signis ad se allicere, & per illum pacẽ, atque tranquillitatem ecclesiæ largiri, signum sanctissimæ crucis in cælo ostensum est his litteris, futuram uictoriam de hoste & prænuntians *ἐν τούτῳ* *ῥίκα* in hoc uince. De quo tam illustri miraculo

omnes fere scriptores inter se conuenire uidentur, ualidius tamen testimonium cum semper sit habendum eorum, qui uiderunt, quam qui audierunt, quid de eo^a beatus Artemius dicat, audiamus, qui fuit dux copiarum inuictus, summæ apud Constantinum auctoritatis, & in exercitu contra Maxentium primum pilum duxit, ita Iulianum Apostatam alloquens ait. Constantino contra Maxentium bellum difficillimum aggredienti signum crucis apparuit in cælo media die super solem radijs coruscans litteris sydereis uictoriam prænuncians. Nos enim qui bello interfuimus, signum uidimus, litterasq. legimus, totus item exercitus spectator signi fuit, multiq. hodiè testes sunt in exercitu tuo. Hæc sanctus Artemius, cuius in his, quæ ad Constantinum attinent, auctoritas nulla maior esse potest. Verum cum parum Dei beneficium post partam uictoriam agnosceret Constantinus, ut ex arcu Romæ illi erecto conspicitur, in quo nullum crucis uestigium extare uidemus, neque uerbū de signo fieri in inscriptione, ex eis se esse demonstras, qui non beneficijs, sed flagellis ab impietate deflectuntur, aliam uia aggrediens Deus, foedissimo lepræ morbo illum percussit, adeo ut curatio a medicis desperaretur. Cumq. Iouis capitolini sacerdotes sup hoc consulerentur, responsumq. esset minime pristinam sanitatem eum recuperaturum, nisi se in sanguine infantium adhuc tepente lauisset, ipseq. id facinus naturali quadam pietate exhorresceret, nihil ei reliquum erat, nisi ut miserabili conditione uitam ageret, dum extremum clauderet diem, nisi Deus, cuius uirtus tunc hominibus ma-

*a In uita b. Artemij cuius exemplaria græce extant in bibliotheca uauca-
na.*

xime perspicitur, cum se omni humano auxilio destitutos sentiunt, iterum in illum clemens, atque benignus misericordia sua usus esset. Sequenti itaque nocte, qua puerorum cædis execrandum scelus detestatur⁹ erat, diuinitus in somnis uisus est duos viros uidere, qui dicerent se esse Petrum, & Paulū apostolos Christi, ac iuberent, si uellet animi, & corporis sanitatem adipisci, & dignus æterna uita effici, ut Siluestrum pontificem in Soracte mōte latitantem accerseret. Tum imperator a somno excitatus fidem uisioni adhibens, misit statim, qui pontificem ad se adducerent, a quo cum multa de religione audiuisset, imaginesq. apostolorū, quos in somnis uiderat, ab eodem sibi ostensas agnouisset, institutus omnibus his, quæ christianæ fidei sunt, nostris mysterijs initiatur, & baptizatur. De quo cum multos diu dubitasse sciam, alios uero historiam ueluti fabulam omnino impugnasse,

^a Eccl. Hist. lib. 7. cap.

33.

^b Tomo. 3. in Constantino.

^c In Historia ab orbe condito cuius, exēplaria græce existant in bibliotheca Vaticana.

^d In Constantino.

ne dum breuitati nimium studeo, ea negligere uidear, quæ firmitatem religionis nostræ ostendunt, mearum partium esse arbitror, id grauisssimorum virorum testimonijs comprobare. Primum igitur de Constantini lepra, & de uisione in somnis apostolorum scribunt^a Nicephorus, & ^b Zonara; quæ autem Romæ a sancto Siluestro baptismum accepit, præter hos ^c Theophanes, qui ante septingentos annos scripsit, ^d Theodorus Balsamo Constantinopolitanus, Georgius Cedrenus, græci omnes fere scriptores aperte affirmant, quorum testimonia eo firmiora esse debent, quo ab aduersarijs illa accipimus, nemo enim qui ecclesiasticas legerit historias, ignorat quantum aduersus romanæ eccle-

ſic dignitatem de honoris prerogatiua Græcia ſemper contenderit. Ex latinis uero inter alia habemus testimonium ſatis probatum^a Nicolai primi, qui licet aliquantulum a Constantini temporibus abſuerit, tamen ad græcum Michaelē imperatorem hæreticum ſcribens, a quo facile reijci poterant uera, ſi falſi aliquid illis admiscuiſſet, appellat

^a In epiſtola ad Michaelē imperatorem.

ſilueſtrum magni Constantini baptizatorem.

Adrianus uero qui multo ante Nicolaum, & alios ſcriptores, quos nominaui, uixit, in ſecundo concilio Niceno, quod ex generalibus ſeptimum eſt, contra imaginum oppugnatores Constantino, & Irene matre imperatoribus habitum coram uniuerſo concilio ſuper imaginum ueneratione ex hiſtoria ſancti Silueſtri protulit testimonium, cuius uerba hic ſubiungere decreui, tum quia nihil ex his quæ dixi ab eo prætermiſſum eſt, tum, ut eorū ora obſtruam, qui tot argumentis huius rei probatam ueritatem adhuc oppugnare nituntur, inquit

enim ſanctus^b pontifex. Cum aliquando Conſtanti-
nus imperator per noctem ſomnum caperet, ecce
beati apoſtoli Petrus, & Paulus dormienti aſtiterunt,
dicentes. Quoniam execratus es o imperator puerorum
ſanguinem effundere ob ægri tudinē tuam, a Chriſto miſi ſumus, quo ſanitatē tibi
afferamus. Audi igitur noſtrum conſilium, & ea, quæ tibi
præcipimus, fac impleas. Principio Silueſtrum Episcopum,
qui perſecutionis tuæ gratia Roma exulat, & in Sorapæno monte (ita enim
habent uetuſta exemplaria) clam in ſpeluncis cum Clero
latitat, cura ad te uocari, is tibi lauacrum pietatis,
in quo lauaberis, præparabit, dabiturq. tibi

^b Concilio rō tom 3. act. 2. Nicenæ ſynodi. 2.

non modo lepræ, uerum omnium morborum fa-
 nitas. Cumq. præclaris istis bonis fueris recreatus,
 confestim iubeto per omnia loca romanorum ec-
 clesias restaurari, te uero ipsum purum, abiecto
 idolorum cultu declarabis, cultumq. soli Deo ado-
 rando exhibeas, iuxta illius uoluntatem omnia tua
 consilia disponens. Imperator itaque e somno ex-
 citatus omnes suos aulicos quicumque in palatio
 erant, conuocauit, quodq. per somnium illi osten-
 sum fuerat, exposuit, nec mora aliqua, sed confe-
 stim ministros suos ad Sorapænum montem, in
 quo beatus pater Siluester cum clero uacans le-
 ctionibus sacrorum librorum latitabat, misit. Iam
 cum undique uideret milites circumcingentes mō-
 tem inquirendi causa, existimans quod ad marty-
 rium raperetur, clerum ita affatus est. Ecce nunc,
 tempus expectatum, ecce nunc dies salutis. Egres-
 so autem de spelunca, narrauerunt milites qua de
 causa quæreretur. Cum quibus ad imperatorem
 trahens secum comites tres presbyteros cum duo-
 bus diaconis, profectus, cum imperatorem uidisset,
 Pax tibi, inquit, o imperator, sursum de cælo, &
 victoria. Imperator itaque hilari oculo, & tranquil-
 lo animo illius uerba audiens, quæcunque sibi per
 somnia fuerant reuelata beato Siluestro exposuit.
 Postquam autem finem narrationis fecisset, quæsi-
 uit imperator, quales nam arbitraretur esse deos,
 Petrum, & Paulum, quos uiderat. Respondit pa-
 ter, nequaquam esse deos, sed seruos, & discipu-
 los domini nostri Iesu Christi, quos in hoc ele-
 gisset, ut omnes gentes conuerteret, ut crederent in-
 eum. Hæc cum audisset imperator, percontatus
 est.

est, num alicubi essent historiæ illorum. Mox beatus Silvester per diaconos afferri, quas habebat apostolorum imagines, iussit, quas cum imperator aspexisset, clara voce proclamauit, Hi sunt, quos per visum cōspexeram, neque amplius incredulus sum, paretur lauacrum in meam salutem. Constructo autem lauacro cum sacro rore tinctus esset, confestim est sanitate pristinæ restitutus. Possunt ne clariora dici his, quæ audiuius? quibus quantum auctoritatis sit tribuendum, tum a dignitate scriptoris vna cum rerum cognitione, quam eos ad quos hæc scribuntur, habuisse credendum est, tum a vetustate satis per se colenda, cuius semper magna equidem vis apud omnes fuit, nobis non solum cōfirmari, sed etiam persuaderi poterit. A summo enim, ac sanctissimo pontifice ad vniuersale concilium scribitur, vbi a trecentis quinquaginta patribus ex omnibus orbis partibus congregatis de his a quibus christiana respublica pendere videbatur, agendum erat, vbi tot doctissimis, ac sanctissimis viris adstantibus nihil quisquam adferre poterat, nisi quod verum esse, constaret. Adrianus autem, si de vetustate quærimus, ante octingentos annos floruit post Constantinū quadringētos plus minus. Et ne his omnibus concessis relinquatur alicui dubitandum, seu malitiose calumniandum, hæc a latinis nunc confingi, seruaturs vsque in hunc diem antiquissimum eorum exemplar in bibliotheca uaticana e latino in græcum conuersum. & hæc de baptismo Constantini dicta sint, vt magis rei veritas eluceat. Reliquum est, vt videamus quid post susceptam fidem egerit pius imperator, vt ad

ea, quæ a principio instituiamus de septem ecclesijs scribenda deueniamus. Nam sanctus Adrianus de quo iam diximus in eodem loco, quem etiam adduximus, ^a Nicephorus, & ^b Zonara, & ^c Socrates Scholasticus, & beatus ^d Beda optata securitate ecclesiæ præstita, clausis gentilium templis, statuis, quæ in illis erant publicatis munita sanctissimis legibus Christiana republica tradunt sanctissimū principem, ne immortalis beneficij ullo vnquam tempore memoriam deleret obliuio, amplitudinis templa Deo, & sanctis eius sacra construxisse, inter quæ Romæ maxime omnium Vaticanum æternæ memoriæ beati Petri erectum centum marmoreis, sublimibusque columnis splendet, ad cuius fundamenta iacienda octauo die post susceptum baptismum imperator venisse fertur, ibique deposito diademate, & humi iacens vim lacrymarum profudisse, sumpto postea ligone, ac bidente terram eruere primus cœpisse, obq. duodecim apostolorū reuerentiam duodecim terræ corbes inde asportasse. Quod templum postquam diuus Siluester xiiij. Kal. Decembris dedicauit, imperator ipse maximis ornamentis illustrauit, atque amplissimis diuitijs auxit, vt ^e Damasus est auctor, cuius in insignis fabrica, quam fuerit admirabilis, ex diui Paulini episcopi Nolani epistola ad Alethium scripta colligitur, a quo cū post mortē Ruffinæ vxoris Paulæ nobilissimæ feminae filia conuiuium pauperibus vrbs in basilica sancti Petri factum esset, sanctus vir in eo describendo ita scribit. Quale Deo, & sanctis, angelis eius de hac tua (vt dici solet) pera spectaculum sacer editor exhibeas? quanto ipsum Apo-

stolum

^a Eccl. Hist. lib. 8 ca. 4.

^b Tomo. 2. in Constā- rino.

^c Eccl. Hist. lib. . cap. 3

^d Tomo. 1. de sex ætati- bus mūdi.

^e Lib. Pon- tificali in Diuo Silue- stro.

„ stolum attollebas gaudio, cum totam eius basilicā
„ densis inopum cœtibus stipauisses, vel qua sub alto
„ sui culminis medijs ampla laquearibus longum pa
„ tet, & apostolico eminus folio coruscans ingre
„ dientium lumina stringit, & corda lætificat, vel
„ qua sub eadem mole tectorum geminis vtrinque
„ porticibus latera diffundit, quæ præteno nitens
„ atrio fusa vestibulo est, vbi cantharum ministram
„ manibus, & oribus nostris fluenta ructantem fa
„ stigiatus solido ære tholus ornat, & inumbrat, non
„ sine mystica specie quattuor columnis salientes
„ aquas ambiens. decet enim ingressum ecclesiæ
„ talis ornatus, vt quod intus mysterio salutari ge
„ ritur, spectabili pro foribus opere signetur. Nec
„ mirari quisquam debet diuum Paulinum locum
„ canthari, quem nunc octo porphireticis colum
„ nis ornatum cernimus, scribere quattuor tantum
„ ambiri, nam quemadmodum hodie extat a beato
„ Symmacho Papa factus fuit, porticum uero mar
„ moream nunc magna ex parte dirutam quadringu
„ laris formæ post Symmachum Domnio .i. tanta
„ munificentia ornauit, ut Paradisus appellaretur,
„ de quo loco ita ^b Paulus Diaconus Domnio ponti
„ fex Romanæ ecclesiæ locum, qui Paradisus dicitur
„ ante basilicam beati Petri candidis lapidibus mar
„ moreis mirifice strauit. Nunc de porticum usu pau
„ ca dicam; maxime cum omnes septem ecclesias
„ porticibus ornatas esse uideamus, quibus non pa
„ rum illarum antiquitas probatur. Sciendum est igi
„ tur christianæ disciplinæ olim usitatū fuisse, sicut
„ quinque hominum genera erant, pœnitentium,
„ audientium, catechumenorum, fidelium, & cleri
„ corum,

^a Lib. Pon
ticali in
uita Sym
machi Pa
pæ.

^b lib. 5.
cap. 11.

corum, ut itidem quinque in ecclesijs essent loca, singula singulis generibus assignata, quod ex antiquorum canonum constitutionibus patet, ubi modo de uno, modo de altero fit mentio, quorum cū præclarum^a Gregorij Thaumaturgi Neocæsariensis episcopi, antiquissimi, atque sanctissimi uiri testimonium nactus sum, hic illud subiungam. *προκλασις* inquit extra portas Oratorij est, ibi peccatorem stantem à fidelibus, qui ingrediuntur flagitare oportet, ut pro se orent. *ακρόσις* intra portam est, in loco, quem *ναρθικα* uocant, ibi stat peccator post catechumenos, & inde egreditur. Ait enim, ubi audierit scripturas, & doctrinas ejiciatur, nec dignus habeatur, qui precibus intersit. *Υπόπρωσις* intra portam templi, ut stans cum catechumenis egrediatur. *Σύσις* ut simul stet cum fidelibus, & non exeat cum catechumenis. ^a *Μέσις* ad sanctificationem pertinet. Porticus ergo, ut intelligamus nihil in ecclesijs carere mysterio, erat prius locus penitentium, de alijs uero suo loco dicemus. Et quoniam rationem consuetudinum reddere de his, quibus ad maiorem pietatem mouemur, semper utilissimum esse arbitatus sum, antequam ecclesiam ingrediamur, dicam quid sentiam de eo, quod fere ab omnibus in atrio uaticanæ ecclesiæ seruari uidetur: quo cum peruentum est, solent pij ac deuoti uiri, & mulieres humili agitatione, motuque corporis uertentes se ad orientem uenerari Christi imaginem, & apostolorum inter undas fluctuantium. Quo quidem obsequij genere imagines quis uere christianus uenerandas non iudicabit secundum tot conciliorum patrumue firmissimas san-

a De ijs qui
in captiui-
tate idolis
sacrata co-
medūt, epi-
stola cano-
nica cap. 9.

al. μέθεις.

Etiones, sed cur ibi magis, quam alibi id agatur, nobis quærendum est: cuius rei hanc esse causam firmissime asseuerare non dubito. Tempore diui Leonis magni Romę morem fuisse legimus gentilitate traditum, ut qui ecclesiam sancti Petri uiserent, ante ingressum uertentes se ad orientem solem capite demisso illum uenerarentur, de qua cõsuetudine idem sanctus a Leo cum contra astrologos inuehitur, inquit. De talibus institutis etiam illa generatur impietas, ut sol inchoatione diurnæ lucis exurgens a quibusdam insipientioribus de locis eminentioribus adoretur, quod nonnulli etiam christiani adeo se religiose facere putant, ut priusquam ad beati Petri apostoli basilicam, quæ uni Deo uiuo, & uero est dedicata, perueniant, superatis gradibus, quibus ad suggestum aræ superioris ascenditur conuerso corpore ad nascentē se solem conuertant, & curuatis ceruicibus in honorem se splendidi orbis inclinent, quod fieri partim ingnorantiæ uitio, partim paganitatis spiritu multum tabescimus, & dolemus. Hæc sanctus pontifex, post cuius tempora, sicut multa, quibus idololatriæ uitio tenebantur homines, ex superstitionis, & impietatis plenis, religiosa, & pia facta fuisse uidemus non modo templa, ut Pantheon, & Diocletiani thermas utraque Dei matri sacra, sed festos etiam dies, inter quos sunt secunda Februarij, & prima Augusti, quorum vnus Iunoni februatæ, alter Augusto Cæsari sacer erat, illis nunc Virgini secunda scilicet Februarij, prima uero Augusti diuo Petro apostolo honos habetur, sic eadem ratione factum esse a maioribus nostris existimare

a sermone.
7. in Nati-
uitate Do-
mini.

debemus, vt honor, qui a stulta gentilitate soli huic, quem videmus, tribuebatur, sapienter vero iustitiæ soli Christo Iesu per illius imaginem reddatur. At si quis diceret imaginem recentem esse, & ob id aliquam mihi dubitationem afferret, respondeo me non de imagine solum, sed de consuetudine loqui. Quis autem prohibet aliã ibi antea fuisse imaginem? nihil enim omissum est ab ecclesia, quin nos veri adoratores effecti in spiritu, & veritate Deum adoraremus. Seruetur igitur a visitantibus ecclesiam tam sanctus mos, nec dedignetur pius christianus facere, quod impius faciebat paganus, vt maiori humilitate, qua potest ecclesiam ingrediatur; cuius aditui quinque patent portæ ultra sextam, quæ vigesimo quinto quoque anno Iubilei redeunte aperitur, eoque elapso clauditur, & ob id sancta vocatur. Prima ex his in medio posita argentea vocatur a laminis argenteis, quibus ab Honorio Papa exornata fuit, & a Leone quarto restituta, cum eam Saraceni diripuissent, quam nunc æneam videmus, vt ex versibus in ea incisis apparet, Eugenius quartus fecit, in qua martyrum, apostolorum Petri, & Pauli, ipsiusque pontificis res gestæ videntur. Proxima huic dextrorsum introeuntibus Romana a Romanis appellatur, quæ hanc vero contingit Guidonea barbaro vocabulo a Guidonibus, qui peregrinos ad limina apostolorum venientes in ecclesiam introducebãt. A leua argenteæ est porta Rauenniana a Rauennatibus, qui transyberim habitabant, vt tradit Damasus in vita Callisti, quem dicit fuisse e regione Rauennatum, ex ea scilicet, quæ nunc transyberina di-

na dicitur, vbi ecclesiam idem pontifex fecit. Post Rauennianã vltimo loco est porta iudicij, eo quod per eam mortui ad sepulturam deferebantur, sic dicta. Horum nominum manuscriptis libris Vaticanæ bibliothecæ antiquiores auctores non inueni, inter quos est liber Petri Manlij canonici sancti Petri, qui tempore Alexandri tertij de basilica uaticana scripsit, & Masei Vegij laudensis de rebus antiquis memorabilibus eiusdem basilicæ. Ingressus cum quis fuerit in medio veteris ecclesiæ a sinistra parte inueniet altare sanctissimi corporis Christi, supra quod in pariete sunt corpora sanctorum apostolorum Simonis, & Thadæi, vbi præstita ea reuerentia, quæ tanto Sacramento ab homine Christiano digne exhiberi debet, facta etiam sanctorum ibi quiescentium memoria, poterit deinde se conferre ad sepulchrum beatorum apostolorum Petri, & Pauli, supra quod non sine maximo mysterio primum lapideum altare erectum fuisse legimus, vt quemadmodum supra petram Christum Petri fides firmissimum ecclesiæ fundamentum stabilita fuit, ita per hoc ecclesiæ firmitas nobis a Petro demonstraretur. Iacent enim ibi veneranda corpora sanctorum apostolorum Petri & Pauli templa dignissima Spiritus sancti, uirtutis lumina clarissima, quorum luce rotus illustratus est orbis, de quibus sanctus Theodoretus ad Leonem papam ita Tomo. 2 scribit. Habet communium quoque patrum, & in fine ueritatis doctorum Petri, & Pauli sepulchra (de Romana loquitur ecclesia) quæ fidelium animos illuminant, horum autem beatissimum par, & plane diuinum exortum quidem est in oriente, &

radios omnem in partem omisit; in occidente au-
tem prompto, & alacri animo uitæ suscepit occa-
sum, & nunc illi illinc orbem terræ suis radijs il-
lustrat ecclesia.

Vellem equidem non ultra mihi progrediendū
esset, uellem de his tantum mihi habendus esset ser-
mo, ut eorum laudum partem, quæ minima esset,
enarrando omnium animos in diuinum amorem
inflammarem, & ad Dei opera non modo mirabi-
lia, sed prodigijs similia æternis laudibus extollen-
da excitarem. Verum quoniam id mihi non con-
ceditur, unius Ioannis Chrysoctomi uerbis utar, ut
sanctissimi doctoris auctoritate siue peregrini, si-
ue qui urbem incolunt, discant, quanta ueneratio-
ne sit accedendum ad tam gloriosum sepulchrum:

inquit enim. Quid de Christo loquor, cum & di-
scipulos postquam obierunt, tunc effulgere fecerit?
Quid dico discipulos? nam & eorum loca, & se-
pulchra simul, & tempore perenni memoria cele-
brari curauit. Tu uero mihi sepulchrum ostendas
Alexandri, profer diem, quo uitam finiuit, sed ni-
hil horum insigne, sed omnia destructa sunt, & ex-
terminata. Christi uero seruorum, & sepulchra cla-
ra sunt regiam allecuta ciuitatem, & dies notissi-
mi mundo festam afferentes lætitiā, & illius qui-
dem loculum & proprij nesciunt, horum autem
sciunt & barbari, & seruorum crucifixi regijs aulis
sunt clariora, non magnitudine, & ædificiorum
pulchritudine (nam & in hoc quidem superant)
sed, quod multo maius est, conuenientium studio.
Nam & ipse, qui purpura indutus est, accedit illa
cõplexurus sepulchra, & lastu deposito stat sanctis

Tom. 3.
n. dæmon.
duerfus
cetes quod
christus sit
Deus.

supplicaturus, ut pro se intercedant, & scænarum
fabrum, & piscatorem etiam mortuos, ut protecto
res orat, qui diademate redimitus incedit. Audebis
igitur, quæso, horum dominum nuncupare mor-
tuum, cuius serui uel mortui terrarum orbis regū
sunt protectores? nec hoc tantum quis Romæ fieri
uiderit, uerum & Constantinopoli: nam & hic Cō-
stantinum magnum ipsius filius honore magno cō-
suevit haberi, si præ foribus piscatoris paternum
corpus collocaret, & quod in regijs sunt ianitores
regibus, hoc sunt in monumento piscatoribus re-
ges, & illi quidem ut domini loca tenent interiora,
hi uero tamquam inquilini, & uicini aulæ ianuam
sibi gratum habuere deputari. Quod & Romæ fa-
ctum esse postea conspiciamus; nam in atrio eccle-
siæ uaticanæ sepulti sunt Otho secundus impera-
tor, Honorius, & Placidius, Valentinianus Augu-
sti. Horum, quæ diuus Chrysofomus retulit ma-
gna parte cōfirmare uidetur diuus ^a Augustinus, di-
cens imperij nobilissime eminentissimum culmē ^a Tomo 2
sepulchrum piscatoris Petri submisso diademate ^{epist. 42.}
supplicare. ^b Diuus Hieronymus romanum episco- ^b Tomo 1
pum ait supra mortuorum Petri, & Pauli ossa uene ^{epist. 53.}
randa offerre sacrificia, & tumulos eorum Christi
arbitrari altaria ^c Ruffinus scribit magnum, ac piū ^c Eccl. hi
Theodosium cum Eugenio prælium initurum an- ^{steriæ lib}
tequam iniret certamen, ad sepulchrum apostolo- ^{2. cap. 32}
rum iacuisse non gemmis & auro ornatum, non
purpura indutum, sed cilicio prostrarū auxilia sibi
fida poscentem, quorum beneficio de tyranno glo-
riosam uictoriam obtinuit, immortalemq. triū-
phum reportauit. Longum esset dicere quot impe-
ratores,

ratores, quot reges remotissimis nobis regionibus non impendentium montium altitudine, non interiacentis maris, fluminumque periculis, non ulla uiarum asperitate deterriti huc tanta celeritate concurrerunt, ut eos potius uolasse, quam iter fecisse uideantur; quod non tantum a uiris, sed a mulieribus, quæ natura molliores sunt, sed in hoc pietate fortes, atque animosiores effectæ nullo pacto uiris inferiores extiterunt e Constantinopoli. Nonne inter innumeras Gallam Placidiam imperatorum coniugem & matrem ad hunc sanctissimum locum una cum Licinia Eudoxia, & Valentiniano nepotibus uenisse legimus? cuius uerba ad Theodosium filium

Concil. hæc sunt. Dum in ipso ingressu ciuitatis antiquæ
 Tomoz. in (Romam intelligit) hanc curam habuissimus, ut
 princ. cultum beato Petro redderemus, in ipso adorando
 altari martyris reuerendissimus Leo episcopus paululum se post orationem retinens propter catholicam fidem apud nos defleuit, ipsum similiter summum apostolorum, quem nuper adieramus testem obijciens, episcoporum multitudine circumseptus, quos ex ciuitatibus Italiae pro principatu proprii loci, seu dignitate collegit. Ex quibus uerbis primum causam aduentus ad urbem religiosæ feminae colligere possumus; quæ nulla alia fuit, nisi ut cultum beato Petro redderet, idque statim in ipso ingressu ad demonstrandum ardentissimum desiderium, quo uisendi apostoli tenebatur, fecisse ait. Deinde ad dignitatem loci exprimendam, qua nam orationis maiestate dici poterat, quam apostoli sepulchrum adorandum altare appellare? & prope illud sanctissimum magnum Leonem assistere cum episcopis

pis totius Italiae pro principatu proprii loci, seu dignitate collectis? Pollicitus sum, cum superius de uisitandis septem ecclesijs generatim differere, cur ab hoc sacro loco inchoandum sit, me rationem redditurum: pro ratione autem nobis esse debet antiquitatis exemplum. Audiuius enim imperatricem primum diui Petri templum uisitasse, neque enim quae ex oriente in occidentem uenerat, ut sancta inuiseret loca, alia non adijisse credendum est, quod & ^a Valentinianus Augustus se fecisse ad patrem scribit, itemq. ad eundem Licinia Eudoxia filia affirmat. Post hos uero tempore Vitaliani papae Constantinum tertium imperatorem primam omnium ecclesiarum hanc adijisse scribitur, multosq. alios non magis imperio illutres, quam sanctitate insignes, ad sepulchrum apostolorum primum semper cucurrisse legimus, a cuius sacro altari tamquam a perenni sanctitatis fonte pro patriarchis, & archiepiscopis pallia assumuntur, supra quod tamquam supra precipuam petram immobilis fidei fundamenti metropolitani, & episcopi obebientiam sanctae romanae ecclesiae iurabant, quod etiam secundum sacrorum canonum instituta certis temporibus uisitare tenentur. Hoc sacrum altare uetustate prope collapsum toto astante concilio, quod tunc Romae plusquam noningentorum patrum habebatur, Callistum secundum solenni ritu instaurasse, atque dedicasse in die annunciationis domini liber pontificalis, & Petrus Manlius tradunt. Sub quo est uenerandum martyrium sancti Petri, quod ecclesiastico uocabulo confessio dicitur. Huc mulieribus ingredi non licet,

^a Concilii Tomo. 2 in principio.
^b Ibidem Platina in Vitaliano.

^c In Callisto.

nisi secunda die Pentecostes , qua die maribus sub excommunicationis pœna uetitum est intrare. Præter hoc maius altare sunt in ecclesia septē alia altaria sanctorum reliquijs decorata , multisq. indulgentijs a sanctis pōtificibus illustrata , ad quæ poterit pius christianus hoc ordine post adoratos apostolos accedere. Cum in ueterem ecclesiam redierit , parte dextera incipiet ab altare sanctissimi crucifixi , ex his unum , post quod sequitur altare sancti Andree apostoli a Gregorio quarto factum , ubi iacet corpus sancti Gregorij magni ecclesiæ doctoris ; in eo autem loco super altari , quod Ciborium uocant , seruat caput eiusdem sancti apostoli a Pio secundo ibi locatum . Sunt concessæ huic altari indulgentiæ pro mortuis , si quis in eo missas celebrauerit , circa quod sedent pœnitentiarij a quibus uariarum linguarum audiuntur confessiones . Inter hæc duo altaria diui Andree , & sanctissimi crucifixi sunt duo sacella , quæ licet ex septem non sint , tamen in illis Deum precibus honorare consuetum est . Primum Xisti nuncupatur iuxta portam sacrarij , ubi a clero nobilissimo , cui præest cardinalis archipresbyter , illiusq. loco choro aliquis e prælatis , qui Romæ præsidet , quotidie summa pietate cantantur horæ canonicæ , & sacrificium altaris offertur , quo mulieribus non patet aditus , nisi ter in anno , in die sancti Antonij de Padua , sancti Francisci , & conceptionis beatæ Virginis , quibus diebus illud uisitantibus pro peccatorum remissione sunt concessæ indulgentiæ . Secundum est sacrum sancto Thomæ apostolo ob uetustatem loci , sanctitatemque conditoris uenerandum ,

randum, nam a beato ^a Symmacho id conditum ^a Lib pen
 fuisse tradunt, in quo hodie est baptisterium. Ab ^{tificali in}
 altari sancti Andreæ ex ea ecclesiæ parte usque ad ^{vira Sym-}
 altare maius sunt triginta sancti romani pontifi- ^{machi.}
 ces, quorum decem primi post beatum Petrum
 ecclesiam rexerunt, viginti uero post beatum Sil-
 uestrum eodem munere maximo sanctitatis splen-
 dore functi sunt. Tertium altare sancti Bonifa-
 cij martyris collocatum est inter Rauennianam,
 & Iudicij portas, a Bonifacio octauo ornatum,
 prope quod a parte Iudicij portæ corpus beati Bo-
 nificij quarti collocavit, sibi que sepulchrum ele-
 git. Inter portam Rauennianam, & portam
 maiorem argenteam dictam est altare, quod mor-
 tuorum uocatur, cui pro mortuis concessæ sunt
 indulgentiæ, si quis missam ibi celebrauerit.
 Inter alteram partem maioris portæ, & roma-
 nam extat altare sanctæ Annæ, a quo non longe
 ante portam sanctam iubilei inuenitur altare san-
 cti Sudarij a Ioanne septimo dicatum, supra quod
 in marmoreo operculo repositum est sanctissi-
 mum Christi sudarium eius imagine insignitum,
 quod maxima populi frequentia statutis diebus
 ostenditur. In eodem loco est etiam lanceæ fer-
 rum, quo Christus in cruce transfixus fuit a ma-
 gno Turcarum rege Baiazete, Innocentio octa-
 uo dono missum, hoc item una cum sudario in
 maiori hebdomada populo ostenditur. De lan-
 cea, hæc apud uenerabilem ^b Bedam reperij.
 Lancea militis inserta habetur in cruce lignea
 in porticu martyrij, cuius hostile in duas inter-
 cisum partes a tota ueneratur ciuitate.

^b Tomo. 3.
 lib. de lo-
 cis sanctis
 cap. 2.

Ibidē ca. 5 De sudario idem narrat hoc miraculum, quod suo tempore accidit apud Saracenos. Sudarium, ait, capitis domini post resurrectionem eius, mox christianissimus quidam iudæus furatus usque ad obitum diuitijs sibi affluentibus habuit. Qui moriturus interrogat filios, qui domini sudarium, qui ceteras patris uelit accipere diuitias. Maior thesauros rerum, minor eligit sudarium. Et mox illi decrescunt opes usque ad paupertatem; fratri autem cū fide crescunt & opes, quod usque ad quintam generationem fideles tenuere. Hinc ad impios perueniens, diuitias tantum auxit, ut iudæis, & hoc multo tēpore, donec post longa litigia, quibus christiani iudæi se Christi, infideles uero se patrū suorum affirmabant hæredes, Maiuias Saracenorum rex, qui ex nostra ætate fuit, iudex postulatur, qui accensa grandi pyra Christum iudicem precatur, qui hoc pro suorum salute super caput habere dignatus est. Missum ergo in ignem sudarium, ueloci raptu effugiens euolat, & in summo aere diutissime quasi ludendo uolucritans, ad ultimum cunctis utrimque intuentibus sese leuiter in cuiusdam de christiana plebe sinum deposuit, quod mane mox totus populus summa ueneratione salutabat, & osculabatur. Habebat autem longitudinis pedes octo. Nouissimum autem septem altarium est facellum Innocentij octauī sanctissimæ uirgini dicatum. His septem igitur sanctis altaribus uisitatis nullo modo uidetur mihi prætereundum esse altare, quod sub organo est, ubi quiescunt corpora sanctorum Procesi, & Martiniani martyrum, qui beatorum apostolorum Petri, & Pauli prædicatio-

ne, miraculisq. commoti, cum sub Nerone carcerum custodes essent, Christo crediderunt, ab ipsisq. apostolis baptizati fuerunt. Deinde ad eundem est ecclesiæ sacrarium, in quo multæ sanctorum reliquæ seruantur, inter quas eminet sanctum, ac omni honore dignum diui Ioannis Chrysostomi corpus, cui non sine diuina uoluntate illic contigit habere sepulchrum, quo uiuense Græcia desiderio trahebatur, ubi adhuc uiuens toto animi affectu præsens sibi esse uidebatur: cuius audiamus, quæso, diuina uerba, & ex illis conijciemus cur Romam laudibus attollebat, beatamq. esse dicebat, quo etiam amoris studio illam prosequeretur, & quam ob causam eam uidere cupiebat, quæ nulla alia erat, nisi ut beatorum apostolorum sepulchra inuideret: ait enim. Ego Romam propterea diligo, tametsi aliunde queam illam laudare, nempe a magnificèntia, & antiquitate, & a pulchritudine, a multitudine, a potentatu, a diuitiis, & a rebus in bello fortiter gestis. Sed relictis istis omnibus, ob id illam beatam prædico, quod erga illos Paulus dum uiueret, adeo fuit beneuolus, adeo illos amauit, coram disseruit, & postremo uitam apud eos finiuit, unde & ciuitas ista hinc facta est insignis plusquam a reliquis omnibus. Et quemadmodum corpus magnum, ac ualidum duos habet oculos illustres sanctorum, uidelicet illorum corpora: ita cælum non splendescit, quomodo rursus radios suos sol ex sese dimittit, quemadmodum romanorum urbs duas illas lampades ubiq. terrarum effundens, hinc rapietur Paulus, hinc Petrus. Considerate & horrete quale spectaculum uisura sit Roma,

in martyrologio.

Tom. 4.
homil. 32.
super Pau.
ad Rom.

ma, Paulum uidelicet repente ex theca illa cum Petro resurgentem in occursum domini sursum ferri. Qualē rosam Christo mittet Roma? qualibus catenis aureis cincta est? quales habet fontes? Propterea celeberrima hanc urbem, non propter columnas, neque propter aliam phantasiam, sed propter columnas illas ecclesiæ. Quis mihi nunc dabit circūfundī corpori Pauli, affigi sepulchro, uidere puluere corporis illius? & paulo infra. Vellem uidere, inquit, sepulchrum quo condita sunt arma iustitiæ, arma lucis, membra nunc uiuentia, tunc uero cum in hac uita essent emortua, in quibus omnibus uiebat Christus, quæ mundo fuerunt crucifixa, membra Christi, quæ Christum induerant, quæ templum Spiritus sancti, sancta quæ fuerunt edificatio, quæ ligata erant confixa timore Dei, habentia signata Christi. Ecce quo modo Deus sanctos suos diligit, ecce quo modo illorum uotis etiam si mortui sint annuere non recusat. Ab impiorum perfidia dum uir Dei bis in exilium mittitur, ibique moritur, Romam uenire prohibetur, quo postea priorum religio mortuum adduxit: ex Armenia enim Constantinopolim hortatu Proculi patriarchæ insigni pompa Theodosium Arcadij filium illius corpus trāstulisse Zonara scribit, & intra sacrarium ædis sanctorū apostolorū condidisse. Postremo Romam rursus translātū in sacrario sacræ huius basilicæ sub altare SS. Lamberti episcopi Singiensis, & martyris, & Seruatij episcopi, & confessoris iacet: ubi quiescit etiam corpus beatæ Petronillæ diuini Petri filiæ, ut quā a patre uitæ sanctitate minime degenerasse cognouimus, una cum illo communera sepul-

2 Tomo. 2.
in Arcad.

sepulturæ locum habentem ueneremur. De alijs reliquijs tam huius, quam aliarum ecclesiarum in fine libri ordinatim dicemus. Dum ex ecclesia exitur a dextera parte iuxta portâ iudicij est uetustissimum secretarium, quod nunc sancta Maria de febre dicitur, ubi sepultus est sanctus Benedictus papa. In altari extat antiqua uirginis Mariæ imago miraculis non obscura: ante facellum uero, auctore Anastasio bibliothecario, & ut ex uestigijs apparebat antequam dealbaretur paries, & ex libris ecclesie manuscriptis colligitur, sepulta fuerunt corpora sanctorum pontificum Simplicij, Gelasij, Anastasij secundi, Symmachi, Hormisdæ, Ioannis primi, secundi, & tertij, Felicis tertij, Bonifacij secundi, & tertij, Agapeti, Pelagij primi, & secundi, Gregorij, & Sabiniani. Nomina autem eorum, quos diximus sepultos esse ab altari sancti Andreæ usq; ad maius altare, & per alias ecclesie partes præter eos, quos suis locis nominauimus, sunt hæc. Linus, Cletus, Anacletus, Euaristus, Xistus I. Thelephorus, Hyginus, Pius. I. Eleutherius, Victorius, Ioannes. I. Fabianus, ut ex epitaphio Sergij secundi habetur: hi omnes martyres sunt: confessores Leo primus, secundus, tertius, quartus, nonus, Gregorius secundus, & tertius, Zacharias, Sergius primus, Leo tertius, quartus, & nonus, Felix quartus, Bonifacius quartus, Benedictus secundus, Stephanus secundus, & tertius, Paulus primus, Adrianus primus, Nicolaus primus. Item Gabinius martyr, & ut in pontificali Gregorij papæ quarti legimus, in hac ecclesia sepulti sunt etiâ Gorgonius, & Tiburtius Cromatij filius: aliorum uero nomina, quos innumerabiles esse affirmare

non dubito, inuenire non potui, quamuis non modica in hoc usus sim diligentia. Quid præterea dicemus de præstantia huius sanctissimæ basilicæ, cuius si tellus manibus prematur, credam inde sanguinem fluxurū esse, si lapides tangantur, sanctitatē redolent tot martyrum, aliorumque sanctorum corpora, qui inculpabilis uitæ sanctitate, doctrina & exemplo, mundo spectaculum facti, bonus Christi odor fuerunt, sepulta quiescunt. Huc tamquam ad fontē e Christi latere fluentium meritorum, illiusque matris, ac sanctorum omnium a maioribus nostris centesimo quoque anno ex toto Christiano orbe concurrebatur, unde annus, qui Iubilei dicitur, ortum habuisse fertur, ut ex extrauaganti Bonifacij octaui de penitentijs, & remissionibus manifeste patet; hic prope piscatoris sepulchrū imperatores imperij insignia suscipere solent, cum Romæ id fieri contingit; & tandem quæ nam religio fuit unquam, cui tantum honoris habitum sit sicut per hanc uenerandam ecclesiam etiam hostibus fidei tremendam Christianæ religioni exhibitū legimus? A fera, atque immani Gothorum gente, quæ ab extremis Scythiæ regionibus humanum sanguinem sitiens prædæ rapinæque assueta in Italiam maxima ac fere immunerabili hominum multitudine eruperat; Roma orbis domina post M. C. LXIII, annos summi eius imperij diripitur atque inflammatur, & inter ipsas excidij flammæ dum cruentus rector cædibus, atque stupris exultat, edicto datur frenum indomito furori, & quos euitandos Alexandrū pronunciaisse uetere gentiliū historiæ tradunt Pyrrhū exhorruisse, Cæsarem decli-

e. r. Antiquorum
habet fida
relatio.

Orosius
lib. 7. c. 28

D. Hier.
Tomo. 1.
epi. 16.

D. Aug.
Tomo. 5.

de ciui. Dei
lib. 5. cap.

23. Iornā-

des de ori-
gine actu-
que Geta-
rum.

declinasse, his Petrus apostolus, his piscator certos
fœuitiæ terminos imponit, permittitur a duce militi-
bus quicquid bello collibuisse in uictos exercere.
Cum autem uentū esset ad lumina sancti Petri ba-
silicæ, tunc legem agnoscerent, ab omni iniuria in
eos se abstinerent, qui ad illam confugissent uiri,
pueri, siue mulieres essent, uitam, & quęcunque
secum asportassent illis condonantes, de qua tam
inaudita atque inusitata re diuus Augustinus ait,
Quicquid uastationis, trucidationis, depredationis,
concremationis, afflictionis in ista recentissima ro-
mana clade commissum est, fecit hoc consuetudo
bellorum: quod autem more nouo factum est, quod
inusitata rerum facie immanitas barbara tam mi-
tis apparuit, ut amplissimæ basilicæ implendæ po-
pulo, cui parceretur, eligeretur, & decerneretur,
ubi nemo feriretur, unde nemo raperetur, quo libe-
randi multi miserantibus hostibus ducerentur, hoc
Christi nomini, hoc christiano tempori tribuendū,
quisquis non uidet cæcus est. Idemque ab^a Orosio,
& b Iornande confirmatur. Fuerunt in hac basili-
ca quatuor celebrata concilia c primum & secundū
sub Symmacho papa, quo etiā duo episcopia iuxta
illam facta fuerunt, d tertium sub Gregorio primo,
e quartum sub Gregorio secūdo. Continuas deinde
habet indulgentias, quas multi pontifices amplia-
runt, & confirmarunt. Dies, quibus stationes in ea
sunt, cum multi quidem sint, in fine libri post reli-
quiarum numerum apponam, in utrisq. enim tam
in stationibus & indulgentijs, quam in sanctorum
reliquijs ceteras superat ecclesias.

Tomo. 5.
de ciui. Dei
lib. 1. ca. 7.

a Libro. 7.
cap. 8.

b De ori-
gine acti-
que Geta-
rum.

c Concili
Tomo 2.

d Ibidem.

e Concili.

Tomo. 3.

I C T V R V S de ecclesia beati Pauli, operæpretium mihi facturus uideor, si pauca prius de eo dixerō. Hic namque ille est, qui tamquam cinis, & puluis in Deum superbiens, minarum, ac cædis in

discipulos Domini spirans, ad terram diuina gratia prostratus ex Saulo superbo humilis Paulus, ex rapacissimo lupo, mitissimus agnus, ex terreno cælestis, ex acerbissimo inimico crucis Christi, illius adeo studiosus effectus, ut quasi fulgur cælesti lumine fulgens uix triginta annorum spatio Christi doctrina toto prorsus terrarum orbe illustrato, post excebras innumerabiles acerbitates, post grauissimam pericula terra, mariq. adita, pro Christo passus, tandem una cum diuo Petro sub Claudio, Simone mago expugnato decimoquarto Neronis anno eodem die, quo & Petrus anno post passionem domini trigesimo septimo uictricem capite abscisso martyrij palmã adeptus, sanguine prima fidei fundamenta ab se cum eodem Romæ iacta stabiliuit, ut duorum testimonio Petri, & Pauli secundum quod lege sancitum est, Romæ Christi religio cõtra omnes tyrannorum, & hæreticorum impetus perpetuo duratura cõfirmaretur: non enim firmiori atramento, quam apostolorum sanguine sancta Christi doctrina nobis scribenda erat, neque alio sigillo, quam præclara eorum morte immutabilis æternitatis romanæ ecclesiæ traditio obsignanda, quod si exemplo, & autoritate confirmare uolu-

mus,

Act.c.9. A.

Seueri Sul.
hist.sacræ,
lib.2.

Eusebij ec-
cle.hist.lib.
2.cap.13.

Epiphaniij
to.2. lib.1.

D. Ambro-
sij tom.3.

serm.46.de
sanctis.

D.Hier.to-
mo 1.de ui-
ris illustri-

bus.

Num.35 D
Ioan. 8.B.

mus, consideremus quæso admirabile mysterium in diuo Paulo, de quo nunc speciatim loquimur, sacrum illi abscinditur caput, & pro sanguine lactem emittit, ac si per illius mortem nutrienda esset ecclesia; quod quidem miraculum duorum maximæ auctoritatis uirorū sanctorū ^a Ambrosij, & ^b Chrysostomi testimonio cōprobat. Huic ab eodē imperatore Constantino, sicut ex iisdē scriptoribus, quibus ea, quæ de beato Petro narrauimus ostendere conati sumus, splēdidissimum templum in loco ubi sepultus circa CCC. annos iacuerat, erectum fuit, rotidem nobilissimis marmoreis columnis, quot uaticana basilica illustratur, exornatum maximis ornamentis, amplissimisq. diuitiis auctū & locupletatum ab eodem sancto pontifice Syluestro, eodem etiam die, quo uaticanum consecratum fuit; in quo, ut traditur, sub altari posuit partes sanctorum corporum Petri, & Pauli. De hac ecclesia mētionem facit diuus ^c Gregorius ad Constantiam Augustam scribens, ^d uenerabilis Beda, & ^e Prudentius christianus, & antiquus poeta, quā his uersibus ita describit.

Parte alia titulum Pauli uia seruat Ostiensis,

Qua stringit amnis cespitem sinistrum; (ces;

Regia pōpa loci est, princeps bonus has sacrauit ar

Clausitq. magnis ambitum talentis.

Bracteolas trabibus subleuit, ut omnis aurolenta

Lux esset intus, ceu iubar sub ortu.

Subdidit & patrias fuluis laquearibus columnas:

Distinguit illic quas quaternus ordo.

Tunc camyros hyalo insigni uarie cucurrit arcus:

Sic prata uernis floribus renident.

^a To. 3. sermo. 68.

^b Sermone in festo ss. Petri & Pauli.

Nicephori eccl. histo. lib. 8 cap. 4

Zonarae tomo 2. in Constantino.

Socrat. scolaristici eccl. hist. lib. 1.

cap. 3.

Vene. Beda tomo 2. de sex ætatibus mūdi in Constantino.

^c Tomo. 2. lib. 3. Registri epi. 30.

^d Tomo 2. lib. 2. de sex ætatibus mundi.

^e Peri Stephanō hymno 12.

Ad cuius magnificentiam demonstrandam, nō pa-
 rum mihi uidetur, quod ^a Procopius scribit exta-
 re sancti Pauli apostoli templum Romæ, procul a
 menibus Itadijs quatuordecim iuxta Tiberidē porti-
 cum eodem ab urbe pertinentem, cuius nulla nūc
 extant uestigia. Et quod maiorem habet admira-
 tionem, eodem ^b Procopio auctore est, quod a Go-
 this urbe undiq. obsessa tutus per illam ad ecclesiā
 Romanis non denegabatur accessus, cum ipsi bar-
 bari impium ducerent a uisitanda Pauli basilica po-
 pulum retrahere: in hac capta a Gothis miserandū
 in modum urbe, inter effusas per domos iam flā-
 mas, & ex ruentium tectorum fragorem super mor-
 tuorum cadauera incedentem Marcellam nobilē

^a De bello
 Gothorum
 lib. 2.

^b Ibidem

^c Tomo 1.
 epi. 16.

^d Hist. Mi-
 scellę li. 13

Romanam diuus ^c Hieronymus salutem inuenisse
 scribit, ad quam eo tempore confugientes eādem
 benignitatem hostium experti sunt, quam qui ad
 diui Petri confugissent; de quo cum sciam a non-
 nullis fuisse addubitatum, ^d Pauli diaconi id plane
 confirmantis audiamus uerba. Hinc, inquit, Go-
 thi in rabiem furoris excitantur; captum iter dese-
 rentes, Romam contendunt petere, cūcta, per quæ
 irent, igni, ferroq. uastantes. Nec mora, uenientes
 urbem capiunt, deuastant, incēdunt, dato tamē
 prius præcepto, ut si qui in sancta loca præcipue
 sanctorum apostolorum Petri, & Pauli basilicas cō-
 fugissent, hos in primis inuiolatos securos sineret.
 Habuit hæc ecclesia quadriporticum uetustissimā
 pene nunc ad terram deiectam, quæ integra tantū
 remansit ex parte ecclesiæ. A dextera ingressus por-
 tæ maioris est porta sancta anno iubilei aperienda,
 tres aliæ obstructæ sunt, cum ex quinque quas ha-

bet una sufficere uideatur. Ingressus cum quis fuerit ecclesiam, poterit commode uisitare altare sancti Gregorij situm a dextera introitus, ubi dicitur aliquando fuisse caput diui Pauli, cui concessæ sunt indulgentiæ: inde dum ad maius itur altare, inueniuntur duo maxima pulpita pro lectione epistolæ, & euangelij. Vnde animaduertendum est, in spacio, quod est inter illa, & portam ecclesiæ, fuisse loca audientium, catechumenorum, quæ ἀκρόασις & ὕπναισις appellantur; de quibus præter id, quod diximus cum de quinque locis in ecclesiis loqueremur, in antiquissima Ancirana synodo anno domini 308. habita can. 4. & 5. fit mentio. Nam ibi considerare permittebatur audientibus, catechumenis, & quibusdam ex pœnitentibus, qui cum illis, aut ad euangelium tantum audiendum, aut a principio missæ usque ad euangelium in ecclesiam admittebantur; post euangelium uero egredi cogebantur. Erant enim hæc pulpita in omnibus antiquis ecclesiis, ut in Vaticana, Lateranensi, & alijs similibus, quæ nunc abrogatis in multis rebus antiquissimis canonum legibus, præcipue in his, quæ ad publicas pœnitentias pertinent, sublata uidemus: remansit tamen hoc insigne monumentum in nonnullis adhuc ecclesijs, inter quas hæc præcipua est, ubi ὕπναισις fidelium locus inter pulpita, & altare, & μέσσις, ad sanctificationem spectans, qui est chorus uenerandam, adhuc uetustatem retinens, distincte uidentur. Huius ecclesiæ sanctitas, etsi quasi lumen aliquod undique in ea ob multa sanctorum corpora illic quiescentium splendescere uideatur: ueruntamen cum ad maius altare peruen-

Gregorij
Thaumaturgi epi.
canonica,
cap. 9. Con-
ciliorū to-
mo. 1.

al. μέσσις

tum est, quasi cæteris luminibus extinctis solum sicut sol lucet. Quamobrem post persolutam supplicem uenerationem sanctissimo sacramento corporis Christi, quod seorsum in edito loco collocatum religiose seruetur, non minori mentis in Deum eleuatione, quam cum de ecclesia beati Petri diceremus, ostendimus uenerando illius altari deberi, huic etiam eadem debetur: eorūdem enim beatorum Petri, & Pauli sanctissimis reliquijs decoratur, eodemq; diuinæ gratiæ splendore clarum fuit. Ad cuius gloriam spectant, quæ diuus^a Gregorius refert, qui suo tempore ait, Corpora sanctorum Petri, & Pauli apostolorum tantis in ecclesijs suis coruscare miraculis, atque terroribus, ut neque ad orandum sine magno illuc timore posset accedi. Vbi etiam est notandum, quod dicit, in ecclesijs, non, in ecclesia, ad confirmandam traditionem, qua affirmatur diuisa fuisse sancta illorum corpora, partesq; eorum hic sicut in uaticano positas coli. Et paulo infra de sancto Paulo adiungit. Ego aliquid ad sacratissimum corpus sancti Pauli apostoli meliorare uolui. Et quia necesse erat, ut iuxta sepulchrum huiusmodi effodi altius debuisset, præpositus loci ipsius ossa aliqua non quidem eidem sepulchro coniuncta reperit. Quæ quoniam leuare præsumpsit, atque in altum locum transponere, apparentibus quibusdam tristibus signis subita morte defunctus est, quibus signis, ac miraculis manifeste sanctimonia loci deprehenduntur. Iacet sub eodem altari corpus sancti Anastasij, prope quod ab eius dextera est imago sanctissimi Crucifixi pios animos mirabiliter commouēs,

^a Tomo 2.
lib. 3. Regi
friepi. 30.

Ibid.

ante quam preces beatam Brigidam Deo effundere solitam esse aiunt: subter uero est Oratorium ubi missæ celebrantur, e quo dum quis egreditur, a dextera inuenit beatæ Lucinæ cœmeterium a sancta muliere in agro suo constructum, in quo iacuerunt corpora beati Pauli, Processi, Martiniani, & aliorum plurimorum martyrum, qui aut eodem tempore, quo illa uixit, mortem pro Christo subierunt, aut antea, cum eorum reliquiæ dispersæ essent uariis in locis, in unum illuc collegit. De hoc cœmeterio multa leguntur in sanctorum martyrum historiis, maxime apud uenerabilem Bedam, super quod ad illud discernendū est martireum altare, ubi sine nomine multa sanctorum corpora quiescunt: traditurque tantæ magnitudinis cœmeterium fuisse, quantum pauimenti opere uermiculato ornari cernimus. Sunt hic sicut in ecclesia uaticana septem altaria iisdem indulgentiis insignita. Primum incipiendo a dextera maioris altaris. A parte sacrarij ecclesiæ iuxta sacrum cœmeterium est altare sancti Antonij abbatis, secundum sanctæ Scholasticæ, tertium sancti Martini, a quo dum ad alteram partē ecclesiæ pergitur, retro maius altare sunt tria sacra altaria. Primum est altare, seu sacellum ad quod aliquot gradibus descenditur, ubi quiescunt corpora sanctorum Celsi, Iuliani, & Basilissæ martyrum; supra gradus uerò quibus ad sanctissimum sacramentum ascenditur, est altare cum marmoreo pilo, sub quo sancti Timothei Antiocheni martyris corpus seruatur. Et ut dubitandi nullus relinquatur locus, cum Timothei beati Pauli discipuli ibi sepulchrum esse a nō-

Tomo 3.
in marty-
rologio.

a Tomo. 3. nullis creditum sit, uenerabilis^a Bedæ uerba ex
 martyrologio apponam. Natale, ait, sancti Ti-
 mothei, qui ab Antiochia ueniens Romam sub
 Melchiade papa susceptus est in hospitium a Sil-
 uestro papa, qui postea episcopus factus est: qui
 cum annum totum, & aliquot menses prædicās,
 multos ad Christum conuertisset, tentatus a Tar-
 quinio urbis præfecto, & longa carceris custodia
 maceratus, cum sacrificare idolis nolisset, tertio
 cæsus, & grauiſſimis suppliciis attrectatus, ad ul-
 timum decollatus, & iuxta beatum Paulum apo-
 stolum sepultus est. Subtus sanctissimum sacramē-
 tum non longe ab altari sancti Timothei extat alta-
 re sanctorum Innocentium, quod parieti adhæret,
 ubi quinque eorum corpora sunt recondita. Hinc
 pergendo ad uisitanda septem altaria descensis gra-
 dibus ab altera ecclesiæ parte, quartum ex eis est
 altare sancti Benedicti. Quintum sancti Pauli, post
 quod descensis alijs gradibus, Sextum sancti Vrba-
 ni. Septimū a dextera altaris sanctæ Mariæ, supra
 quod missas celebrantibus sunt concessæ pro mor-
 tuis indulgentiæ. Est in hac ecclesia sepultus san-
 ctus Felix secundus dictus tertius. Supra maius al-
 tare est crux ænea ob uetustatem ueneranda: nam
 circa annum domini DCC LII. facta fuit, ut ex
 his uerbis, quæ in ea leguntur, apparet. Roma-
 norum uictoria crux, Romanorum arma, Roma-
 norum salus, Romanorum fortitudo, Christus
 imperat in sæcula, regnat in æternum, Dei filius
 uincit, iubar regni Romanorū. Stephanus iunior
 papa fecit. Qui ante septingentos annos uixit. In
 sacrario super altari seruantur multorum sanctorū
 reliquiæ.

reliquia. Huic sanctissimæ basilicæ est adiunctum monasterium, ubi habitant monachi ordinis sancti Benedicti sub abbate congregationis sanctæ Iustinæ de Padua, qui tantum pietatis studium in diuinis celebrandis officiis, tantumque sumptum in conseruanda ecclesia adhibent, ut maius desiderari non possit. Magnæ, & perpetuæ in hac basilica sunt indulgentiæ pro peccatorum remissione, & præsertim diebus stationum eiusdem ecclesiæ, quæ sunt in die sanctorum Innocentium, conuersionis, & commemorationis sancti Pauli, dominica in sexagesima, feria quarta post quartam dominicam quadragesimæ, feria tertia Paschæ, feria quinta post Pentecosten. Resident in ea penitentiarij sicut in ecclesia sancti Petri.

*De ecclesia sanctorum Vincentij, & Anastasij
ad tres fontes, siue ad aquas saluas.*

VONIAM multi maiori pietatis studio in Deum adducti, qui se in sanctis suis gloriosum demōstrat, postquam uisitauerint ecclesiam sancti Pauli, solent antequam ad ecclesiam diui Sebastiani deuenirent, non magno uiarum dispendio non præterire ecclesias sanctorum Vincentij, & Anastasij, ad aquas saluas, & sanctæ Mariæ Annunciatæ, de his nonnulla attingam, ut qui hoc agunt, libentius, studiosiusq. agant, qui uero negligunt, aut fortasse segniores sunt, ad hoc deinceps impellantur. Celebris est ecclesia, ad aquas saluas ob tres præci-

puas causas : una , quod ibi aliquando uir sanctif-
 simus Bernardus abbas Clarauallensis , atque do-
 ctor egregius habitauit : alia , quod ibi plusquam
 decem milia fortissimorum martyrum pro Chri-
 sto occubuerunt : tertia , quæ omnem admiratio-
 nem eorum , qui illuc accedunt superare deberet ,
 est , quod consummato cursu huius fragilis , cadu-
 cæq. uitæ , Deo inuiolate seruata fide , doctrina , &
 exemplo , annunciata hominibus Dei sapientia ,
 quæ in Christo est , Paulus doctor gentium prædi-
 cator , & magister ueritatis ; quasi præmium tot la-
 borum , quos pro Christo sustinuit , martyrium eo
 in loco , magno & eccelso animo suscipiens in cæ-
 lum ad coronam sempiternæ gloriæ recipiendam ,
 quæ illi a iusto iudice reposita erat , euolauit . Ve-
 rum cum hæc ubi acta fuerint locis aliquantulum
 distinguantur , singulatim hæc etiam pertractabo .
 Horum prima est ecclesia satis antiqua , quæ ab Ho-
 norio papa anno a Christo nato D C XXV . una
 cum monasterio ædificata fuit , in qua post sanctif-
 simum sacramentum altaris adorandum , & uene-
 randum caput sancti Anastasij , quod a leua maio-
 ris altaris seruetur theca argentea tectum , quæ , ut
 præ se fert inscriptio , a Martino eius loci abbate fa-
 cta fuit anno M C C C L X X X I I I . in qua ar-
 genteo itidem opere sunt duodecim oppida a Ca-
 rolo magno monasterio donata . Sunt etiam ibi ca-
 pita sanctorum Zenonis , & Vincentij martyrum .
 Extat postea a dextera altaris columna supra quam
 traditur beato Paulo caput amputatum fuisse . Sunt
 & aliæ illic sanctorum reliquiæ , atque indulgētiæ
 pro criminibus diluendis , ut legitur in tabula mar-

morea in pariete affixa a leua antequam ad maius altare perueniatur. Extra ecclesiam cum egressi fuerimus, occurrit nobis facellum supra paruum collem ecclesiæ imminentem, quod Scala cæli dicitur, ubi in cœmeterio, quod subter illud est, ut descensus aliquot gradibus uideri potest, quiescunt corpora decem milium ducentorum sanctorum, & trium martyrum cum sancto Zenone pro Christo eo in loco occisorum, de quibus ita scribit uenerabilis Beda. Romæ apud Guttam manantem Tom. 3. in
natale sancti Zenonis martyris, & aliorum decem martyrolo
millium ducentorum, & trium. Gutta manans an gio.
tea appellabatur: Scalæ cæli autem nomen loco inditum fuit ob eiusmodi miraculi euentum. Dum enim Bernardus Romæ aliquando moraretur, & missas illic pro defunctis celebraret, contigisse fertur, ut in mentis ecstasim raptus uideret scalam a terra usque ad cælum pertingentem, qua a purgatorio igne animæ eius suffragijs liberatæ ab angelis in cælestem patriam ducebantur: quod miraculū depictum hodie cernitur in antiquissimo altari, supra quo celebrantibus pro mortuis concessæ sunt indulgentiæ. Illinc cum descenditur a dextera parte orientem uersus, parum distans est locus æterna memoria dignus, ubi beatus Paulus martyrium subiit, de quo diuus Gregorius ad Felicem patri- a Tomo 1.
monij rectorem per epistolam ecclesiæ diui Pauli lib. 12. regi
fundum ad aquas saluias donans scribit, hisq. uer stri epi. 9
bis illius sanctitatem confirmat. Cum pro eccle-
sia beati Pauli, inquit, sollicitudo nos debita com-
moneret, ne minus illic habere luminaria, idem
preco fidei cerneretur, qui totum mundum lumi-

ne suæ prædicationis impleuit, & ualde incongruū, ac esse durissimum uideretur, ut illa ei specialiter possessio non seruiret, in qua martyrij palmam sumens capite est truncatus, ut uiueret; utile iudicauimus eandem massam, quæ ad aquas saluias nuncupatur, cum omnibus fundis suis, cum eius Christi gratia luminaribus deputare. Hic, ut ueteri maiorum traditione habetur, abscisso apostoli capite tres fontes aquæ emanarunt, quod mire probare uidentur tria uetustissima oratoria super illos constructa, in quorum uno est marmoreum altare, supra quod missas celebrare solitum est, & indulgentiæ a diuersis pontificibus eis concessæ, quæ traditionem secutus Blondus Flavius ita refert. Visuntur ab urbe secundo miliario inter Ostiensem, Ardeatinamq. uiam dulcis aquæ fontes, qui fuso apostoli Pauli sanguine eruperunt. Hi tres fontes nomen dederunt ecclesiæ, & monasterio, quod diuus Bernardus ab Innocentio papa secundo accepit, cui præfecit Petrum Bernardum abbatem, qui postea creatus Eugenius tertius dictus fuit, ad quem misit librum de consideratione. Habitant nunc in hoc monasterio monachi Cistercienses reformati in Etruria, illudque a centum annis infra cardinali sanctæ romanæ ecclesiæ commendari solet. In ecclesia præter continuas indulgentias, sunt stationes feria tertia post Pentecosten, feria secunda post dominicam tertiam quadragesimæ, feria quinta ante dominicam palmarum. Visitur etiã hæc ecclesia sexto Kal. Februarij ob dedicationem Oratorij scalæ cæli, quæ eo die celebratur. Dies autem martyrij sancti Zenonis est vij. idus Iulij.

Lib 3. in
stauratæ
Romæ.

De ecclesia sanctæ Mariæ Annuntiatae.

INTER ecclesiam sanctorum Vincentij, & Anastasij, & diui Sebastiani ad tertium ab urbe lapidem extat antiquissima ecclesia sanctæ Mariæ Annuntiatae multis sanctorū reliquijs ueneranda, quam Confalonis sodalitas protegit, ac proprijs sumptibus sustentat. Hanc uisitari solitum est ob causam, quam superius adduxi. Sunt multæ indulgentiæ concessæ his, qui die Annunciationis, & dominica prima Maij illam uisitauerint.

De ecclesia sancti Sebastiani, uia Appia.

CUM de ecclesia sancti Sebastiani in præsentia uerba facturus sim, a nobilissimo toto terrarum orbe diui Callisti cœmeterio, supra quod fundata est, incipere decreui; eo namq. tempore, quo immani, & crudeli tyrannorum odio præmebatur ecclesia Dei, illius gubernacula sanctissimus pontifex Callistus suscepit, & inter alia, quæ ab ipso facta legimus, fuit cœmeterium; quod ab ipso nomen sortitum est. Damasus in libro pontificali de eo hæc refert. Callistus natione romanus ex patre In Callisto
Domitio, de regione urbis Rauennatum, sedit annos quinque, menses duos, dies decem: fuit temporibus

poribus Macrini, & Heliogabali, a consulatu Antonini, & Alexandri. Hic martyrio coronatur, hic constituit ieiunium quater in anno fieri, frumenti, uini, & olei gratia, secundum prophetiam. Qui sepultus est in cœmeterio Calepodij uia Aurelia miliario tertio, pridie idus mensis Octobris. Hic fecit ecclesiam sanctæ Marię transyberin, & fecit aliud cœmeterium uia Appia, ubi multi sacerdotes, & martyres requiescunt, quod appellatur usque in hodiernum diem cœmeterium Callisti: de quo ita sanctus Hieronymus scribit.

Tomo 4.
super Eze.
ch. cap. 4.

Dum essem Romæ puer, & liberalibus studijs erudirer, solebam cum ceteris eiusdem ætatis, & propositi diebus dominicis sepulchra apostolorum, & martyrum circuire, crebroq. cryptas ingredi, quę in terrarum profunda defossæ ex utraque parte ingredientium, per parietes habent corpora sepulchorum, & ita obscura sunt omnia, ut propemodum illud propheticum compleatur. Descendant in infernum uiuentes: & raro desuper lumen admissum horrorem temperet tenebrarum, ut non tam fenestra, quam foramen dimissi luminis putes, rursumque pedetentim acceditur, & cæca nocte circumdatis illud uirgilianum proponitur. Horror, ubique animos, simul ipsa silentia terrent. Quibus uerbis, nescio an pictor quamuis in arte sua præstantissimus melius nobis illud depingere potuisset, quam a sancto uiro factum esse cernimus.

Quid postea de pietate illius dicemus in uisitandis sanctorum sepulchris? confundor equidem ego, ob stupefco uidens quantum negligentia, quo, ut ita dicam, animi torpore in sanctos nos geramus, maxi-

me qui Romæ sumus. Narrat idem sanctus doctor Tomo 2.
epist. 53
Arcadium Augustum olim ex Iudæa lōgo post tē-
pore ossa Samuelis prophetæ tanta hominum reue-
rentia, tanta populorum lætitia in Thraciam tran-
stulisse, ut episcopi dissolutos cineres in serico, &
uase aureo proprijs humeris portauerint, & om-
nium ecclesiarum populi uelut apum examina, ac
si uiuum, præsentemq. uiderent prophetam in Chri-
sti laude quasi uno ore canentes Chalcedonem du-
xerint, & ecce plusquam Samuel hic. Fuit enim
Samuel propheta leuita, & hic quot sacerdotum
corpora in cinerem conuersa iacent? quot qui crue-
ta morte summis cruciatibus non pecudum uicti-
mas, sed se ipsos pro Deo ipsi Deo se obtulerunt,
cum prius tyranni excogitandis, quam ipsi exci-
piendis supplicijs delassarentur, cum animi forti-
tudine tyrannorum sæuitiam superarent, indomi-
tam ferarum rabiem incredibili mansuetudine do-
marent. Hinc tamquam e quodam sanctitatis se-
minario plantæ duodecim sanctorum romanorū
pontificum corpora in uaria, ac diuersa loca tran-
sportata sunt Aniceti, Sotetis, Pontiani, Antheri,
Fabiani, Cornelij, Lucij, Stephani, Xisti secundi,
Dionysij, Eutichiani, Caij, Eusebij, & Miltiadis.
Item sanctorum Cæcilie, Tertulliani presbyteri,
Nemesij diaconi, Lucillæ eius filie, & aliorum
innumerabilium, quorum nomina ex hominum
memoria licet deleta sint, illa tamen in cælo in
omnem eternitatem immortalis liber scripta reti-
net. Super hoc igitur memorabili cœmeterio, ut
dixi, constructa est ecclesia sancti Sebastiani, quæ
quis ædificauerit compertum non dum habemus.

Nam

Nam alij dicunt, ante Damafum papam extitiffe, & ab eo tantum consecratam fuisse, ut bibliothecarius in eius uita, alij ab ipso Damaso fuisse constructam uolunt, ut uenerabilis Beda, qui de hac re, ita ait. Damafus Romæ episcopus fecit basilicam iuxta theatrum sancti Laurentij, & aliam ad caracumbas, ubi iacuerunt corpora sancta beatorum Petri, & Pauli; in quo loco platomam ipsam, ubi iacuerunt corpora sancta, uersibus adornauit. Beda de Catacumbis mentionem facit tamquam de uetustiori loco. Sunt enim Catacumbę, ut infra dicemus, iuxta ecclesiam, quæ ecclesia siue a Damaso fuerit constructa, siue, quod mihi probabilius uidetur, consecrata, & fortasse etiam instaurata, antiquissimam esse negari non potest. Habet porticum firmissimum testimonium antiquitatis suæ, sicut sex alias ueteres ecclesias habere uidemus. Sacra est beato Sebastiano, qui Dioclitiano, & Maximiano imperatoribus pro Christo passus est, de cuius glorioso martyrio, & quo modo illic sepultus fuerit, hæc a uenerabili Beda traduntur. Sanctus Sebastianus tantum carus fuit Dioclitiano, & Maximiano imperatoribus, ut principatui ei primæ cohortis traderent, quem Diocletianus, ubi Christianum cognouit, iussit ligari in medio campo, quasi signum ad sagittam, & sagittari a militibus, Qui eum sagittis plenus quasi hericius staret, putantes eum mortuum, abierunt; nocte autem ueniens quædam mulier nomine Irene tollere corpus, inuenit eum uiuum, & adduxit in domum suam, & curam eius egit, qui ubi conualuit, multos in fide confortauit; nec mora, ipsis imperatoribus

Tomo. 2.
lib. de sex
ætatibus
mundi in
ualentinia
no.

Tomo 3.
in Martyr
rologio.

ratoribus apparens, hos, pro ut digni erant, cor-
ripuit. Tunc iussit eum Dioclitianus in Hippodro-
mum palatij duci, & fustigari, donec deficeret,
quem mortuum in cloacam maximam miserunt.
Sed ille apparuit in somnis sanctæ matronæ Luci-
næ dicens. Iuxta circum inuenies corpus meum
pendens in unco, hoc sordes non tetigerunt, & dū
leuaueris, perduces ad catacumbas, & sepelies me
in crypta iuxta uestigia apostolorum. Quæ ipsa
nocte ueniens cum seruis totum ita compleuit; in
quo loco ubi sanctus sibi sepulchrum elegerat, ad-
huc miraculis clarus sub altari quiescit. Paulus dia-
conus de eius admirabili sanctitate magnum sane
miraculum narrat, quo cum ratio a nobis reddi
possit, cur a christiana plebe in tam magna uene-
ratione habeatur ad pestilentiam propulsandam,
ipsius diaconi uerba, ut mihi illa suggessit emen-
datus liber Achillis Statij, apponam. Romæ uisi-
biliter multis apparuit, quod malus, & bonus an-
gelus noctu per ciuitatem pergerent, & ex iussu bo-
ni angeli, malus angelus, qui uidebatur uenabu-
lum manu ferre, quotiens de uenabulo illo ostiū
cuiscunque domus percussisset, tot de eadem do-
mo die sequenti homines interirent. Tunc cuidā
per reuelationem dictum est, quod pestis ipsa prius
non conuiesceret, quam in basilica beati Petri,
quæ ad uincula dicitur, sancti Sebastiani martyris
altarium poneretur: factumq. est, ut delatis ad ur-
bem Romam beati Sebastiani martyris reliquiis,
mox ut in iam dicta ecclesia altarium constitutum
est, pestis ipsa quieuit. Quod hodie adhuc in eius
ingressu a leua extat cum miraculo in pariete depi-

Lib. 6. de ge-
stis Longo-
bardorum
cap. 2.

cto. Sed ut ad sancti Sebastiani ecclesiam redeamus, & secundum quod instituimus aliquam uisitandi formam tradamus, si a sancto Paulo ad illam deuenerimus, intrantes per paruam portam, descendensq. aliquot gradibus prius sanctissimas catacumbas uisitemus, ubi^a diuo Gregorio teste, cuius uerba, cum de ecclesia beati Petri sermonem haberemus, audiuimus. Itemq. ut diximus, uenerabili^b Beda, & ^c Bibliothecario in pontificum uitis auctoribus, beatorum apostolorum Petri, & Pauli corpora iacuerunt; quod multarum etiam sanctarum historiarum auctoritate confirmatur. Est in hoc sanctissimo loco altare marmoreum, sub quo sacra apostolorum corpora condita fuisse traditur. Super illud autem, cum res ecclesie in maximum ab hostibus christianae fidei discrimen redactae essent, missas celebrare consueuerunt sancti romani pontifices, quorum etiam in eodem loco e marmore uetustissimum folium extare uidemus, cum sedilibus super quibus alios sacerdotes sedere solitos esse credi potest. Hinc ascensis itidem aliquibus gradibus acceditur ad ecclesiam, ubi quinque sunt altaria, quibus pro peccatorum remissione concessae sunt indulgentiae. Horum primum est altare sanctissimi sacramenti, in quo sepultum est corpus sancti Stephani papae. Secundum a leua dum ad portam maiorem ecclesiae tenditur, est altare sanctissimi crucifixi. Tertiū sancti Urbani papae, prope quod est porta, qua descenditur ad sacrum tot martyrum sanguine diui Callisti coemeterium. Quartum statim post illud est altare reliquiarum. Quintum ab altera ecclesiae parte descensus gradibus sancti Sebastiani,

^a Tomo 2
lib.3. regi-
stri epi. 30

^b Tomo 3
in Marty-
rologio.

^c In beato
Cornelio.

bastiani, sub quo, ut supra diximus, eiusdem sancti quiescit corpus, multæque aliorum sanctorum reliquiæ asseruantur. Huic altari concessæ sunt pro mortuis indulgentiæ. Infra uero in alio altari est corpus beatæ Lucinæ, a qua diuum Callistum, multosq. alios sanctos humatos esse legimus. In hac ecclesia toto anni tempore sunt indulgentiæ, præcipue tamen dominicis diebus mensis Maij, & die sanctorum Fabiani, & Sebastiani. In ea habitant monachi ordinis sancti Bernardi Clareuallensis, sub abbate.

De Oratorio, Domine quo uadis? uia Appia.

INTER ecclesiam sancti Sebastiani, & sancti Ioannis lateranensis antequam ad urbem perueniatur, est Oratorium, seu sacellum, ubi Christus diuo Petro apostolo iratum Neronem fugienti

apparuit; quem cum Petrus, quo iret, interrogasset, illeq. se Romam ire, ut iterum crucifigeretur, respondisset; intelligens ex hoc Petrus, tempus aduenisse, quo pro illo sibi moriendum esset, eumq. eodem genere mortis sequendum, ut iam ante ei idem prædixerat, urbem reuersus, forti, promptoq. animo mortem subiit. In eo igitur iterum crucifixus fuit Christus, qui tunc dicitur pati, crucifigi, & mori, cum suos uidet pro se aliquid pati. Hinc inter alias causas illa in horto animæ tristitia, dum considerabat quanta pro se passuri essent apostoli, quanta martyres omnes: hinc ille

Marc. cap. 14. d
Matt. 26. d

D retur;

retur ; hinc ipse adhuc mortalis in agonia factus ;
Luc. 22. c hinc illa tertio iterata oratio : ille sudor sicut guttę
 sanguinis in terram decurrentis ; hinc illa post glo-
 riosam ascensionem ad patrem de cęlo uox ad Sau-
 lum minarum, ac cędis in discipulos eius spirantę,
Act. c. 9. a Saule, Saule, cur me persequeris ? qua etiam uoce
 quotidie clamat, cum quotidie pro se pati uideat
 electos. Quod uero Romę eoin loco Christus Pe-
 tro apparuerit talia dicens, patet ex grauissimis scri-
 ptoribus Hegesippo, & diuo Ambrosio, in qua
 tam uetusta, & memorabili re, ut cum latinis grę-
 cos coniugam, amborum testimonium proferam.
 Ex quibus etiam demonstrabitur quo modo patri-
 tur Christus, qui nunc ad dexteram patris sedet in
Lib. 3. c. 2 gloria maiestatis suę. **a** Hegisippus ita tradit. Petrus
 ubi uenit ad portam, uidet sibi Christum occur-
 rere, & adorans eum, dixit : Domine quo uenis ?
 dicit ei Christus, iterum uenio crucifigi. Intelle-
 xit Petrus de sua dici passione, quod in eo Christus
 passurus uideretur, qui patitur in singulis, non
 utique corporis dolore, sed quadam misericordię
 compassione, aut glorię celebritate, & conuer-
 sus in urbem redijt, captusq. a persecutoribus cru-
b Tomo 2. ci adiudicatus est. **b** Diuus Ambrosius eadem scri-
 bit in oratio- ne contra bit in oratione in Auxentium de basilicis tradendis
Auxentium inuehens, suosq. ad tolerantiam exhortans, ait
de basilicis enim. Petrus uicto simone cum pręcepta Dei po-
tradendis. pulo seminaret, doceretq. castimoniam, excita-
 uit animos gentilium, quibus eum quęrentibus
 Christianę animę deprecatę sunt, ut paulisper ce-
 deret. Ille quamuis esset cupidus passionis, tamen
 contemplatione populi precantis inflexus est : ro-
 gabatur

gabatur enim, ut ad instituendum, & confirmandum populum se referuaret. Quid multa? nocte muro egredi cœpit, & uidens sibi in porta Christum occurrere, urbemq. ingredi, ait. Domine, quo uadis? Respondit Christus, uenio iterum crucifigi. Intellexit Petrus ad suam crucem diuinum pertinere responsum; Christus enim non poterat iterum crucifigi, qui carnem passione susceptę mortis exuerat: quod enim mortuus est, mortuus est semel, quod autem uiuit, uiuit Deo. Intellexit ergo Petrus, quod iterum Christus crucifigendus esset. In seruulo itaque sponte remeauit, interrogantibus Christianis responsum reddidit, statimq. correptus per crucem suam honorificauit dominum Iesum. Hęc sunt, quę Hegesippus, & diuus Ambrosius referunt de hoc tam insigni loco, quibus aperte demonstrat, quo modo Deus sanguine diui Petri apostolorum præcipui in hac urbe firmissimum ecclesię fundamentum stabiliuerit, & quã arctis amoris uinculis nos sibi deuinxerit, ut cum pro illo aliquid pati uidet, ipse nobiscum patiat. Quibus diligenter consideratis, quis quo religionis cultu sit honorandus locus, ubi hęc docemur, non uiderit?

De sacrosancta diui Ioannis Lateranensi basilica
in monte Celio.

RAUERE mihi sane esse ducerem, si tam exiguo temporis spatio, quo ad scribendum de re grauissima maiorum auctoritate adductus sum, singula, quæ notatua digna in ecclesia lateranensi apparent, narrare uellem: ex quibus si quæ præcipua, maximeque insignia persecutus ero, non parum & uiribus meis huic oneri prorsus imparibus, & breuitati, quam a me requiri sentio, satisfecisse uidebor. Iam in principio libri diximus, ad Christi fidem conuerso Constantino imperatore inter reliqua ipsius pietatis monumenta Romæ extare amplissimas ecclesias, quarum primam Lateranensem construxisse legimus, quam uarijs nominibus appellatam esse deprehendimus: nam a loco, Lateranensis dicta est, quod in Lateranensis nobilissimæ familiæ ædibus eam Constantinus condiderit: Cōstantiniana, a conditore ipso: Saluatoris, a dedicatione, cum primò Saluatori dedicata fuerit: Aurea, ab ornamentis, & diuitijs: postremo sanctorum Ioannis Baptistæ, & Ioannis euangelistæ, ab eorum inuocatione uocata est. Et quoniam ad illam aduentus hunc solent ordinem seruare, ut prius Baptistarium uisitent cum alijs locis, quæ circa illud sunt, ne retro illis redeundum sit, quod uisitari nullo modo posset, si ab ecclesia inciperent: eorum igitur conmodo nunc consulere statuens, minime id alienum

Lib. Ponti
ficali B. Da
masi in Sil
uestro.

Socrates
scholasticus
lib. 1. ca. 3.
eccl. hist.

Nicephori
lib. 8. ca. 4.

Ven. Bedæ
Tomo 2.

de sex æta
tibus mun
di in Con
stantino.

Zonaræ
Tom. 2. in
Cōstantino.

alienum esse iudicans, a Baptisterio incipiam: de quo cum multi multa dixerint, cumq. ex quo quasi fonte quies, & tranquillitas ecclesiæ fluxerant; ex eo multorum errorum occasio extiterit, eius mali causam in medium afferam, ut ueritate perspecta aliquando curiosis, seu potius perfidiosis hominibus detestabiles de eo opiniones tollantur: pijs uero religio in illud augeatur. Quod Constantinus Romæ a beato Siluestro baptizatus fuerit, satis superque cum græcorum, tum latinorum grauissimis testimonijs in principio libri a me ostensum est. Reliquum nunc mihi esse uidetur aperire, quare id negatum sit a multis; quamque uerum sit in hoc ipso loco, qui Baptisterium dicitur, Constantinū baptizatum fuisse. Tres filios in imperio, ut in historijs illorum temporum legimus, sibi successores reliquit magnus Constantinus, Constantinum, Constantium, & Constantem: horum maior natus Constantinus fratri regnandi causa bellum indixit, in quo bello occubuit. Hic in Arrianam hæresim delapsus, denuo ab ipsis baptizari uoluit. Constante etiam Magnentij insidijs occiso, Constantius solus in imperio remansit: qui, ut res gestæ B. Artemij testantur, cum quadraginta annos cum patre, & solus imperasset, posteaque in morbum incurabilem incidisset, accersito Euzoio Antiochiæ episcopo iussit se baptizari, pauloque post excessit. Hinc falsas de Constantino opiniones tam penitus insitas, tam uetustas acceptas esse asseuerare firmissime non dubito. Nam cum nonnulli dicant ab Arrianis eum fuisse baptizatum (non enim inter se consentiunt ueteres scriptores) in quo a diuo

In ueteribus græcis exemplaribus uaticanæ bibliothecæ.

^a Tom. 1. ⁱ Hieronymus testimonium sumunt, hi nominum
 D. Hilario- similitudine decepti, quod ab impio filio factum
 ne, In chro- est, patri piissimo tribuunt. Et ut ne alicui hæc
 nica apud somniasse uidear, audiamus quid de eo ^b Damasus
 Eusebium in libro pontificali scribat: inquit enim. Foelix
 Tomo. 2. papa declarauit Constantinum filium Cōstantini
^b In Felice. hæreticum, & secundo rebaptizatum ab Eusebio
 Nicomediensi iuxta Nicomediam in Aquilone uil-
 la; & pro hoc declaratus ab eodem Constantino
 Constantini Augusti filio in martyrio coronatur,
 & capite truncatur. Qui uero uolunt auctoritate
 diui Ambrosii illum non ab Arianis, sed a catholi-
 cis fuisse baptizatum, & hæc est altera opinio, qua
 Constantinus male audit a multis, hi nimirum quod
 item accidit Constanti filio, quem ex uerbis beati
 Artemij ostendimus supremo uitæ tempore bap-
 tizatum, ut sæpe confundi patrum, & filiorum res
 gestas apud historicos fieri uidemus, quæ filij sunt
 patris esse dicentes, Constantino accidisse existimât.
 Sed quid eis respondebimus, qui præter testimoniũ
 diui ^c Ambrosij illud ^d Eusebij Cæsariensis satis ce-
 lebris scriptoris eis in hoc fauentis nobis obijciunt,
 cui, etsi plus auctoritatis iure tribui uideatur, cum
 Constantini tempore uixerit, & illius familiaris fue-
 rit, tamen si recte re inspiciamus, fatebimur quod
 alijs temporum, & personarum errore tribuendũ
 est, id illi adscribendum esse perfidiæ, & malitiæ:
 hic, ut ex eius scriptis apparet, & in Arrianam hæ-
 resim incurrit, & utrisque patri, & filio Const-
 antino, & Constanti adulatus est. Viuente adhuc Cō-
 stantino, non parum uisus est probare Nicænam
 fidem, scripsit inter alia ad Cæsarienses epistolã,
 qua

^e Tomo 3.
 in funere
 Theodosij
 Imp.
^d Tomo 1.
 in Constã-
 tino lib. 4.

qua illos hortabatur ad credendum de fide totum id, quod in Nicæna synodo patres definierant. Post mortem uero catholici principis uidens Constantem Arrianis adhærere, illorūque dogma amplecti, & quod Constantinum patrem a diuo Siluestro baptizatum esse, & a lepra mundatum memoria obliterare cupiebat; ut Liberij sanctissimi pontificis exemplo perspicitur, qui inter alias causas, quibus in exilium missus est, quemadmodum illius testantur acta, hoc præcipue nomine uexatus est, quia & baptizatum, & a lepra liberatum diui Siluestri opera Constantinum constanter affirmabat. Nam imperator neque se leprosi filium uideri uolebat, neque libenter ea, quæ Arrianorum causam premerent, audiebat. Quamobrem nactus aliquando tēpus Eusebius uirus impietatis suæ euomendi, & Constantinum a diuo Siluestro fuisse baptizatum negauit, & contra catholicam fidem aperto Marte, ut eius scripta, quæ adhuc extant, declarant, disputare cœpit, Arrianam sententiam mirifice approbans, ac laudans contra Nicænam synodum. Et ne teramus tempus in eius hic ponendis uerbis, quibus multis in locis in filium, & spiritū sanctum sacrilegas blasphemias profert, diui Hieronymi auctoritate, quæ dicimus, comprobabimus, qui non multo post in ecclesia doctrina, & uirtutē sanctitate floruit: inquit enim. Statim de porta egrediens (Ruffinum intelligit) nauem impegit, referens de apologia Pamphili martyris, quam nos Eusebij Arrianorum principis, probauimus. Et paulo infra non longe. Dicit Eusebius, immo, ut tu uis (eundem Ruffinum intelligit) Pamphilus

Acta Liberij.

Tomo 2.
Apologiæ
aduersus
Ruffinum
lib. 2.

Tomo 2.
epi. 65.

in isto uolumine ; filij , & patris ministrum spiritū
sanctum non de eadem patris , filijq. substantia. &
alibi . Fortissimos libros contra Porphyrium scri-
bit Apollinarius , ecclesiasticam pulchre Eusebius
historiam texuit : alter eorum dimidiatam Christi
œconomiam , alter impietatis Arrij apertissimus
propugnator est . Deinde ad demonstrandum uer-
suti hominis ingenium illud Esaiaë subiungit , Væ
qui dicunt bonum malum , & malum bonum , &
qui faciunt amarum dulce , & dulce amarum . Hęc
sunt , quæ diuus Hieronymus de Eusebio refert ,
hoc de eo , cui isti tantum auctoritatis deserunt , iu-
diciū facit . Qui de Eusebio mutarent sententiā ,
si sanctorum patrum scripta peruolutassent : non
enim coniecturis , aut numismatum inscriptioni-
bus , ut gentilium scripta , & sepulchrorum epita-
phia sunt nostræ religionis res perscrutandæ , sed
ex sanctorum , & ab ecclesia probatorum patrum
scriptis diiudicandæ . Hoc autem dico , quoniam
non solum ab hæreticis apertis fidei nostræ hosti-
bus , quorum impetus facilius reflectuntur , de Cō-
stantini baptismo nobis dubitatio affertur : sed ab
iis penitus negatur , qui unanimes simul nobiscum
dulces capiebant cibos , & in domo Dei ambulare
uidebantur cum consensu : quorum eo grauior pla-
ga , & quæ minus uitari potest , quo ab amicioribus
infligitur . Non est ueritus quidam , qui in hac La-
teranensi ecclesia dignitate fulgebat , & diuitijs su-
stemabatur , cuius nomen non sine causa præterire
decreui , non est ueritus , inquam , ideo falsa , &
fabulosa affirmare , quæ de baptismo , & de muni-
ficentia Constantini in ecclesiam afferuntur , quia
nullis

Psal. 52.

nullis tabulis eorum memoria incisa uidetur, nec numismata, in quibus sicut Cæsarum, & Nero-
num acta, quæ diuus Siluester, & magnus Constā-
tinus gesserunt, inculpta essent, reperiuntur: quæ
nunquam fortasse dixisset, si non nomine tantum,
sed studiis, & professione christianus fuisset. Et si
pecuniam, quæ ex sacris ei suppeditabatur altari-
bus, in profanos usus non conuertisset, sed in sa-
crorum ecclesiæ doctorum libros impendisset, &
in illis legendis tempus consumpsisset, numquam
tamquam ingratus filius in matrem calcibus, un-
guibus, ac morfu irruisset. Sed ut eodē, quo nos
ferimur gladio, Goliæ caput amputetur, nonne Eccle. hist.
Eusebio teste, ut iam diximus, Gaius antiquissimus lib. 2. c. 25.
scriptor una cum Zephyrino pontifice disputans
aduersum Proculum cataphrygem ad comproban-
dam Christi fidem Romæ sanguine apostolorum
firmatam ostendit hæretico trophæa apostolorum
in Vaticano, & in uia Ostiensi defixa? & nos cru-
delissime sequentes in religionem nostram, in hac
sanctam urbem præclarissima illius monumenta,
quibus barbaræ gentes pepercerunt, nostro men-
dacio ad terram prosternimus? quod nam Rome,
præter apostolorum sepulchra, baptisterio illustrius
extat opus porphyreticis columnis ornatum undique
uenerandam antiquitatem ostendens, quod princi-
pum pietas construxit, & sancta fidelium traditio
conseruauit? de qua perueteri traditione, deq. om-
nibus, quæ hucusque conatus sum ad confirman-
dam ueritatem ex grauissimorum auctorum scri-
ptis sumere, quasi compendium omnium faciens,
quæ hæctenus dixi, & quæ etiam dicenda essent,
hoc

hoc postremo loco adducam Theophanem græcū antiquum, ac egregie fidelem historiarum scriptorem, qui ante septingentos annos, ut supra a me dictum est, historiam ab orbe condito conscripsit, Hic, & Constantinum a diuo Siluestro baptizatū Romæ hoc in loco ait, ipsumq. imperatorem de omnibus, quæ falso memoriæ a pluribus de illo prodita sunt, purgat. Huius uerba hæc sunt, digna quidem, quæ in æneis describerentur tabulis. Hoc anno, inquit, ut nonnulli ferunt, magnus Constantinus cum Crispo filio Romæ a Siluestro baptizatus est, quemadmodū hi, qui Romæ habitant usq. in hanc diem in testimonium ostendunt locum baptisimi, siue baptisterium, quod Romæ sit a Siluestro baptizatus post sublatos tyrannos. At orientales ferunt eum ab Eusebio Nicomediensi Arriano sub extremum uitæ tempus baptizatū, ubi etiā fato functus sit; ferunt enim eum distulisse baptismum, quod speraret in Iordane flumine baptizari: sed mihi uerius uidetur eū a Syluestro Romæ fuisse baptizatum, & constitutiones, quæ nomine eius circumferuntur ad Melchiam fictas esse ab Arrianis, qui sibi hinc gloriam aucupari studuerunt, ut pium imperatorem maculare niterrentur, ipsum sine baptisimo fuisse asserentes: quod plane absurdum est, ac falsum. Si enim non erat baptizatus in Concilio Nicæno, superest, ut neque diuinorum mysteriorum fuerit particeps, nec orationem cum diuinis patribus habuerit, quod dicere, & cogitare absurdissimum est. Cæteri uero Arriani, & pagani calumniatur uti spurium magnum Constantinum, qui & ipsū mentiuntur. Nam genus eius ante Dioclitianum

In historia ab orbe condito cuius exemplaria græce extant in uaticana bibliotheca.

clitianū fuit: siquidem pater eius Constantinus
rorius erat Claudij imperatoris, & ex prima uxore
Helena suscepit magnum Constantinum: suscepit
autem alios filios ex Theodora filia Maximiani fi-
lij Herculij, quæ soror erat Maxentij, qui Romæ ty-
rannidem exercuit, interfectusque est a Constanti-
no ad pontem Miluium, quādo signum crucis con-
spexit in cælo: soror item erat Fautæ uxoris magni
Constantini. Neque quisquam admiretur, si ante
baptismum, cum adhuc essent pagani, duas foro-
res accipiebant pater, & filius. Est autem genus
eorum ad hunc modum. Quo testimonio omni-
bus in hoc me satisfactum esse puto, nisi forte ad-
huc de concilio Nicæno, quo tempore fuerit, alicui
superfit dubitatio, cum Sozomenus tempore Iulij
primi fuisse congregatū scribat; cui si diuum Atha-
nasium catholicæ fidei firmissimum columen op-
posuerimus, qui diaconus cum Alexandro Alexan-
drino, cuius factus est successor in archiepiscopatu,
concilio interfuit, nullus dubitandi locus uidebitur
nobis relictus, qui ad beatum Marcum papam scri-
bens, dum apud eum de iniurijs Arrianorum cō-
queritur, maxime de bibliotheca, quā Alexandria
illi combusserant, in diui Siluestri mentionem in-
cidit his uerbis. Libros nostros usque ad minimum
incendentes Arriani, nec iota unum relinquentes
propter ueritatis fidem etiam Nicænam synodum,
qua modo clerus, & populus imbuebatur, & iam
maxime imbuti erant, in contumeliam nostram,
& omnium christianorum incederunt. Quapro-
pter precamur pater beatissime, quia non dubita-
mus apud uos plenaria esse concilij Nicæni exem-
plaria,

Tomo 4.
operum D.
Atha. To-
mo 1. cōcl.

plaria, ut nobis illa, quæ sanctæ recordationis præ
 decessoris uestri Siluestri fuerunt, sub tuta mittatis
 stipulatione. Nam quando prædictæ synodo cum
 beatæ memoriæ Alexandro digno Deo pontifice
 nostro, id est Alexandrinæ magnæ ciuitatis episco-
 po, in diaconatus interfuimus officio, sub nostræ
 præsentiae testimonio per beatos uiros Victorō, &
 Vincentium presbyteros apostolicæ sedis apocrifa
 rios, missa sunt prædicto papæ Siluestro. Ecce
 quam consona sint inter se ecclesiæ romanæ fides,
 & traditio, quæ tunc minime dubiæ nobis erunt,
 si pijs oculis illas inspexerimus, si ad fontes san-
 ctorum patrum recurrerimus, & dissipatas pru-
 rientium aurium gentulium, & hæreticorum a ue-
 ritate nos auertentium cisternas non effoderimus,
 quæ nullo pacto æternæ salutis aquas continere ua-
 lent: sed iam ad baptisterium redeamus, de quo
 secundum Theophanem accepimus Romæ tradi-
 tionem antiquitatis, & sanctitatis ipsius ante se-
 ptingentos annos uiguisse. Huc cum pius christia-
 nus peruenerit, recordetur primum, quod ibi su-
 pra Constantini caput sacra fluminis unda uoracē
 in ecclesiam odiorum flammam extinxit Deus:
 deinde quod illic tot sanctissimi Romani Pōtiffes
 Paschæ, & Pentecostes diebus solenni ritu bap-
 tizare solebant; quod ex antiquis manu scriptis ri-
 tualibus ecclesiæ apparet. In hoc autem loco fecit

In Hilario.

quatuor Oratoria Hilarus papa, ut in eius uita
 Anastasius bibliothecarius tradit, ex eis tria extare
 uidentur. Primum est Oratorium sanctæ crucis an-
 te primam baptisterij portam. Secundum intra ip-
 sum baptisterium, a dextera ingressus, quod san-

Et Ioanni Baptistæ dicatum est, in cuius ænea porta legitur inscriptio, qua ab Hilario fuisse conditū agnoscitur. Sunt huic magnæ cōcessæ peccatorum indulgentiæ, sub cuius altari maximæ conditæ sunt sanctorum reliquiæ: huc feminae numquam ingredi possunt. Tertium uero a læua est Oratorium sancti Ioannis euangelistæ, quod item ex uerbis supra portam liquet, ab Hilario factum esse. Subtus illius altare multæ sunt sanctorum martyrum reliquiæ, habetque indulgentias. Quarti Oratorij sancto Stephano sacri nullum uestigiū superest. Hinc postea uisitur Oratorium sancti Venantiij, illustre sepulchrum sanctorum martyrum Venantiij, Domnionis, Anastasij, Mauri, Asterij, Septimij, Sulpiciani, Telij, Antiochiani, Pauliani, Caiam, qui sub maiori altari quiescunt: quem locum ætas nostra illustriorem uidit ob imaginem sanctissimæ uirginis Mariæ innumeris miraculis claram. Hoc Oratorium conditum fuit a Ioanne quarto Pontifice, ut in eius uita legitur. A dextera eiusdē Oratorij exeundo, siue redeundo per baptisterium; a læua est sacellum in loco, qui porticus sancti Venantiij dicitur; ubi a dextera, si per baptisteriū illuc ingrediamur; si autē per oratoriū sancti Venantiij, a læua. Est erectū marmoreū altare ab Anastasio papa cōsecratū, sanctis uirginibus Ruffinæ, & Secūdæ sacrū, sub quo earum corpora condita sunt. Estq. ibidem ab altera parte aliud altare sanctorum Andreæ, & Lucie uirginis ab eodem pontifice, & utriusque in eo reliquijs reconditis consecratum, cuius consecratio facta est sexto Kalendas Octobris, die sanctorū Cypriani, & Iustinæ, quorum corpora in pilo mar

moreo condita sub eodem altari locauit. His omnibus locis uisitatæ, pius Christianus ecclesiam ingrediatur, de cuius admirabili sanctitatis præstantia, quid dicam, quod non infra illius dignitatem sit? Nam si in ueteri lege tanti primogenitura fiebat, ut ad unum primogenitum ceterorum imperium, ac principatus spectare uideretur, & ipsius hæreditaria esse censerentur diuina charismata, ut

Gen. c. 25. c. satis ostendit insigne illud Iacob cum Esau fratre certamen adhuc in matris utero pro illa fortiter ambo dimicantis, quæ reuerentia non est adhibenda huic sacræ basilicæ, cui ob id præcipue sacrosanctum nomen debetur? Hæc primogenita aliarum ecclesiarum omnium fit princeps: hac prima uero Deo erecta finis imponitur idololatriæ: in ea

Ioan. c. 4. c. primum clausis ubiq. idolorum templis Deus in spiritu, & ueritate adoratur: hæc præ alijs in terris triumphantem illam Hierusalem representare uidetur. Nam Christo saluatori beatorum in cælo splendori, ac præmio sacra sub inuocatione utriusque Ioannis Baptistæ, & Euangelistæ, quorum unus inter homines angelus appellatur, alter ob uirginitatis prærogatiuam, immaculatam morum sanctitatem a sacris litteris uitæ contemplatiuæ comparatur, nihil nisi diuinum in se continere uidetur.

Quamobrem olim in illa, ut in ueteri eiusdem basilicæ ante quadringentos annos manu scripto libro legi, non cantabatur in missa tertio secundum ecclesiæ institutum, Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, dona nobis pacem: quasi instar cælestis Hierusalem pax in ea summa esset, nec umquã nisi, ut festis diebus in alijs ecclesijs fieri solet, campanarum

Mal 3. a
Luc. 7. d

narum sonitu quotidie populus ad illam conuocabatur, ac si perenne gaudium, festusq. dies, cui sine solis occasu atra minime succedit nox, perpetuo ibi esse cerneretur. Hanc primam omnium, ut a Damafus, & uenerabilis^b Beda scribunt, condidit Romę Constantinus in Cęlio monte in ædibus lateranensis nobilissimę familię, ut diximus, quā mira munificentia exornauit, ac ditauit: a diuo autem Siluestro quinto idus Nouembris consecrata fuit, quo die ut ex eo libro eiusdem ecclesię accipi, cuius iam testimonium protuli, imago Saluatoris Romano populo in pariete depicta monstrata fuit. In hac sola ecclesia ligneum est altare arcę simile, ut memoria præteritorum temporum retineretur, quibus cum tyrannorum odijs uexaretur ecclesia, & a sancto Petro usque ad sanctum Siluestrum pontificibus certus, ac definitus locus non esset, siue in cryptis, siue in cœmeterijs, aut in piorum ædibus super illo sacrificare consuetum fuit, in quo honoris gratia idem sanctus Siluester sanctiuit, ne quisquam præter Romanū Pontificem missas deinceps celebraret: ad quod, postquā sanctissimū altaris sacramētum uisitauerimus, summa religione atque pietate decet accedere, & bonorū omnium auctorem Deum toto mentis affectu laudare, ab illoq. suppliciter rursus post tot miseras, quibus ecclesiam inuolutam cernimus, pristinam tranquillitatem & pacem petere. Sunt super hoc uenerando altari sacra apostolorum Petri, & Pauli capita, quę inde quasi duo fulgentia sydera, immo potius quasi duo clarissimi soles simul lucentes splendent, ac sancto quodam ad ea accedentiū

a Lib. pōti.
in D. Siluestro.
b Tom. 2.
de sex ætatibus mundi.

tremore quasi fulgura coruscant: in quo loco thecis argenteis auro cęlatis inclusa, ferreisque cancellis munita, e sacello, quod Sancta Sanctorum dicitur, Urbanus papa quintus collocavit, quę multo ante ab ecclesia sancti Petri illuc diuum Siluestrum transtulisse traditur: ostenduntur quibusdam anni diebus maxima populi frequentia, uidelicet feria quinta maioris hebdomadę, in festo Paschatis, Natalis domini, Dedicationis basilicę, & Coronationis pontificis. At quia hic multi dum uident beati Petri caput a sinistra diui Pauli collocatum, ignorantes causam, quęrere solent quomodo, aut cur id factum sit; equum duxi, antequam ab altari discedam, eorum desiderio paucis uerbis satisfacere, ideo aliorum opiniones missas faciens quamuis ueras, ac omnino probabiles, meam tantum in medium afferam. Quis enim unquam dubitauit Petro apostolorum principi primo in terris Christi Vicario primum honoris locum inter apostolos deberi? de quo ita Arator poeta.

Hist apost.
lib. 2.

Contulit ut Petro, Paulum gerat ordo secundū:
Qui fundamentis manet architectus in illis.

Qui quidem honor si recte consideretur, nullo modo ei denegatur, cum a sinistra Pauli ponatur: quoniam, ut optime norunt sacrorum mysteriorum periti, in celebratione missę dextrum altaris cornu accipitur pro Hebręorum populo, cui primo seipsum, & sacra omnia usque eo cōmunicauit Deus, ut notus in Iudęa solum diceretur; quod per librū, quem ibi ponit sacerdos ubi usque ad euangelium pergit legere, significatur: sinistrum uero pro populo gentili intelligitur, ad quem gratia post legē transfer-

Psal. 75

transferri denotatur per librum, quem ad illud sacerdos lecturus euangelium portat. Quod quidem confirmari videtur per ea quę legimus: Vidētes autem turbas Iudei (inquit sacra Apostolorum historia) repleti sunt zelo, & cōtradicebant his quę à Paulo dicebātur blasphemantes. Tunc constanter Paulus, & Barnabas dixerūt: Vobis oportebat primum loqui verbum Dei, sed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis eterne vite, ecce cōuertimur ad gentes, sic enim pręcepit nobis dominus: Posui te in lucem gentium, vt sis in salutem vsq; ad extremum terre. Ad quorum duritiam demonstrandam Paulus, & Barnabas cum ab illis è finibus suis eiectionē essent, puluerem pedum in eos etiam excusserūt: & Dominus in Euāgelio iudeis ait: Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius. Ex quibus quis non videt causam qua sinagogę ecclesiā prætulit Deus, cuius mysterii (vt dixi) per dexteram leuamque altaris seruatur memoria? Et ne alicui dubitationem varię positiones altarium afferant, dicimus hoc esse intelligendum secundum veterem positionem, vt in ecclesia S. Petri, S. Ioānis, & alijs antiquis ecclesijs, vbi eadem altaris, & sacerdotis facies populum respicit. Quare sicut Euangelium licet veteri lege pręstantius sit habendum, tamen non sine mysterio in sinistra altaris parte legitur, ita ob nobilioris mysterij significationē Petrus caput ecclesię, quę maxime ex gētilitate collecta ē, a sinistra, Paulus a dextera collocatur, quemadmodum hic videmus, & in antiquis picturis conspiciamus. Potest etiam alia reddi ratio, quę est, quod cū iam Christus omnem ambitionis occasionem tolle

Act. 13. g.

Isa. 49. b.

Luc. 22. c. re ab animis nostris vellet Apostolis dixisset, qui maior est in vobis, fiat sicut iunior, & qui præcessor, est sicut ministrator ideo Petrus quamquam maior ad sinistram ponitur. Sed ut grauiori firmē testimonio nonnunquam leuam dignori assignatam esse afferam huc exemplū beati Sophronij episcopi Hierosolymitani ex encomio in sanctos Cyrum, & Ioānem, quod a secunda Nicēna synodo tanti fit, ut cōtra imaginum sanctorum oppugnatores illud referant patres. Igitur cum uenissemus, inquit, in templum quoddam absoluti operis, forma quidem tremendum, & supra modum splendidum, altitudine vero in cælum usque ascendens, ingressi singula perlustrantes, ecce imaginem maximam, & mirificam uidimus representantem, medio quidem picturam domini nostri Iesu Christi, Christi autem matrem, & dominam nostram deiparam semper uirginem Mariam a sinistris, a dextris uero Baptistam saluatoris nostri præcursores, qui in utero saltu illum indicauerat. Quis ignorat quantum luce sol differt a stellis, tantum gratia Dei matrem a ceteris sanctis differre? & tamen illam a sinistris filij, & Ioannem a dextris cernimus. Quare hoc? nisi quia D. Maria tempus gratiæ representare uidebatur, Ioannes autē antiquam legem, cuius fuit terminus. Et ne vno tantum testimonio contenti uideamur, contradicendique locus nullus sit, ponam hic ordinem considendi, quem seruatum esse legimus in Calcedonensi concilio, quod in ecclesia celebratum fuit: sic enim legimus. Post hæc residentibus magnificentissimis, & gloriosissimis iudicibus, & amplissimo senatu in medio ante cancellos

sanctissimi

Cōciliorū
Tomo 3.
actione. 4.
Nicēnæ synodi 2.

Concil Tomo 2. actio 1.

sanctissimi altaris (non enim intra cancellos tunc
admittebantur laici) & ex læua quidem parte seden
tibus sanctissimis, & reuerendissimis episcopis vi
carijs Deo amicissimis sanctissimi & reuerendissi
mi Leonis antistitis priscae urbis Romæ, & Anato
lio religiosissimo archiepiscopo Constantinopoli
tanæ regiæ ciuitatis, & Maximo religiosissimo epi
scopo Antiochiæ, ex dextera vero parte similiter cõ
sidentibus Dioscoro religiosissimo archiepiscopo
Alexãdriæ, & Iuuenali religiosissimo episcopo Hie
rosolymorum. Ex quo quis hic læuam præstantiori
personę designatam non videt, cum legatus aposto
licus in ea sedeat? cuius auctoritatẽ in concilio quis
nõ agnoscet, dum primus omniũ loquitur, Diosco
rum archiepiscopum Alexandrinũ prohibet in con
cilio sedere, & non nisi intromissum iubet audiri,
post quẽ deinde digniores suũ locum retinebant in
subsellijs? Neq; vero dũ de sinistra in ecclesia loqui
mur, & dexterę illam præponimus, aliter id intelli
gendum esse dicimus, quam cum minores natu ma
ioribus, & primo genitis, vt Iacob, Esau, Iuda, Ru
ben, Effraim, Manasse, Dauid; alijs fratribus in sa
cris litteris diuino priuilegio aliquando præelectos
esse videmus, vtq; etiam legimus vocatã non plebẽ
Dei, plebem Dei; & non dilectam, dilectam; &
non misericordiam consecutam, misericordiam
consecutam: quę omnia, posthabita suprema illa
primogeniturę dignitate, & pristini honoris gradu
Israeliticę plebis, quis de Gentili populo dici non
intellexerit? cui sinistra in ecclesia, vt ostendimus
per mysterium altaris, debetur; Iudeo autem dexte
ra non denegatur: quod ex diui Pauli verbis perspi

Gen. c. 17. d
Gen. c. 49. b
Gen. c. 48. d
Reg. 1. cap.
16. c.

Osee 2. d.

Rom. 2. b cimus, cum in epistolis suis ad Romanos Iudeum primum nominat, deinde Gentilem. Neque quod fugiat nos, quanti in veteri, & noua lege, atque etiã mystice in cęlo fiat dextera, illam sinistra inferiorę facimus: sed quia ob causas, quas adduximus, sic ei uisum est, qui uocat ea, quę non sunt, tamquam ea, quę sunt. Hęc de dextera, læuaq. in ecclesia dicta sũt. Sub maiori altari innumerę sanctorũ reliquię sunt, ut ex tabula ibi appensa licet uidere: & in subteraneo Oratorio, quod sub illo est, in quod scalis per fenestram æneo cancello clausum descenditur, seruatur sanctum oleum chris̄matis, & baptismatis. Prope portam sacrarij ecclesię est sacellum sanctorũ apostolorũ Philippi, & Iacobi, cui pro mortuis; & remissione peccatorum sunt indulgentię. Dum hinc itur ad maiõrę portã a dextra maioris altaris, est insigne altare sanctę Marię Magdalene, supra quod positę sunt sanctorũ reliquię, & inde populo ostenduntur. A dextera maioris portę cum exitur, est uetustissimum oratorium sancti Thomę a Ioanne papa duodecimo constructũ, in quo super altari sancto Ioanni Baptiste sacro multe sunt sanctorum reliquię, inter quas est arca fœderis, mensa supra quam cũ discipulis Pascha comedit Christus, uirga Aaron, & Moïsis. In hoc Oratorio mulieres non ingrediuntur, nisi in die sancti Thomę apostoli. Habet hęc ecclesia quattuor portas, unam a parte superiori, quę septentrionem respicit, alias uero tres a parte inferiori orientem uersus. Ante illas extat antiquissima porticus: a læua exeuntibus est porta sancta iubilei. Et ita pie, ac religiose lustrata ecclesia, uisitatis tam sanctis locis, qui in illa sunt, uisitat

uifitur sanctiffimum Saluatoris facellum, ad quod per gradus ascenditur, qui sunt uenientibus a maiori porta ecclesiæ a dextera parte in medio fere ecclesiæ: quo antequam perueniatur, ab eo non longe reperitur facellum satis uetustum sancti Siluestri, ubi traditur reconditas esse sanctorum reliquias. Hinc ad sancti Saluatoris facellum peruenitur, quod quidem sancti Laurentij dictum fuisse multi scriptores affirmant, maxime tamen bibliothecarius in uita Stephani papæ tertij. Hoc postea ob innumeras sanctorum reliquias Sancta Sanctorum nomen sortitum est. Hic aliquandiu recondita fuerunt apostolorum capita, Christi præputium, & caput diuæ Agnetis uirginis, & martyris, quæ cum multis alijs inde ablata sunt: asseruantur tamen ibi adhuc multæ sanctæ, & uenerandæ reliquiæ. Nunc uero ob collocatam in eo sanctiffimam Christi saluatoris imaginem facellum Saluatoris appellatur, cuius adorandæ imaginis pluribus in locis memoriam apud ueteres fuisse legi. Primû, si a nomine illius sanctitatem ostendere uelimus, *αἰετο ποιντός*, quasi non manufacta dicitur: a miraculis, tempora, quibus ecclesia in maximum discrimen redacta, ad illam Dei misericordiam impetratura confugit, præclarum nobis testimoniû dât. Pandulphus Hostiarius, qui post Damasum papam pontificum uitas scripsit, hæc narrat.

„ Beatiffimus pater congregato uniuerso cœtu taliter eos paterno amore admonuit, inquit. Quæso uos filij carissimi pro nostrorum delictorû more diuinam imploremus clementiam, & ipse noster erit adiutor, liberabitq. nos sua prouidentiffima

Pādulph^o
hostiarius
in Step^h
no 2.

fima misericordia a persequentium manibus. Cu-
 ius salutiferis admonitionibus cunctus obediens
 populus, congregati unanimiter omnes lacrymis
 fulis omnipotentem dominum deprecati sunt. In
 una uero dierum cum multa humilitate sollicite
 processit in litania cum sacratissima imagine sal-
 uatoris domini nostri Iesu Christi, quæ acheropi-
 ta nuncupatur, proprioq. humero ipsam imaginē
 cum reliquis sacerdotibus gestans, nudis pedibus
 tam ipse quam uniuersa plebs pergentes ad eccle-
 siam sanctæ Dei genitricis, quæ ad Præsepe nuncu-
 patur; posito in omnium capitibus populorum ci-
 nere maximo fletu & ululatu misericordiosissimū
 dominum deprecati sunt. Idem a Bibliothecario
 dicitur, gessit enim sanctus pontifex pontificatum
 circa annum septingentesimum quinquagesimum
 a Christo nato: quod de litanijs, & de imagine di-
 ximus, actum fuit eo tempore quo Aistulphus Lō
 gobardorum rex Romanorum agros, & fines bel-
 lo uexabat, totamq. Italiam exagitabat. Solitum
 erat etiam maxima populi ueneratione, ut quot-
 annis in festo assumptionis sanctę Marię uirginis
 hæc sacra imago ad ecclesiam sanctę Marię maio-
 ris portaretur: quod antiquissimo tēpore seruatu
 fuisse ex uetere libro rituali Achillis Statij Lusita-
 nij, accepim⁹ cuius hæc sunt uerba. Ordo in assum-
 ptione S. Marię. In ipsa nocte leguntur cantica can-
 ticorum, uel homilię eiusdem diei: in ipsa uespe-
 ra uigiliarum preparatur portatorium in sancto
 Laurentio apud Lateranos, superposita tabula ima-
 gine Christi domini nostri insignita: a medio no-
 ctis concurrente populo exeunt cum litania ad san-

In S. Ste-
 phano.

Ex biblio-
 theca Achil-
 lis Statij.

„ Etiam Mariam minorem, mundatis per uiam pla-
„ teis, & suspensis per domos lucernis, ibique in gra-
„ dibus sanctæ Mariæ deposita aliquando icona, om-
„ nis chorus uirorum, & mulierum genibus ante
„ eam flexis, pugnis etiam cædentes, una uoce per nu-
„ merum dicunt centies Kirie eleison, centies Chri-
„ ste eleison, centies Kirie eleison, fufisq. lacrymis,
„ & precibus per sanctum Adrianum recta uia ua-
„ dunt ad sanctam Mariam maiorem, auditaq. mis-
„ farum celebritate, ad palatium reuertuntur.

Ex quo libro non solum contra hæreticos, quam antiquus fuerit in ecclesia Dei sanctarum imagi- num cultus, docemur; quod ex antiquis Longo- bardorum litteris, quibus est scriptus liber, conij- citur, & ex eo quod dicit, in uia, qua ab ecclesia Lateranensi ad sanctam Mariam minorem, quæ nunc sancta Maria noua nominatur, fuisse domos, & plateas, quarum nec quidem longinquitate tem- poris extare uidemus uestigia. Sed quod plurimi a nobis fieri debet; est, quod hinc admonentur Christiani, quibus obsequijs, qua pietate hæc san- ctissima imago sit honoranda, quam tanto hono- re prosequuti sunt maiores nostri. Quod si cum ad alias sanctorum imagines hominibus recurrenti- bus eorum preces exaudiens Deus mirabilia osten- dit (inter quæ illud memorabile est, quod a Zo- nara scribitur de imagine diui Gregorij Nazian- zeni, ad quem cum Constantinus Leonis Arme- nij imaginum oppugnatoris filius confugisset, & sibi uocem, quam, dum iussu Michaelis Balbi ui- rilia abscinderentur, amisit, restitui posceret, uo- ti compos factus quod optabat obtinuit) quanto

Tom. 3. in
Michaelis
Balbo A.
morreo.

magis imaginem filij sui uenerantibus omnia concessurum nobis sperandum est, si uerbis fides respondeat, si uita a fide non dissentiat? Mulieribus ob sanctitatē loci in Sancta Sanctorū sacellum ubi super altari collocata est imago, nullo tēpore licitum est intrare: quem locum summa religione, atque munificentia custodit, tueturq. sodalitas sancti Saluatoris ex nobilibus Romanis; a qua non sine maximo etiam pietatis studio administratur nobilissimum pauperum infirmorum hospitium prope ecclesiam a Ioanne Columna uiro religiosissimo sanctæ romanæ ecclesiæ cardinali circiter CCCC. annos ædificatum, ac diuitijs auctum. Et quia a multis alium ordinem, quam supra dedimus, seruari uidemus, incipiunt enim a scalis quæ sanctę uocantur, & ad Sancta Sanctorum perueniunt, illinc postea ad ecclesiam tendunt, non ab re de scalis huc postremo sermonem distuli. Has secundum maiorum traditionem accepimus illas esse, quibus Christus præsidis domū tempore passionis ascendit: quare ob eius memoriam flexis genibus maxima pietate uiri, ac mulieres assidue ascendunt. Quod quam pium sit factu, quāq. laudabile, unicuique satis persuadere potest & maiorum, ut dixi, traditio; & id, quod dum illud agimus, nobis ante mentis nostræ oculos ponimus, nempe quod una, eademq. nocte Dei filius nostri causa tamquā mitissimus agnus a rapacibus canibus, & inexplebili fame enectis lupis, inter armorū strepitum arctissimis uinculis ligatus in ciuitatem ductus, a scelerato Iuda proditus, a Petro negatus, ab alijs discipulis derelictus, incredibiles iniurias perpes-

Mat. 26. c
 Marc. 14. c
 Luc. 22. c
 Ioh. 18. c

perpeſſus: bis has aſcendit, primo, quādo e domo
ſacerdotum principis ad præſidem adductus fuit, Matt. 27. a
Marc. 15. a
Luc. 23. a
Ioan. 18. e
Luc. 23. a. b
ut eum ſummus ſacerdos, & uniuerſum phariſæo-
rum, & ſcribarum concilium apud illum multis
criminibus accutarent: ſecundo cum a Pilato præ-
ſide ad Herodem regem miſſus eſſet, & ad illum il-
luſus a toto militum exercitu, qui nefario regi ul-
lo impietatis genere cedebat, morionis ueste ut de-
mens indutus rediit: poſtremo autem per illas de-
ſcendit, quando morti adiudicatus, in omni ſacri Matt. 27. d
Marc. 15. b
Luc. 23. d
Ioan. 19. c
corporis parte crudeliſſime uerberatus, ſpinarum
corona uenerando capiti impoſita, non paſſibus,
ſed inſana, ac furēti uiolentia ad montē raptus fuit,
ſupra diuinos humeros duriſſimum patibulū por-
tans. Hæc Chriſtianus meditari debet, his inhære-
re tota mentis agitatione: nec diu, multumq. quaſi
dubitando immorari, an illæ ſint ſcalæ, quas Chri-
ſtus aſcendit, & quomodo huc ſint translata. Ma-
gna fuit olim principum pietas, qui cum orbis im-
perium obtinerent; hoc, & multo maiora facere po-
tuerunt. Impium enim ſemper eſſe duxi negare
id, quod pie ab omnibus, aut plerisque receptum
eſt. Quot ſeruari uidentur in eccleſia, quæ a tradi-
tione tantum fluxerunt, de quibus negando dubi-
tare grauifſimum, ac ſacrilegum eſt? Sed ut ad eccle-
ſiam redeamus, quæ quantæ uetuſtatis ſit ex mul-
tis præter ea quæ hucusque diximus demonſtrare
poſſem; uerum ut res maxime inſignes tantum cō-
memorem, quæ apud antiquiores inueni, ſcribam.
Diuus Hieronymus ait Fabiolam nobilem roma- Tomo. 1.
epiſt. 30
nam in hac eccleſia pænitentiam egiſſe, eo quod ui-
rum ob adulterium dimiſerat, & alteri perperam
nupſerat.

nupserat: cuius hæc sunt uerba. Quis hoc crederet?
 ut post mortem secundi uiri in semetipsam reuer-
 sam, quo tempore solent uiduæ negligentes, iugo
 seruitutis excusso, agere se liberius, adire balnea,
 uolitare per plateas, uultus circumferre; meretricis
 sacco indueret, ut errorem publice fateretur? &
 tota urbe spectante romana ante diem Paschæ in
 basilica quondam Laterani, qui Cæsariano trun-
 catus est gladio, staret in ordine pænitentium, epi-
 scopo, presbyteris, & omni populo collacryman-
 tibus, sparsum crinem, ora lurida, squilladas ma-
 nus, sordida colla submitteret? Et Prudentius con-
 tra Symmachum urbis præfectum, cum dicit, Ple-
 bem Romanam in Christum credidisse, in eiusdem
 basilicæ mentionem incidit his uersibus.

Post hinc ad populū cōuerte oculos, quota pars est,

Quæ Iouis infectam sanie non despuat aram.

Omnis, qui celsa scandit cænacula, uulgus

Quisque terit, filicē uarijs discursibus atram;

Et quem panis alit, gradibus dispensus ab altis;

Aut uaticano tumulum sub monte frequentat;

Quo cinis ille latet genitoris amabilis obfes,

Cætibus aut magnis lateranas currit ad ædes,

Vnde sacrum referat regali chrismate signum.

In hac sacrosancta basilica undecim concilia habi-

ta sunt. Primum sub ^a Iulio primo; secundum, & ter-

tiū, sunt, quartum, & quintum eorum, quæ roma-

na appellantur, sub Symmacho, ut scribit ^b Enno-

chonicæ ⁱ dius Diaconus romanus, quibus ait CC. & XXX.

Constanti- ^{no} episcopos interfuisse. ^c Quartum sub Gregorio ma-

clij nepote. ^d Quintū sub Martino LXVIIII. episcoporū.

^e Sextum sub ^e Nicolao secūdo CXIII. episcoporū.

Septimum

Lib. 5.

^a Conc. To
mo 1.

^b lib. Ad-
uersus ca-
lōniatores.

^c Conc. To
mo 2.

^d Conc. To
mo 2.

Adonis

chronicæ ⁱ

no Hera-

^e Conc. To
mo 3.

f Septimum sub Calisto secundo CMXVII. episcoporum. Octauum sub g Innocentio secundo M. episcoporum. Nonum sub h Alexandro tertio CCLXXX. episcoporum. ; Decimum sub Innocentio tertio, cui interfuere Patriarcha Constantinopolitanus, & Hierosolymitanus, & Archiepiscopi tū latini, tū græci: LXX. episcopi. CCCCXII. abbates, & priores plus DCCC. simul omnes prelati MCCCXV. aut eo plures. k Undecimum sub Iulio secundo cardinalium XVI. & episcoporum LXXXV. l sub Leone cardinalium XXII. episcoporum LXXXVI. Ex quibus quis non uidet antiquitatem simul cum amplitudine, & maiestate loci? nam inter primum, & ultimum concilium plusquam MCC. anni praterierunt, quo ob huiusmodi causam, quam uerbis Nicolai primi pontificis explicabimus, patres ad concilia habenda relicta uaticana basilica se contulerunt. Collecta, inquit, sancta synodo in ecclesia Dei, in qua beatus Petrus apostolorum princeps corpore redolet, & uirtutibus emicat: deinde propter frigiditatem loci in ecclesia Lateranensi, quæ ab auctore appellatur Constantiniana, & quæ prima toto terrarum orbe constructa est: ibique recitatio ante illius fores Symmachus Papa combussit libros Manichæorum. Pontificalis hæc sunt uerba. Post hæc omnia, B. Symmachus inuenit Manichæos in urbe Roma, quorum omnia simulachra, uel codices ante fores basilicæ Constantinianæ incendio cōcremauit, & eos ipsos exilio relegauit. In ea olim habitauerunt Canonici regulares ordinis sancti Augustini sub priore, & aliquandiu simul cum illis sub abba

f Pandulphus Pisanus in Calisto 2.
g Platina i Innocentio 2.
h Conc. Tomo 3.
i Ibidem.
k Conc. Tomo 4.
l Ibidem.

Ad collectos Constantinopolim.

In symmacho.

te Monachi Cassinenses, qui diurnis, nocturnisque horis diuinarū laudū officijs uacabant; post quos soli Canonici regulares permanserunt. Nunc autē hęc ecclesia habet archipresbyterum cardinalem, & canonicos sæculares, multosq. alios presbyteros, qui altari, ac choro deseruiunt, in qua omnia munera episcopalia exercentur, sacri conferuntur ordines, chrismate unguuntur fideles, sanctum conficitur oleum, & multa alia fiunt, quæ dignitatem ecclesiæ ostendunt: suntque ibi, qui pænitentium confessions audiunt, quos Pænitentiarios uocāt; sicut in ecclesia sancti Petri eandem facultatem in absoluendo habentes: anno iubilei eadem indulgentiæ a Clemente sexto concessæ sunt hanc ecclesiam uisitantibus, quæ in basilicis apostolorū acquiri solent.

De ecclesia sanctæ Crucis in Hierusalem.

Nam Deo homines propinquos facit, quam crux, siue illam in Christo consideremus, siue in nobis, dum aduersa pro eius gloria patienter ferimus. Nam quis non uidet deuicta morte, ablato peccati imperio, extincta sathanæ tyrannide, clausum longo tempore cælum nobis apertum esse cum in illa Dei filius acerbissima morte sanguinem fudit? Quamobrem diuus Paulus apostolus excelsa uoce clamans, dicebat: Absit gloriari, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi. Quis nostrum deinde nō intelligit crucem sibi ad salutem consequendā maxime

xime necessariam esse, quam ut quisque tollat iuber Christus, & ut se per eam sequamur? Tanta est intercælum, & crucem propinquitas, ut beati dicantur hi, qui persecutiones patiuntur propter iustitiam, ipsorumque etiam esse regnum cælorum. Non igitur absque accurata consideratione pertrahat, nullas ex septem ecclesijs magis inter se propinquas esse quam Lateranensem, quæ triumphanti ecclesiæ, ac cælesti Hierusalem a nobis comparata est, & ecclesiã sanctæ crucis nostræ salutis mysterijs dedicatam: in qua quid aliud docemur quam quo modo uera beatitudo nobis paretur, & per mortem æterna uita tribuatur? Quibus pie, ac sancte consideratis, a Lateranensi ad sanctæ crucis ecclesiam accedamus: quam in palatio Sessoriano Constantinus magnus condidit eo tempore, quo Lateranensem, Vaticanam, & alias ecclesias Romanæ ædificauit, ut sanctus Damasus Papa his uerbis scribit. Eodem tempore, inquit, fecit Constantinus Augustus basilicã in Palatio Sessoriano, ubi de ligno sanctæ crucis posuit, & in auro, & gemmis conclusit, ubi & nomen ecclesiæ dedicauit, quo nominatur usque in hodiernum diem Hierusalem. Et uenerabilis Beda. Constantinus fecit Romanæ basilicam in palatio Sessoriano, uel potius Sessoriano, quæ cognominatur Hierusalem, ubi de ligno crucis domini posuit. Quæ crux quo modo fuerit inuenta, cum parum inter se dissentiant græci, & latini scriptores (nam ex latinis diuus^a Ambrosius, ^b Paulinus, ^c Ruffinus, ^d uenerabilis Beda, ^e Paulus diaconus; ex græcis, ^f Eusebius, ^g Socrates Scholasticus, ^h Theodoritus, ⁱ Sozomeus, & ^k Zo-

Math. 5.2

In D. Siluestro. Conc. Tomo 1.

a Tomo 3.

in funere

Theodosij.

b Ad Seuerum

Sulpi

tiũ epi. 11.

c Hist. eccl.

lib. 10. c. 8.

d Tomo 3.

i martyro-

logio.

e Histo. mi

scellæ lib.

11.

f Eccl. hist.

lib. 10. c. 8.

g Hist. eccl.

lib. 1. c. 17.

h hist. eccl.

lib. 1. c. 18.

i Et hist. ec

cle. lib. 2.

cap. 1.

k Tomo 3;

in Constã-

Ad Seuerū
Sulpitium
epi. 11.

nara historiam narrant) unius diui Paulini uerbis rem gestam piorum animis inseruiens exponam. Miserat uir Dei Seuero Sulpitio particulam sanctissimæ crucis, & per literas illum docet quo modo, & quando tam ingens thesaurus inuentus fuerit, ita inquires. Adrianus imperator existimans se fidem christianam loci iniuria perempturam, in loco passionis simulachrum Iouis consecrauit, & Bethleem Adonis fana profanata est: ut quasi radix, & fundamentum ecclesiæ tolleretur, si in ijs locis idola colerentur, in quibus Christus natus est ut pateretur, passus est ut resurgeret, surrexit ut regnaret, iudicatus ut iudicaret. Me miserum, etiam ista pro nobis dominus omnipotens perpeti non recusauit, ut ubi pro salute generis humani crucifixus peperderat, ibi hominum sacrilegio sperneretur: & super crucem, ad quam orbe concusso, & sole refugio, & dissilientibus mortuorum excitatione monumentis, rerum natura nutauerat; stabat simulachrum demōnis, & ara simulachri pecudum busta fumabat: & Dei nomen deferebatur statutis mortuorum; cum ipse uiuorum Deus, qui & resurrectio mortuorum est, non solum mortui, sed & crucifixi hominis blasphemaretur opprobrio. In Bethleem quoque, ubi agnouerat bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui; ibi principes hominum inficiati saluatorem Deum, infames hominum amores, mortesque coluerunt. Proditam uo sydere regis æterni ubi cunabula supplices cum suis opibus adorauerunt Chaldei; ibi barbaras libidines sacrauerunt Romani: ubi natum saluatorem cum exercitu angelorum concinentes cælestis

gaudio

gaudio salutauerant illustrata nocte pastores; ibi
Veneris amasium mistæ semiuiris planxere mere-
trices. Prho dolor, quæ pietas hominum hanc im-
pietatem compensare poterit? ubi sacra nati sal-
uatoris infantia uagierat; illic Veneris lamenta
singentium lasciuus luctibus infamis ritus ulula-
bat: & ubi virgo pepererat; adulteri colebantur.
Mansit hoc sæculi prioris nefas in tempora nostris
proxima Constātini, qui princeps esse principibus
christianis non magis sua, quam matris Helenæ
fide meruit; quæ diuino, vt exitus docuit, inspira-
ta consilio, cum Hierosolymā agnosceret, nomine
conregnabat, vt sibi facultatem daret cuncta illic
loca dominicis impressa vestigijs, & diuinorum
erga nos operum signata monumentis purgare, de-
structis templis, & idolis ab omni profanæ impie-
tatis contagio, & religioni suæ redderet, vt eccle-
sia tandem in terra originis suæ celebraretur. Ita-
que prompto filij imperatoris assensu mater Augu-
sta patefactis ad opera sancta thesauris, tota abusa
fisco est; quantoq. sumptu, atque cultu regina po-
terat, & religio suadebat, edificatis basilicis con-
textit omnes, & excoluit locos, in quibus saluta-
ria nobis mysteria piatatis suæ incarnationis, & pas-
sionis, & resurrectionis, atque ascensionis sacra-
mentis Dominus redemptor impleuerat. Et pau-
lo post. Sed in historia crucis accipite magnum, &
uere diuinum miraculum. Regina illa venerabi-
lis, vt venit Hierosolymam, diligenter, & pie lo-
cis illis, & circa omnibus diuinorum curiosa in-
signium, & oculis haurire gestiens fidem, quam
pijs auribus litterisque perceperat, crucem domini
studio-

studiosissime inquirere adorsa est : sed quæ uia, uel
 ratio inueniendi subesset, cum index idoneus ne-
 mo inueniri posset, ubi memoriam, & curam re-
 ligiose conscientiæ, uel obseruantia, & antiqui-
 tas æui, & superstitionis impiæ diurnitas abole-
 uisset. Verum ipso omnium, & terris, & animis
 opertorum conscio, & teste Deo, fidelis mulier sanc-
 ctum spiritum per affectum pium meruit : quo
 aspirante cum rem ab humana conscientia diuini-
 tus remotam frustra diligens requisisset; de loco
 tantum passionis certior fieri studuit. Itaque non
 solum de Christianis doctrina, & sanctitate ple-
 nos uiros, sed & de Iudæis peritissimos, ut pro-
 priæ, qua miseri & gloriantur impietatis, indices ex-
 quisuit, & accitos in Hierosolymam congregauit.
 Tum omnium una de loco testificatione confirma-
 ta iussit illico, urgente sine dubio conceptę reuela-
 tionis instinctu, in ipsum locum operam fossionis
 accingi : parataq. mox ciuium pariter, & militari
 manu breui laborem istius molitionis hausit : &
 contra spem omnium, sed secūdam ipsius tantum
 reginæ fidem alta egestione referatis terræ sinibus
 abdita crucis arcana patuerunt. Sed cum tres pa-
 riter cruces, ut quondam fixæ domino, & latro-
 nibus steterant, repertę fuissent, gratulatio reper-
 tarum cœpit anxia dubitatione confundi, iusto
 piorum metu, ne forsitan aut pro cruce domini
 patibulum latronis eligerent, aut salutare lignum
 pro stipite latronis abijciendo uiolarent. Respe-
 xit pius fideliter cęstuantium curas dominus, & ipsi
 potissimum, quæ tam pie sollicitudinis princeps
 erat, huius consilij lumen infundit, ut aliquem
 recens

recens mortuum inquiri, & inferri iuberet. Nec
mora, uerbum factum, cadauer illatum est, depo-
nitur, iacenti una de crucibus admouetur: sed eo-
rum ligna mors spreuit. Postremo dominicam cru-
cem prodit resurrectio, & ad salutaris ligni tactū
morte profuga funus excussum, & corpus erectum
est; tremefactisque uiuentibus stetit mortuus, &
funebribus, ut Lazarus quondam, uinculis expedi-
tus, ilico inter spectatores suos rediuiuus incessit.
Ergo crux Domini tot operta ætatibus, & Iudæis
in tempore passionis abscondita, neque gentibus
in ædificatione fani terram sine dubio ad ipsam fa-
bricam egerentibus reuelata; nonne diuina ma-
nu latuit, ut nunc inueniretur cum religiose quære-
retur? Ita, ut crucem Christi decuit, experimēto re-
surrectionis inuenta, & probata crux Christi est,
dignoq. mox ambitu consecratur condita in pas-
sionis loco basilica, quæ auratis corusca laqueari-
bus, & aureis diues altaribus arcano positam sacra-
rio crucem seruat, quæ episcopus urbis eius quot-
annis, cum pascha domini agitur, adorādā popu-
lo princeps ipse uenerantium promit. Neque præ-
ter hanc diem, qua crucis ipsius mysterium cele-
bratur, ipsa quæ sacramentorum causa est, quasi
quoddam sacræ solennitatis insigne profertur, nisi
interdum religiosissimi postulent, qui ea tantum
causa, illo peregrinati aduenerint, ut sibi eius reue-
latio quasi in pretium longinquæ peregrinationis
deferatur, quod solum episcopi beneficio obtineri
ferunt; cuius & tantum munere de eadem cruce
hec minuta sacri ligni ad magnam fidei, & benedi-
ctionis gratiam haberi datur. Quæ quidem crux.

in materia insensata uim uiuam tenens, ita ex illo tempore innumeris pene quotidie hominum uotis lignum suum commodat, ut detrimenta non sentiat, & quasi intacta permaneat, quotidie diuiduâ sumentibus, & semper totam uenerantibus, sed istam imputribilem uirtutē, & indetribilem soliditatē de illius profecto carnis sanguine bibit, quæ passa mortem non uidit corruptionē. Audistis quæ sanctissimus episcopus de cruce referat: hoc de illa nobis clarissimum testimonium reliquit. Videbor fortasse alicui longius progressus esse in aliorū uerbis referendis, sed quis finis seruari potest in eius uerbis, qui factis nullum charitatis modum adhibere nouit? quando ex opulentissimo diuite uoluntate pauperrimus factus, consumptis rebus omnibus in officio pietatis se ipsum uendidit, ut captum a Vādalis matri uiduæ filiū restitueret. Congruens igitur, & conueniens fuit, ut tam bono charitatis magistro a Christo in cruce pro nobis pendente talia edocto uteremur, a quo discant Christiani, quo honore sit colenda Christi crux, cui ratione contactus (ut scholasticorum theologorum uerbis utar) patriæ cultus debetur, qui solius Dei est. Agnoscat hærenici errorem suum, fateantur ignorantiam, eorum malitiæ grauissimam pœnam: antiquissimam esse in Christi ecclesia crucis uenerationem ab antiquissimo scriptore non dedignentur accipere, eiusque sententiæ acquiescere. O Roma omnium urbium fortunatissima, ad quam postquam sancta Hierosolymorum urbs a barbaris expugnata est, & non sine maximo christiani nominis dedecore omni turpitudine sanctissimum templum fœdatū,

In uita di
ui Paulini
apud Lipo
manum.

ubi omnium sanctarum reliquiarum præstantissima Christi crux seruabatur, sancta, & ueneranda omnia translata sunt; apud quam pars trophæi diuini amoris in humanum genus remansit, quod uidere magnum quondam præmium longissimæ peregrinationis, ut audistis, erat iis, qui procul ex remotis orbis terrarum regionibus Hierosolymã ad sacra uisenda loca petiissent. Ad cuius excellentiam demonstrandam quid hoc maius addi potest, quàm quod eius signum tãti factum esse a sanctissimis uiris legimus, ut^a beata Paula, ^b & diuus Ioãnes Chrysostomus morientes se illo signarunt? ^c diuus Antonius, ^d & Hilarion contra dæmonum insidias tamquam ad bellum non alio gladio utentes se accingebant? ^e & diuus Hieronymus Demetriadi uirgini scribens crucis signaculo crebro se munire monet, ne exterminator Aegypti in illa locum reperiat? Sed quid dico sanctis uiris hoc signum adiumento fuisse, cum & impios per hoc a periculis, a morte, a dæmonibus ipsis liberatos esse sciamus? Turcæ etenim in frontibus cruce signati pestilentiam effugerunt, ut auctor est Nicephorus? Iulianus Apostata christiani nominis acerbissimus hostis, ut diuus Gregorius Nazianzenus refert; cum aliquando descendisset in quoddam aditum, plerisque inaccessum, & horrendum cum homine magicarum artium perito, ut cum dæmonibus de rebus futuris colloquium iniret, statim in illa caligine terrores eum adoriri cœperunt ob formidolosiores sonos, insuetos, retrosq. odores, atque ignea spectra; quibus improuiso perculsus ad crucem uetus remedium confugit, eoque se aduersus terrorem signat

a D. Hiero. Tomo 1. epist. 27.

b In uita apud Lipo manum.

c D Hiero. Tomo 1. i Paulo primo eremita.

d Idem Tomo 1. i Hilarione eremita.

e Tomo. 1. epi. 8.

Eccle. hist. lib. 18. cap. 21.

In Iulianum apostatam iuuetiua 1.

A Freulpho Lexouienſi episcopo idẽ narratur, To. 2. lib. 4. cap. 9 & a Nicepho

(fuerat enim miser a puero christianis moribus imbutus) & ab eo, quem insectabatur, per crucem auxilium sibi exoptat. Mirabile quidem dictu, cedunt statim uiso signo laruæ, pelluntur dæmones, liber fit impius omni timore. Quamobrem si tantam uim signo inesse uidemus, qualem ipsi cruci Deum dedisse credendum est? Veneretur igitur christianus crucem sanctam religionis nostræ gloriam, & splendorem. Quod cum in alio loco cōuenientius fieri non possit, quam in ecclesia ei sacra, ubi & crucis lignum, ut supra ostendimus, ipsiusque inscriptio, & unus ex clauis, quo Christus transfixus fuit, pari honore uenerandus non sine maximo Dei beneficio reseruatur, quam quo pietatis affectu sit nobis adendum, ipsa imperatorū uxor, mater, & auia nos edoceat, cuius ex diui Paulini uerbis piam sedulitatem cognouimus, & quasi oculis octogenariam mulierem, cui uelut Aquila renouata esset iuuentus, conspeximus ex Occidente in Orientem properantem. Sunt in hac ecclesia duo præcipua altaria. Primum est altare maius, ubi locata est sanctissima eucharistia, sub quo etiam iacent corpora sanctorum Cæsarij, & Anastasii martyrum, sacrum crucis lignū, & aliæ uenerandæ reliquiæ seorsum collocatæ sunt, & ex eminenti loco a dextera altaris populo certis annidiebus ostenduntur. Subtus uero maius altare est sanctissimum sacellum Hierusalem dictum, a quo ecclesia nomen habet, multis reliquiis refertum, cui concessæ sunt indulgentiæ, & mulieribus in illud ingredi non permittitur, nisi 20. Martij, quæ est dedicationis loci festa dies. Super eius altare nemo

fine Papæ licentia missam celebrare potest. In hac ecclesia tempore Symmachi Papæ habita fuit tertia Romana synodus. In ea habitant monachi Cistercienses congregationis Lombardiæ, & est titulus presbyteri Cardinalis, illamque uisitantibus plurimæ, ac continuæ indulgentiæ condonantur.

ro lib. 10.
cap. 3. eccl.
hist.

*De ecclesia sancti Laurentij extra Urbis mœnia,
in agro Verano.*

V A N T I antiquitas sanctos martyres fecerit, quamque amplis monumentis consecrauerit illorum memoriam; etsi ex multis nobis probatum, planumque sit, tamen hinc maxime perspicitur, quod cū

christianissimus imperator Constantinus splendidissimas ædes sanctissimi Saluatoris diui Petri, & Pauli, ac sanctæ crucis in Hierusalem edificasset, quintam, de qua nunc loquimur, sancti Laurentij martyris ecclesiæ Archidiaconi adiūxit, ut, Damasus, & uenerabilis^b Beda scribunt, Damasi uerba

sunt hæc. Eodem tempore Constantinus Augustus fecit basilicā beato Laurétio martyri uia tiburtina in agro Verano super arenarium Cryptæ: & usque ad corpus sancti Laurentij martyris fecit gradus ascensionis, & descensionis. Venerabilis Bedæ eadē sunt uerba. Aequū enim fuit, ut in ea urbe ubi inuitus martyr adolescens adhuc contra Christi hostē fortiter dimicās martyrio coronatus fuit, secundū Eusebium,^a & uenerabilem Bedam ibidem sacro hoc templo in ipsa ecclesiæ adolescentia illustrare-

^aIn siluestro Conc. Tom. 7.
^bTomo 2. de sex statibus mundi in Constantino.
^cTomo 2. in chroni.
^dTomo 3. in martyrologio.

tur, cuius gloriosum certamen quomodo in ferrea craticula super arduas prunas positus usque dum extremum emiserit spiritum in Dei laudibus perseuerans a ueræ fidei confessione numquã dimoueri

a Tomo 3. sermo. 71. potuerit^a diuus Ambrosius^b Augustinus, c Leo Papa^d Maximus Taurinensis, & alij celeberrimi doctores certatim immortalibus laudibus celebrat, atq. extollunt: cuius sanctum corpus ab Hippolyto quem paulo ante sanctus martyr baptizauerat, sepultum fuit, ubi constructa est ecclesia: quæ, ne uno tantum cælestis gratiæ lumine clara esset, sed duobus clarissimis luminibus omnium oculi in illam conuertentur, diui Laurentij corpore primum, deinde beati protomartyris Stephani illustrior facta est: & cuius sanguine sicut Hierosolyma in oriente celebris fuit, ita sepulchro in occidente nobilitaretur Roma, quo quis sanctas transfulerit reliquias dubitatum est. Gennadius id Orosio tribuit. Hic est Orosius (inquit) qui ab Augustino pro ducenda animæ ratione ad Hieronymum missus, reliquias beati Stephani primi martyris tunc nuper inuentas primus intulit occidenti, idemque confirmatur a uenerabile Beda. Sed quid dicemus, quod paulo infra idem Doctor contrarium huic refert, inquit in eodem libro de sex ætatibus mundi: Eudoxia uxor Theodosij principis ab Hierosolymis remeauit, beatissimi Stephani primi martyris reliquias, quæ in basilica sancti Laurentij positæ uenerantur, secum deferens. Dicemus ne non tantum a Gennadio dissentire, sed sibi ipsi, quod absurdus esset, non constare tantum uirum? Absit a nobis huiusmodi iudicium de illo ferre, qui ante octingentos annos floruit, & doctrina,

a Tomo 3. sermo. 71.
b Tom. 10. de sanctis, sermone 1.
2. 3. 4.
c Sermone in natiuitate eiusdem.
d De sanctis Homi. 1. 2. & 3.
Vene. Beda Tom. 3. in martyrologio.
De uiris illustribus.

To. 2. lib. de sex ætatibus mundi in Honorio. Ibidem in Theodosio iuniore.

doctrina, ac iudicio excelluit, conciliarem tamen illum, & sibi ipsi, & Gennadio hoc pacto: nec aliter res se habere mihi uidetur, quam ut Orosius primus reliquias beati Stephani partem scilicet aliquam sacri corporis in occidentem attulerit; reliquum uero maioremque partem, & fere totum, ut nunc Romæ seruetur, ac colitur, Eudoxiam ex oriente transtulisse asseueremus, maxime cum huic ueritati

2. Theodorus lector aperte assentiat, inquit. Sub Collecta-
3. Theodosij iunioris imperio reliquiarum sancti Stephe- neorū lib.
4. ni, Laurentij, & Agnetis in martyrio sancti Lauren- 2.
5. tij depositæ sunt, & celebratur illic ipsorum me-
6. moria usque in hunc diem. Quomodo autem Hie-
7. rosolymis protomartyris corpus inuentum fuerit, &
8. quam antiqua eius inuentionis ac solemnis memo-
9. ria in ecclesia fuerit, ex his uenerabilis Bedæ uerbis Tom. 3. in
10. colligitur. Hierosolymis inuentio corporis sancti martyrolo-
11. Stephani protomartyris, & sanctorum Gamalielis, gio.
12. Nicodemi, Abimon, sicut reuelatum est a Do-
13. mino beato Luciano presbytero septimo Honorij
14. Principis anno. Quot miraculis per illius reliquias
15. Deus se magnū ostenderit, legatur inter alios diuus
16. Augustinus de ciuitate Dei. Quam gloriosa marty- Tomo 5.
17. rij palma lapidibus obrutus, præclaraque innume lib. 22. c. 8.
18. rabiliū meritorum corona in cælum ascenderit,
19. quod adhuc uiuens apertum uidit, & Iesum stan-
20. tem a dextris uirtutis Dei, quod nam grauius testi-
21. monium sacris, canonicisque scripturis afferri po-
22. test? ad tam igitur gloriosum fortissimorū Christi
23. militum sepulchrum effusis prius pijs precibus an-
24. te maius altare, ubi sacra eucharistia posita est, quā-
25. to timore, quæ reuerentia pio, ac catholico chri-

ftiano fit accedendū, audiamus quæſo quid diuus
Gregorius Papa referat de hoc ſanctiſſimo loco.

Tomo 2
lib 3. regi
ſtri epi 30.

Præter hæc autem, inquit, ſanctæ memoriæ decel-
for meus (Pelagium ſecundum intelligit) itidem
ad corpus ſancti Laurentij martyrſis quædã melio-
rare deſiderans, dum neſcitur ubi uenerabile cor-
pus ipſius eſſet collocatum, & effoditur, exquiren-
do ſubito ſepulchrum ipſius ignoranter apertum
eſt, & ij qui præſentes erant, atque laborabant mo-
nachi, & manſionarij, qui corpus eiufdem marty-
riſis uiderunt, quod quidem minime tangere præ-
ſumpſerūt, omnes intra decem dies deſuncti ſunt,
ita ut nullus uitæ ſuperelſe potuiſſet, qui ſanctum
& iuſtum corpus illius uiderat. Locus autem ſepul-
chri eſt infra maius altare, ubi in alio ſepulchro ſe-
pultus eſt ſanctus Iuſtinus martyr. Hinc dum egre-
dimur a dextera extat cœmeteriū Cyriacæ ſanctiſſi-
mæ mulieris, ad quod per gradus deſcenditur, ubi
cõdita fuere corpora ſanctorum martyrſum Seueri,
& Iuſtini preſbyterorum, Claudij ſubdiaconi Ro-
mani Oſtarij, Creſcentij lectoris ſub Xiſto Papa
ſecũdo. Item corpora ſanctorum romanorum põ-
tificum confeſſorum, Zoſimi, Xiſti tertij, & Hilarij:
præter hos etiam corpora ſanctorũ martyrſum Hip-
polyti, Concordiæ nutricis eiufdem cum alijs XI X. fa-
miliæ ſuæ; Irenei, Habundij, Cyrillæ, Tryphoniæ,
& aliorum multorũ, quorum nomina non haben-
tur, cum pene infinitus ſit numerus. De hoc cum
ſanctitate, tum uetultate inſigni cœmeterio in paſ-
ſione ſancti Hippolyti epiſcopi Portuenſis & mar-
tyriſis, Prudentius Poeta chriſtianus ita ſcribit.

Innumeros

Innumeros cineres sanctorum Romula in urbe
Vidimus, o Christi Valeriane facer.

Peri stepha
non hym-
no II.

Incisos tumulis titulos, si singula quæris

Nomina, difficile est, ut replicare queam.

Tantos iustorum populos furor impius hausit,

Quum coleret patrios Troia Roma Deos

Plurima literulis signata sepulchra loquuntur

Martyris aut nomen, aut epigramma aliquod.

Sunt & muta tamen tacitas claudentia tumbas

Marmora, quæ solum significant numerum.

Quanta uirum iaceant congestis corpora aceruis

Nosse liquet, quorum nomina nulla legas.

Sexaginta illic defossas mole sub una

Reliquias memini me didicisse hominum;

Quorum solus habet cōperta uocabula Christus,

Vtpote quos propriæ iunxit amicitæ.

Hæc dum lustro oculis, & sicubi forte latentes

Rerum apices ueterum per monumeta sequor:

Inuenio Hippolytū, qui quondā schisma Nouati

Presbyter attigerat, nostra sequenda negans:

Vsq̄ ad martyrij prouectum insigne tulisse

Lucida sanguinei præmia supplicij.

Quod de cœmeterio Cyriacæ intellegerit Pruden-

tius contra nonnullos, qui uolunt eum his carmi-

nibus de cœmeterio Callisti locutum esse, hæc me

ad id affirmandum mouerunt. Primum, quod in-

ter martyres, qui in cœmeterio Callisti sepulti sunt,

nemo est (ut scire potui) qui uocetur Hippolytus;

in cœmeterio autem Cyriacæ & Hippolytum, &

nutricem, & totam eius familiam sepultam esse

cognouimus. Sed si quis dixerit, Prudentium de

Hippolyto episcopo Portuensi loqui, cuius narrat

martyrium,

martyrium, non de illo, qui cum tota familia baptizatus fuit a beato Laurentio; & ideo hoc minime efficere: & an de uno magis, quam de altero possit intelligi: respondeo, mediū, multumque laborasse in cognitione rei perquirendæ, & adhibito etiam consilio doctorū uirorum necesse esse cognoui; fateri totam antiquitatem in summo errore circa historiā sancti Hippolyti episcopi Portuen-
sis uersatam esse, quæ erant unius alteri attribuendo. Inter quos fuit Prudentius; nam indomitis equis, ut suis inferit carminibus, raptatum per loca carduis, & tribulis cōsira lacerato corpore Hippolytum a beato Laurentio baptizatum spiritum emisisse, omnes sanctorum historiæ clamant; de

Tomo 3. ^a quo inter alios uenerabilis Beda. Romæ sancti Hippolyti, qui tempore Decij, ligatis pedibus ad colla indomitorum equorum, & sic per carduos, & tribulos tractus emisit spiritum. Verum de Hippolyto Portuensi uaria sunt, quæ scriptores referūt,

^a Eusebius, & ^b diuus Hieronymus, cuius urbis fuerit episcopus ignorant: ^c Nicephorus, ^d & Zona-
^b To. 1. de ra illum episcopum romani Portus faciunt: uenerabilis ^e Beda scribit Antiochiæ martyrium subiiffese: in ueteri manuscripto libro Achillis Statij, legi Alexandriæ docuisse, Christumq. prædicasse; de-
^c Eccl. hist. lib 4. c. 3. inde desiderio ductum sanctorum sepulchra uisendi Romam uenisse, & apud Portum Christi fidem prædicantem pro Christo in foueā aqua plenam proiectum obiisse, & prope illam sepultū esse. Ac
^d Tomo 2. in Alexandro Mam- prædicantem pro Christo in foueā aqua plenam
^e Tomo 3. in marty- rologio. ut nota fiat historia a paucis adhuc cognita, cum non impressus sit liber a quo, ut dixi, illam accerpi, uerba ipsa subiiciam. Beatus Hippolytus, qui,

& Nonus dicitur cuius prædicatione Alexandria conuersa fuerat, limina apostolorum uisitare cupiens, Romam adiit: sanctorum sepulchra ubicunque in locis uel cœmeteriis inuenire potuit, curiosissime requirebat: ibique dignas Deo laudes referens, diu noctuq. orationibus persistebat: postmodum uero ad Portum tiberinæ urbis properas, Spiritus sancti gratia reuelante, uerbum uitæ, quibus poterat cum miraculorū indiciis prædicabat. Denique postquã multa diuinorum librorum cõmentata edidit, & beatam uirginem Auream pro Christo passam sepeliuit: cum Vlpium Romulum urbis Romæ uicarium reprehenderet, quod christianos crudeliter damnaret, ipsius uicarij præcepto ligatis manibus, & pedibus in foueã aqua plenam præcipitatur: sicque cum martyrij triumpho ad Christum perrexit. Tunc audita est quasi uox infantium dicentium, Deo gratias: qua uoce audita Vlpius Romulus dicebat: modo patefiunt artes magicæ: nonne auditis consolationes dæmonum? Preciosissima autem sancti martyris anima cum huiusmodi laudis uoce cælum penetrauit. Vnde non dubium est angelica illic solatia consortij adfuisse: christiani uero noctu leuauerunt corpus eius de puteo occulte, & cum hymnis, & laudibus, omnique ueneratione sepelierunt in eodem loco non longe ab ipsa fouea, scilicet quasi pedes plus minus quadraginta, in insula, quæ ab uno latere habet mare, a duobus diuisione aluei Tiberis cingitur, uigesima secunda die mensis Augusti: ubi quotidie præstantur Christi beneficia, & fructus operû sancti martyris exuberant usque in præsentem diem.

Omnes quidem de sanctitate uiri, & de doctrina conueniunt; de tēpore, quo uixit sub Alexandro Mammeę filio, quodque Nouato aliquando consenserit, nulla discrepantia est: de loco, ubi episcopus pręfuerit, & martyrij palmam consecutus sit, maximam controuersiam esse uideo ob multas causas, pręter hanc scriptorum uarietatem, quas nunc commemorare, neque loco, neque tempori conuenit. Huius statua superioribus annis non lōge ab ecclesia sancti Laurentij, & cœmeterio Cyriacę inuenta fuit; quod non parum antiquorum errorem confirmare uidetur; qui, ut credere licet, cum audissent eo in loco sepultum Hippolyti corpus, existimantes illud esse Portuensis episcopi, eius ibi statuam posuerunt. Quid mirum igitur si Prudentius quamuis doctissimus ex Hispania Romā ueniens (erat enim Hispanus) ignorauit, quod qui Romę nati, & nutriti erant, omnino nescire uidebantur? cuius tam sancti cœmeterij accuratorem descriptionem idem refert his uersibus, paulo post illos, quos supra posui.

Ibidem ut supra. Metando eligitur tumulo locus, ostia linqunt,
Roma placet, sanctos quę teneat cineres.

Haud procul extremo culta ad pomaria uallo

Merfa latebrosis Crypta patet foueis.

Huius in occultum gradibus uia prona reflexis

Ire per anfractus luce latente docet.

Primas namque fores summotenus intrat hiatu,

Illustratque dies limina uestibuli.

Inde ubi progressi facili nigrescere uisa est

Nox obscura loci per specus ambiguum;

Occurrunt

Occurrunt celsis immensa foramina tectis,
Quę iaciunt claros antra super radios.
Quamlibet ancipites texant hinc inde recessus
Arcta sub umbrosis atria porticibus.
At tamen excisi subter caua uiscera montis
Crebra terebrato fornicę lux penetrat.
Sic datur absentis per subterranea solis
Cernere fulgorem, luminibusq. frui.
Talibus Hippolyti corpus mandatur opertis
Propter ubi apposita est ara dicata Deo.
De ecclesię autem antiqua pulchritudine
in eodem loco.

Ibidem.

Stat, sed iuxta aliud, quod tanta frequētia templū
Tunc adeat cultu nobile regifico.
Parietibus celsum sublimibus, atque superba
Maiestate potens, muneribusq. opulens.
Ordo columnarum geminus laqueria tecti
Sustinet auratis suppositus trabibus.
Adduntur graciles tecto breuiore recessus,
Qui laterum seriem iugiter extenuent.
At medius aperit tractus uia latior alti
Culminis, exurgens editiore apice.
Fronte sub aduersa gradibus sublime tribunal
Tollitur, antistites prædicat unde Deum.
Ex quibus fatis aperte colligitur, non de sancti Se-
bastiani ecclesia, in qua neque columnas, neque
aliquid marmoreum fuisse legimus: sed de basi-
lica sancti Laurentij locutum fuisse. Quę licet
conlapsa instaurata fuerit, tamen pristinam for-
mam in ea seruatam esse uidemus ex porticu, ex
pulpitu, ex choro, ex antiquissimis columnis, &
ex marmoreis ornamentis, quibus undique nitet.

Et

Tomo. 7.

In Hono-
rio apud
Platinam.

Et quoniam de cœmeterio diuæ Cyriacæ multa diximus, quæ nam illa fuerit, ut legi apud uenerabilem Bedam in sermone die sancti Laurentij habito nō præteribo. Fuit. n. hæc sanctissima mulier uidua xxxij. annis, in cuius domo beatus Laurentius thesauros ecclesiæ pauperibus distribuit, quam impositis super caput eius manibus, cum diu infirma fuisset, mirabiliter idē sanctus sanauit. Et inter alia quæ pie, & religiose ab illa facta fuerunt, hoc sanctissimum cœmeterium sacro martyrum cruore adorandum extat adhuc, in quo super altare ibi erectum missas celebrantibus sunt pro mortuis cōcessæ indulgentiæ: itidemque quotidie ecclesiam adeuntibus. In illa est retro maius altare marmorum pontificis solium, sicut in aliis ecclesiis patriarchalibus: tres habet portas, & porticum. In illa ab Honorio tertio data sunt imperij insignia Petro imperatori Constantinopolitano, qui cum Iole uxore Romam uenerat. Fuit iuxta illam antiquum Cluniacensium monasterium, ex quo prodierunt sancti Ioannes Ficocia Romanus Abbas, Gregorius septimus Soanensis, & Paschalis secundus Romani Pontifices. Nunc autem habitat a Canonicis regularibus, qui Scopetini dicuntur. Ecclesia Cardinali alicui commendari soler.

De ecclesia sanctæ Mariæ Maioris.

V I D aliud, peracto iam cursu huius nostræ sacræ peregrinationis, nobis optandum erat, nisi ut tam sancto instituto sanctissimus quoque daretur finis? quod omnino compleri uidemus, dum septima

sanctissimæ uirginis Mariæ ecclesia terminus illi constituitur, quam ultimam non dignitate, sed mysterio quasi lapsis requiem, & portum nauigantibus in fine posuimus. Hanc, ut ab eius antiquitate incipiamus, pluribus nominibus olim appellatam esse legimus. Nam Faustinus, & Marcellinus presbyteri, qui eo tempore, quo cõdita fuit, uixerunt, in libro, quem Valentiniano, Theodosio, & Arcadio scribunt, cum dixissent, Damasum episcopum ordinatum esse in Lateranensi basilica, hæc subiungunt. Plebs fidelis, cui concurrens presbyteros illos septem detentos eruit, & ad basilicam Liberij sine mora perduxit. Idemque uenerabilis Beda, & liber pontificalis romanus, quod uocata fuerit ecclesia Liberij, confirmant, sub cuius pontificatu, ut ex bulla Nicolai quarti accepimus, quæ in bibliotheca uaticana seruatur, ostenso prius sancto pontifici per niuis miraculum loco, ubi construenda esset, ædificata fuit, cumque parum historia niuis sit cognita, uerba bullæ, ex quibus tantum de miraculo liquet subiungam. Cupientes igitur ut ecclesia nostra (ait sanctus Pontifex) ad honorem uirginis eiusdem cõstructa, eius quidem structuram gloriosus Deus in

sanctis

Huius libri exemplaria manuscripta habentur in uaticana bibliotheca.

Tom. 2. de sex ætatibus mundi in Liberio.
Bulla Nicolai IIII.

sanctis suis per immisionē niuis æstus tēpore mirabiliter indicauit, congruis honoribus frequētetur. Eadē dicta etiā est sancta Maria ad Præsepe ob sanctissimū locum, ubi Christus natus est ex, Bethleē il luc translatum: aliquando basilica sanctæ Mariæ Maioris eo quod illa prima fuit earum, quas uirgini erectas fuisse legimus: a nonnullis dicitur basilica Xisti, inter quos uenerabilis Beda scribit, Xistus Romæ episcopus fecit basilicam sanctæ Mariæ matris Domini, quæ ab antiquis Liberij cognominabatur. Hadrianus primus de ea loquitur in eo libro, quem Carolo Magno pro defensione sanctarum imaginum misit, ubi nomina huius ecclesiæ

Conc. Tomo 3.

complectitur his uerbis. Beatus Xistus Papa basilicam sanctæ Dei genitricis Mariæ cognomento Maiorem, quæ ad Præsepe dicitur, tam in metallis aureis, quam in diuersis historijs, sacrisque decorauit imaginibus, iuxta hanc secundum Bibliothecarium,

In Simplicio.

In Gregorio 2.

In Symmacho.

Simplicius papa fecit basilicam sancti Andree apostoli: Gregorius secundus eodem auctore monasterium instituit: Symmachus, ut in eius uita legitur, Oratorium in illa ædificauit sanctorum Cosmi, & Damiani: Gelasius ante fores huius basilicæ iussit cremari libros Manichæorum. Pontificalis uerba

In Gelasio.

sunt hæc. Gelasij temporibus inuēti sunt Manichæi in urbe Roma, quos in exilium deportari præcepit, quorum quoque codices ante fores basilicæ sanctæ Mariæ incēdio cremauit. Vbi notandum est ad maiorem dignitatem huius ecclesiæ agnoscendam sicut hic legimus, quod omnes scriptores quando dicunt ecclesiam sanctæ Mariæ nil aliud addentes, ecclesiam sanctæ Mariæ Maioris intelligūt, ut multis exemplis

exemplis probari potest. Inter quæ illud est antiquissimum ex pontificali, cum dicit, quo in loco conciliū Romanum sub sancto Pontifice Hilario habitum sit, his uerbis. Hilarius fecit constitutum de ecclesia in basilica ad sanctam Mariam. Neque de alia potest intelligi, cum sola hæc ex ecclesijs beatæ Mariæ sacris basilica dicta sit, quæ ab initio una ex quinque Patriarchalibus fuit. Nam usu id experimur, quod quando Romæ nominatur ecclesia sancti Ioannis, siue sancti Petri, nemo est, qui de Lateranensi, & Vaticana dubitet esse intelligendum, quamquam plures ecclesiæ in urbe extent, quæ iisdem sanctis sint dicatæ. Idem de multis alijs euenit, quod cur non de hac factum esse credamus? cui tantum honoris antiquitas detulit, ut Ioannes primus, a quo distributa fuerunt munera a Iustino Imperatore ecclesijs urbis missa, hanc post beati Petri & Pauli tertiam adnumerauerit? & Cōstantinus tertius tempore Vitaliani Pontificis Romã ueniens post ecclesiam sancti Petri pari pietate, & munificētia die sabathi sanctam Mariam Maiorem adiit, amplaque illi donæ obtulit, sicut beato Petro fecerat? In hac ecclesia soliti sunt Romani pontifices missas celebrare: cumque id aliquando a Martino sanctissimo papa perageretur, huiusmodi miraculo Deus & uiri innocentiam tutatus est, & loci sanctitatem demonstrauit; quod ut ex Pontificali accipi, iisdem uerbis exponam. Olympius ueniens in Ciuitatem Romam, & uolens adimplere, quæ ei iussa sunt (iusserat enim illi Constans imperator Heraclij nepos, ut Martinum interficeret) arimans se cum exercitu uirtutis, uoluit schisma sanctæ ecclesiæ

Conc. Tomo. I. in Hilario.

Ex lib. pontificali in B. Ioanne.

Ex ueteri manuscripto libro.

In D. Martino.

clesiae intromittere, & non illum permisit omni-
 potens Deus, quæ nitebatur perficere. Videns ergo
 se a sancta Dei catholica, & apostolica ecclesia su-
 peratum, necesse habuit de sua quasi mala intentio-
 ne declinare, & quod non potuit per manum ar-
 matam facere, subreptitio modo per missarum so-
 lennia nisus est implere. In ecclesia enim Dei geni-
 tricis, semperque uirginis Mariæ ad præsepe dum
 ei communionem porrigeret sanctissimus Papa, uo-
 luit interimere eum ut demãdauerat suo spathario:
 sed Deus omnipotens, qui solitus est seruos suos
 orthodoxos circumtegere, & ab omni malo eripe-
 re, ipse excecavit spatharium Olympi exarchi, & non
 est permixtus uidere pontificem quando exarcho com-
 munionem porrexit, uel pacem dedit, ne sanguis
 eius effunderetur, & catholica Dei ecclesia hæresi
 subiugaretur: quod postmodum prædictus armi-
 ger diuersis hominibus cum iureiurando professus
 est. Videns ergo Olympius exarchus, quia manus
 Dei circumtegebat Martinum sanctissimum papam,
 necesse habuit cum pontifice concordiam inire, &
 omnia, quæ iussa fuerant, eidem uiro indicare. Cau-
 sam huius sacrilegij tuisse inuenimus, quia Constas
 in Monothelitarum hæresim lapsus fuerat quã (ut
 in eodem pontificali legimus, itemque apud Zona-
 ram) cum uehementer infectatus esset Martinus, cõ-
 ciliumque Romæ ceterum quinque episcoporum ad
 eam tollendam habuisset, in quo Cyrum, Alexan-
 drinum, Sergium, Pyrrhum, & Paulum Constanti-
 nopolitanos condemnauerat, adeo animum impe-
 ratoris offenderat, ut tam icælestum facinus com-
 mittere non esset ueritus. Quid de Eugenio Papa
 dicam,

Tomo 3.

In cõstãte.

Concil. To

mo 2.

dicam, ut ad rem nostram redeamus, cui quasi tūc nulla maior uindicta inferri uideretur a clero, & populo interdictum fuit, ne in ecclesia sanctæ Mariæ Maioris sacrificaret, nisi Petri Constantinopolitani sacrilegas literas reiecisset, tanta erat illius ecclesiæ dignitas. Sed ut tam præclarum factum melius percipiatur, ad ipsa pontificalis uerba recurramus.

• Eugenij temporibus Petrus Patriarcha Constanti- In Eugenio.
• nopolitanus direxit synodicam ad sedem apostoli-
• cam iuxta consuetudinem, omnino obscurissimā,
• & ultra catholicam regulam, non autem declarans
• operationes, aut uoluntates in Domino nostro Iesu
• Christo: & accensus populus uel clerus eo quod ta-
• lem synodicam direxisset, minime susceperūt eam,
• sed cum maiore strepitu a sancta Dei ecclesia pro-
• iecta est, ut etiam nec eundem Papam dimitteret
• populus, uel clerus missas celebrare in basilica Dei
• genetricis, semperque uirginis Mariæ, quæ appel-
• latur ad præsepe, nisi promississet his ipse pontifex
• minime eam aliquando suscipere. Quod autē præ-
• cipue in hac basilica pontifices in die natalis Do-
• mini, & resurrectionis celebrare consueuerit, ex ho-
• milijs, quas sanctus Gregorius habuit ad populum
• super illud Euangelij, Exijt edictum a Cæsare Augu- Luca. 2. 2
• stus, ut describeretur uniuersus orbis: & in die Pa-
• schæ super illud, Maria Magdalene, & Maria Iacobi Mar. 16. 2
• & Solomæ emerunt aromata: manifeste apparet.
• Nam Ioannes diaconus scribit, sanctum pontificē In D. Gre-
• semper solitū fuisse facere ad populum uerba super gorio.
• euangelia, ubi erant stationes; ex quo habemus tē-
• pore sancti Gregorij illic fuisse has solemnes statio- Guglielm?
• nes. Apud Guglielmum Anglicum chronicorum Anglicus.

scriptorem probatissimum legitur, quod cum sanctus Gregorius in hac sanctissima basilica missam celebraret; & ad illud peruenisse quando dicitur Pax Domini sit semper uobiscū, ab angelis e cælo ei responsum fuisse, & cum spiritu tuo. Quare ex eo tempore cum Pontifex ibi celebrat ob memoriam, ac uenerationem eiusrei a clero non responderetur amplius uerbis illis, Pax Domini sit semper uobiscum, & cum spiritu tuo. Liber manu scriptus in quo hoc inueni seruabatur olim in bibliotheca Marcelli secundi pontificis, quam hoc anno nullis parcens impēsis emit doctissimus uir Guglielmus Sirletus S. R. E. Cardinalis amplissimus, penes quem inter innumeros, rarissimosque græcos, ac latinos libros hic etiam extat. Erant (ut diximus) secundum Innocentium 111. Romæ quinque patriarchales ecclesiæ, ex quibus non solum una est ecclesia sanctæ Mariæ Maioris, uerum cum idem tradat tres existere, ubi Papa pontificatus insignia solebat accipere, solemnique ritu missas celebrare, post Lateranensem, & Vaticanā hæc una erat, & hæc de causa in maioribus illarum altaribus solus Papa celebrabat. Quando autem id ille agere aliquo impedimento prohibebatur, per literas, quas breues dicunt, alicui ex cardinalibus concedebatur, ut ex registris pontificum, qui Auinione morabantur, uidere possumus; tunc enim ab urbe absens Papa Cardinalibus Romæ præsentibus huiusmodi munus demandabat, quod adhuc etiā seruatur. Hinc est, ut hæc tres nunc habeant Archipresbyteros Cardinales, qui illarum clero præfunt. Quatuor deinde sunt ecclesiæ, in quibus Pænitentiarij constituti sunt,

In manu-
scripto li-
bro Vatica-
næ biblio-
thecæ.

funt, quę anno Iubilei uisitari solent, & portę sanctę aperiuntur. Ex eis hæc una est tribus adiuncta a Gregorio undecimo Papa, cuius hæc sunt uerba. Gregorius
xi. bucl.

„ Considerantes, & intra nostrę mentis arcana reuol
„ uentes qualiter gloriosus Deus in sanctis suis, & in
„ maiestate mirabili opera manuũ suarũ mirificans,
„ olim miro disposuit ordine ecclesiã B. Marię Maio
„ ris de urbe fundari, atq. custodiri, & subsequenter
„ etiã dedicari, & qualiter etiã ipse Deus in ecclesia
„ ipsa omni ueneratione colenda, ob intercessionẽ
„ eiusdem beatę uirginis (ut pie creditur) multa
„ operetur miracula, & ideo ex his, & ex aliis certis
„ rationabilibus causis cupientes, ut dicta ecclesia
„ beatę Marię Maioris pariter cum basilicis aposto-
„ lorum Petri, & Pauli, atque ecclesia Lateranensi
„ præfatę indulgentię priuilegio decoretur, auctori-
„ tate apostolica, & ex certa nostra scientia uolumus,
„ statuimus, & etiam ordinamus, quod quicumque
„ Christi fideles, qui huiusmodi indulgentiam Cle-
„ mentis prædecessoris nostri assequi uoluerint, præfa-
„ tam ecclesiã sanctę Marię Maioris sicuti & basi-
„ licas, atque ecclesiã Lateranensem prædicti uisi-
„ tare debeant, & teneantur. Ex quibus uerbis no-
„ tandum est, non solum illam anno iubilei parem
„ factam esse, sed quod illius etiam principium mira-
„ culo non caruerit, ut supra iam ostendimus. Et
„ ut ne quid nobilissimę ecclesię deesse uideatur, quis
„ non uidet inter urbis ecclesias hanc unã ædificiorũ
„ splendore esse maxime, & auro undique fulgentẽ?
„ Habet orientem uersus porticum, quam nunc
„ Gregorius x i i i. a fundamentis denuo ædificare
„ summa celeritate curat. Sub hac porticu præter por-

tā iubilei a læua ingressus tres portæ sunt, per quas cum quis ecclesiam intrauerit, a dextera est imago sancti Crucifixi miraculis ueneranda. Post hanc accedendum est ad sanctissimum Sacramentum, quod in medio fere ecclesiæ seruator a dextera super altare reliquiarum: a cuius læua, ut in præcelso atque edito loco, summa reuerentia collocata est antiquissima Mariæ uirginis Dei matris imago innumerabilibus miraculis insignis: de qua inter multa, quæ leguntur, non mihi tacendum puto summum, immortaleque beneficium in populum romanum in hanc almam urbem per illam a Deo collatum tempore Leonis Papæ quarti, quod a Pandulpho Hostiario, de quo supra mentionem fecimus, ita narratur. In primo pontificatus Leonis anno, iuxta basilicam sanctæ Lucię uirginis, quæ in Orfea sita est, in quibusdam tetrīs, abditisq. cauernis diri generis serpens, qui basiliscus græce, latine regulus dicitur, ortus est: qui flatu suo, ac uisione omnes, qui ad easdem properabant cauernas, celeriter necabat, mortisq. tradebat periculo, ita ut omnes stupor, ac timor inuaderet serpentis uirtutes mirantes, & cladem. Ipse uero beatissimus, & præclarus pontifex hanc populi necem audiens, & perniciem, in orationibus se conuertit, atque ieiuniis Dominum deprecari non cessans, ut ab huiusmodi omnes interitu liberaret. Dum hæc agebatur, præclarus & celeberrimus dies aduenit, in quo beatæ Dei genitricis, semperq. uirginis Marię assumptione celebratur. Tunc præfatus, & uniuersalis pontifex a patriarchio tum hymnis, & canticis spiritualibus sancta præcedere icona idest imagine ad basilicam

In B. Leone
ne 1111.

basilicam sancti Adriani martyris, sicut mos est,
propriis pedibus cum clero perrexit, de qua regres-
sus cum omnium fidelium cœtu ad basilicam bea-
tæ Dei genitricis, & domini nostri Iesu Christi,
quæ ad Præsepe dicitur, cum Dei laudibus magna
concomitante caterua populi properabat: qui cum
peruenisset ad locum, in quo ipse sæuissimus basi-
liscus tetris, ut iam superius diximus, iacebat cauer-
nis, omni populo, & clero stare præcepit, atq. iux-
ta easdem cauernas properas, super cauernas, unde
ipsius pestiferi flatus egrediebantur serpentis, intrep-
idus stetit, & oculos ad cælum pariter tetendit
& palmas; Christum, qui est super omnia Deus,
profusis lacrymis deprecatus est, ut ab eodem loca-
diri serpentis genus sua potentia effugaret; & data
super populum benedictione, Dei laudes ad basili-
cam, quam supra memorauimus, profectus est
exhibere. Ab eodẽ uero die ipse pestifer basiliscus
ita effugatus, atque ex ipsis proiectus est antris, ut
ultra in illis locis, & nulla læsionis macula appa-
ruerit. Leo præfuit ecclesiæ ante septingētos annos,
unde una cum sanctitate uetustas imaginis agnosci-
tur, ad quam consueuere semper sancti romani
pontifices totius populi concursu, cum in summo
discrimine christianam rempublicam cernerent,
supplices diuinam misericordiam imploraturi, cõ-
fugere. Die autem assumptionis bea-tæ uirginis cõ-
suetudine receptum erat, hanc sanctissimam ima-
ginem in media ecclesia populo spectandam pone-
re, & in solemnibus supplicatione cum imagine sancti
Saluatoris Lateranensis eadem die ingenti pompa
deferri. Quod nunc omnino intermissum esse ui-

Lucę 2. a

demus, inter altare virginis, & reliquiarum est ma-
 ius altare, ubi reconditum est corpus sancti Mat-
 thię apostoli. Ab huius dextera in paruo, atq. an-
 tiquo sacello est sacrosanctum Domini nostri Iesu
 Christi præsepe, in quo pro hominibus Dei filius
 homo natus reclinari dignatus est, & qui continet
 omnia, ipse a nullo continetur, homo factus conti-
 neri cępit; ubi primum, & postremo naturę iura
 immutata sunt, uirgo dum parit, & uirgo post par-
 tum permansit. Et quo nam alio loco dignum erat
 tam memorabile monumentum, quam castissimo
 uirginis templo? relictus est Hierosolymis in occi-
 dente Caluarię mons, qui natura est immobilis,
 ubi a Christi uulnere passus est mundus; ad nos in
 occidentem translatus est e Bethleem præsepe, ubi
 a uirginis ubere cum Christo lactari possumus, &
 cum angelis Deo gloriam canere. O rem potius
 admirandam, quam uerbis ullo modo explicandā.
 Cuperem equidem angelorum linguis loci ampli-
 tudinem, ac dignitatem celebrare, quod cum mi-
 hi minime concedi uideam, utar linguis saltē eo-
 rum, qui parem angelis in terris uitam egerunt.
 Audiamus igitur diuū Hieronymum relictā urbe;
 sprete honoribus, neglectis diuitijs ad eum tam-
 quam ceruum ad fontem aquarum longa siti labo-
 rantem ex Italia properantem: his enim uerbis uir
 sanctissimus Domini præsepe ipsi urbi Romę an-
 teponit. Ut ad uillam Christi, & Marię diuersoriū
 ueniamus (ad Marcellam scribit, illam inuitās ad
 rūs Bethlehemiticum) quo sermone, qua uoce spe-
 lancam tibi Saluatoris exponam? Et illud præse-
 pe, in quo infantulus uaguit, silentio magis, quam
 infimo

Tomo 1.
epi 18.

, infimo sermone honorandum est . Vbi sunt latæ
, porticus ? ubi aurata laquearia ? ubi domus misero-
, rum pœnis , & damnatorum labore uestitæ ? ubi
, opibus priuatorum extructa palatia ? ut uile corpu-
, sculum hominis pretiosius inambulet , & quasi
, mundo quidquam possit esse ornatus , tecta magis
, sua uelint aspicere , quam cœlum ? Ecce in hoc par-
, uo terre foramine cœlorum conditor natus est , hic
, inuolutus pannis , hic uisus a pastoribus , hic demō
, stratus a stella , hic adoratus a Magis , & hic puto lo-
, cus sanctior est Tarpeia rupe , quæ de cœlo sæpius Tomo 1.
epist. 27.
, fulminata ostendit , quod Deo displiceat . Idem ad
Eustochium uirginem scribens , cum aliquādo Pau-
la mater nobilissima matrona Romana illuc per-
, uenisset , hæc dixisse , refert . Introibimus in taberna Tomo 1.
epist. 27.
Psal. 131.
, culum eius , adorabimus in loco ubi steterunt pe-
, des eius : & ego misera , atque peccatrix digna sum
, iudicata deosculari præsepe , in quo Dominus par-
, uulus uaguit ? orare in spelunca in qua uirgo puer-
, pera dominum fudit infantem ? Hæc requies mea , Psal. 131.
, quia domini mei patria est , hic habitabo , quoniam
, Saluator elegit eam , parauit lucernam Christo meo ,
, anima mea illi uiuet , & semen meum seruiet ipsi .
Quod quàm præclare sancta mulier perfecit , &
monasteria uirorum , ac mulierum ab ea illic con-
structa , & uita , quam inter uirgines Deo sacras ui-
ginti annis sanctissime egit , testantur , ubi etiam
mortua sepulta iacuit , semen autem eius Deo ser-
uiuit , cum post eius mortem eidem monasterio pa-
ri sanctitate Eustochium filia præfuerit , diuinis lau-
dibus assidue uacans . Quid de diuo Hieronymo
dicam , qui sicut dum uiueret omnibus , quæ in ter-
ris

ris ab homine desiderari possunt, sacrum Domini præsepe præposuit, & moriens ibidem sibi sepulchrum elegit, ita multis annis post ab eo neque diuelli eum, ac separari permisit Deus: prope quod sub marmoreo altari eius corpus clarum multis miraculis asseruatur. Quis præclarissima exēpla sanctorum sibi imitanda proponens in hunc angelis, pariterque hominibus colendum, atque adorandum locum non se commoueri, concitari, rapi sentiet? Est uiris imitandum exēplum diui Hieronymi sanctissimi uiri doctoris ecclesiæ præstātissimi, in quo pænitiæ, sanctitatis, uirtutumq. omnium imago apparet. Habent quam sequantur mulieres Paulam nobilissimam scēminam ex Corneliorum, & Gracchorum familijs ortam, ex ditissima pauperē ob Christum effectam. Non iam amplius in Palestinam ad uisendum domini præsepe nobis eundū est, uenit ipsum ad nos (si ita loqui licet) iā enim tempore diui Hieronymi ex illo sanctum Deo altare factum erat, ut ad Sabinianum scribit. Hoc postea Romam translatum est, & in hac ecclesia locatum: quam sicut finem sanctæ huius peregrinationis constituimus, ita in ea locum, a quo totius mundi salus orta est, ad hoc elegimus. Diximus enim in principio libri, quod dum a piis hominibus uisitabantur hæ septem urbis ecclesiæ, quod inter alia per illas eis meditandum erat nil aliud hanc uitam esse, quàm plenam omnium miseriarū, erumnosam peregrinationem, cuius quidem usq. adhuc principium, ut progressui simile, ita finem utrisque non diuersum uidemus. Quid nobis ab ecclesia sancti Petri initium, quod fecimus per crucem

Tom. I. In
uita ipsius.

Tomo I.
epist. 48.

cem representauit? quid per lacrymas, quid per labores sancti apostoli, nisi in ipso introitu ortus nostri post primi parentis culpam lacrymabilem pœnam? etenim ut aues aduolandum, sic homines ^{Iob 5.2} ad labores & misérias nascuntur? Quid diuus Paulus ^{2. Cor. 9. e} in laboribus plurimis, in carceribus abundantibus, in plagis supra modum, in mortibus frequenter a Iudæis quasi præuaricator legis animaduersus, ter uirgis cæsus, semel lapidatus, ter naufragium nocte, & die in profundo maris perpeffus, in itineribus sepe, periculis in ciuitate, in solitudine, in mari, in falsis fratribus, in labore, & erumna, in uigilijs multis, in fame, & siti, in frigore, & nuditate? Quid post hæc datis ceruicibus crudelissimo carnifici mortem uelut magnum quoddam premium tot malorum, quæ ob Christi inuiolatam fidem sustinuit, constanter excipiens in ecclesia sua nos edocet? Quid Sebastianus sagittis toto corpore transfixus? Quid horribilis strages tot martyrum in sancti Calisti cœmeterio, qui dum mortui tacere uidentur, parietes, ipsaque tellus sanguine eorum conspersa nobis pro illis aperte loquuntur, dicentes, hanc esse uiam, per quam qui hic pie in Christo cupiunt uiuere, & in cælo sempiterna ^{1. Tim. 3. c} beatitudine frui, incedendum est? In medio uero itinere quid Lateranensem ecclesiam triumphantis Hierusalem in terris figuram representantem, nobis indicare credimus, nisi illam firmam spem, quam dum quasi fluctibus calamitatum, ac miseriarum, in magno, atque spatiofo mari huius uitæ iactamur, omnia Dei ope, & auxilio superare confidimus, ^{Rom. 8. c} certo scientes non esse condignas passiones huius temporis

Isaiæ. 46. b temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in
 1. Corin. 2. nobis, cum nec auris audiuerit, nec in cor hominis
 b. c. ascenderit, quæ Deus præparauit diligentibus se.
 Quid aliud in ecclesia sanctæ Crucis in Hierusalem
 Ioan 3. b nobis intuendum, propositum est, nisi nimia illa
 Dei charitas, qua sic dilexit mundum, ut filium
 1. Cor. 1. d suum turpissimæ morti traderet, nisi illa crucis sa-
 pientia, quæ scandalū, & stultitia multis facta, per-
 nicies, atque exitium fuit, electis autem salus, atq.
 æterna gloria, a qua exoritur in nobis diuitiarum
 honorumque contemptio, æstuantium libidinum
 refrigeratio, atque extinctio, miseriarum leuamen,
 malorumque omnium remedium? Et tandem hinc
 fit in nobis ea animi constantia, atque firmitas, ut
 blandicijs minæ, aulis regum obscurissimi carce-
 res, honoribus ignominie, diuitijs paupertas, & fer-
 rum, ignis, crux, bestia, confractio ossium, mem-
 brorum diuisio, totius corporis contritio, omnia
 diaboli tormenta uitæ præponantur, & ipsa deni-
 que mors super omnia auidius appetatur. Cuius
 adeo admirabilis, atq. omnino inusitatæ rei si exē-
 pla quærimus, ecce quod nobis se se obtulit sanctū
 diui Laurentij templum, ubi beato protomartyri
 Stephano mortem non refugienti, ut ueram inueni-
 ret uitam, dulces esse uidemus lapides, illisque quasi
 Act. 7. g. fertis redimitum, ac si somnum caperet, cum san-
 guine uitam profudisse: & beatū Laurentium can-
 dentes carbones non ne audiuius tyranno dicen-
 tem refrigerationem sibi præstare & clarissimi diei
 instar, noctem, qua tormentis subiciebatur, illuce-
 scere? Hippolyto indomitis equis raptato nonne
 instar mollium uiolarum, uernarumque rosarum
 fuerunt

fuerunt cardui, & tribuli? cæteris uero qui in ecclesia, & in Cyriacæ cœmeterio sepulti iacent, mori uitam, pati uoluptatem, famem epulas nonne fuisse nobis demonstrarunt, cum & iniectæ catenæ, aurei torques, carnifices deliciarum ministri, ardentis laminæ, uiris thoraces, mulieribus pulchritudinis ornamenta facta sint? nihil horum uerentibus, dummodo Christum lucrifacerent; cum præclarum, & gloriosum existimarent hæc pro illo pati, sciretque salutem nostram propinquiorem esse, quam cum credidimus. Et ideo hinc non longe ad ecclesiam sanctæ Mariæ Maioris peruenitur, quam ultimam non dignitate, sed mysterio potius ostendimus quasi lapsis requiem, & portum nauigantibus a nobis relictam esse. Et si quamuis Lateranensem ecclesiam cælestis Hierusalem figuram in terris esse dixerimus, ueruntamen cum sanctum Ioannem Baptistam sanguinem ob ueritatem fundentem, capite abscisso mortuum uidemus; alterum uero euangelistam in exilium proiectum, & in feruentis olei dolium missum legimus, nonne aliquid humani in ea inueniri fatendum est? At in uirginis templo quid non cæleste conspiciamus? Mariam Dei matrem super omnes angelorum choros exaltatam ueneramur, mirabili quodam modo cum corpore in cælum assumptam, nihil in se non diuinum, non sanctum habentem, undique æterni splendoris luce fulgentem: loci autem sanctitatem nonne angelorum uoces commendarunt? Quid nobis nunc superesse credimus in hac promissionis terra, in hac noua Bethleem, in hac panis domo, nisi stabulum

Rom. 13. c

illud adire in quo natus est ille panis, qui de cælo descendit, ubi aliquando diuersata est sanctissima uirgo. Verbum, quod erat in principio apud Deum, & Deus erat uerbum, per quod facta sunt omnia, sine quo factum est nihil, pro nobis caro factum apparuit: ubi, ut ex uerbis diui Hieronymi accepimus, stella de super fulxit, Magi adorarunt, pastores, choros Angelorum Deum laudantium, gloriam in excelsis Deo canentium, hominibus pacem annunciantium audierunt: ubi agnouit bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui. Si cupimus, ut illud in nobis impleatur, quod apud prophetam scriptum est; beatus, qui seminat super aquas, ubi bos, & asinus calcant; illuc (inquam) adeamus, & cum Magis uenientes a longinquis regionibus; quid enim longius a Deo nos diuidit, quam peccatum; cum illis etiam tria mystica offeramus munera Deo gratissima. Primum igitur munus, pro auro sit charitas, qua omnia sufferamus, omnia speremus, ac credamus. Secundum pro ture sit oratio, qua mente nos eleuat, qua in cælum usque penetremus & cum Deo loquamur. Tertium pro myrrha nostrorum errorum pœnitentiam offeramus, sine qua peccatoribus ex hac uita discedentibus clauditur cælum, inferorum locus miseris præparatur. Atque ita completo, ad exitumque perducto adeo sancto, pioque uisitandarum septem ecclesiarum itinere apud sanctam Bethleem, sicut dum hic sumus a Deo datum est nobis Romæ morantibus, ad illamque uenientibus non exiguos fructus a Christi sanguine, & matris eius, sanctorumque omnium

Matt. 2. b
Lucæ 2. b.

Isaiæ. 1. a

Isaiæ 3 2. d

De septem Urbis Eccl. IIII

nium meritis percipere, ita post hanc uitam in
cælo, in altera quasi Ephrata uberrima
regione, cuius fertilitas Deus est,
dignemur, quæ nunc per spe-
culum in ænigmate ui-
demus, facie ad
faciem ui-
dere,
illisque perpetuo
frui.

1. Cor. 13. d

F I N I S.

 RELIQUIAE

 SEPTEM VRBIS
 ECCLESiarVM.

 RELIQUIAE S. PETRI
 In Vaticano.

PARTES corporum beatorum apostolorum Petri, & Pauli sub maiori altari.

CruX donata a Constantino imperatore S. Siluestro papæ, in qua intus inclusa est alia parua crux aurea cum portione ligni sanctissimæ dominicæ crucis.

Sudarium D. Nostri Iesu Christi, in proprio cibo

rio, super eius altare. Lancea, qua eius latus fuit perforatum, in eodem loco.

De lapide ad quem fuit flagellatus Christus

Corpora ss. apostolorum Simonis & Iudæ in muro supra altare sacramenti.

Corpora ss. decem primorum pont. Romanorum.

Lini,

Cleti.

Anacleti,

H

Eua-

- Euaristi.
 Xysti.
 Thelesphori.
 Higini.
 Pij.
 Eleutherij.
 Victoris.
 Corpora ss. Fabiani, &
 Xysti pont. & martyrum.
 Corpora sanctorum
 Gorgonij.
 Tiburtij martyrum.
 Corpora ss. Procesi, &
 Martiniani martyrum.
 Corpus s. Gabinij marty.
 Corpus s. Ioannis Chryso-
 stomi episcopi Constan-
 tinopolitani, & confesso-
 ris in Sacratio.
 Corpus s. Gregorij pape, &
 doctoris sub eius altari.
 Caput s. Andreæ apostoli,
 in operculo eiusdem al-
 taris.
 Capita ss. Lucæ euāgelistę.
 Sebastiani martyris.
 Iacobi intercissi, &
 Magni confessoris in Sacra-
 rio.
 Brachium sancti Andreæ
 apostoli.
 Spatula s. Stephani proto-
 martyris.
 Brachiū s. Ioseph decurio-
 nis Arimathię, &
 Guglielmi.
 Brachium s. Longini mar-
 tyris.
 Guttur s. Blasii episcopi, &
 martyris.
 Reliquiæ ss. quatuor Coro-
 natorum, &
 Domitiani martyris.
 Reliquiæ ss. Clementis.
 Euaristi
 Zephyrini
 Fabiani
 Lucij
 Dionysij
 Caij
 Siluestri
 Damasi, &
 Gregorij romanorum pō-
 tificum.
 Reliquiæ sanctorum Cy-
 priani, &
 Ianuarij episcoporum
 Pygmenij presbyteri, &
 Nemesij diaconi martyru.
 Trafonis.
 Chryfanti.
 Quirini.
 Militij.
 Trophini.

Calocerij.	Pars brachij s. Christophori.
Thrasitij.	Reliquiæ ss. Alexij.
Hippolyti.	Philippi, & ex X.I. miliū martyrum.
Cyriaci.	Eustachij abbatis Lexomē.
Largi.	Simplicij.
Smaragdi.	Valerij.
Acheloi.	Vrsi abbatis.
Pamphili.	Thomæ de aquino.
Pauli.	Dens s. Desiderij episcopi, & martyris.
Proiecti.	Loricę s. Guglielmi.
Seleuci.	Reliquiæ S. Feliciani mar- tyris.
Optati.	Pauli primi heremite.
Polychronij.	Geminiani.
Geminiani.	Nerei.
Leonis.	Archilei.
Philippi.	Pinci.
Innocentij.	Martini.
Thibei.	Vincentij.
Churadi militis.	Iustini.
Bonifacij.	Felicissimi.
Theodori martyrum, &	Agapiti.
Halibundij monachi, & confessoris.	Marcelli martyrum.
Antonij.	Luciani diaconi.
Dēs s. Leodegarij martyris.	Donini.
Digitus auricularis s. Lucę Euangelistę.	Sauini.
Humerus s. Christophori martyris.	Ianuarij martyrum.
Caput s. Menę martyris.	Blasij.
Caput s. Damasi papę, & confessoris.	Valentini.

- Reliquiæ x. miliū , & xl. Cathedra sancti Petri apostoli .
 martyrum.
- Digiti s. Petri apostoli. Forcipes ferreæ , quibus ss. martyres cruciabantur, uisu , ueneratione dignissimę .
- Crucis s. Andree. De uelo & cute s. Constantię uirginis filię Constā-
 Reliquiæ sanctarū Mariæ tini.
- Magdalenæ , De terra loci, ubi Christus apparuit Marię Magda-
 Catharinæ , lenę .
- Brachium s. Dariae. De cunabulo Christi.
- Mariæ Aegyptiacæ . Frustum crucis .
- Hilariae . De tunica s. Bernardini .
- Domicillæ & fociarum . Reliquię quinque miliū uir-
 Artemiæ . ginum.
- De ossibus s. Balbinæ . Petronillę .
- Sophiæ . De sacco, & ueste s. Iacobi.
- Pistis . De stola s. Dominici .
- Helpis . Reliquię s. Laurentij mar-
 Agapes . tyris .
- Triphoniæ . De lapide supra quē s. Lau-
 Cyrillæ . rētius cōcrematus fuit .
- Coronæ . De tunica s. Francisci .
- Agnetis . Inter portam Romanā &
 Luciæ . Guidoneam in pariete
 Claræ . est affixus lapis supra
 Theodoræ . quo multi sancti marty-
 Colombæ . rio affecti sunt,
- Bibianę . Inter Guidoneam & por-
 Susannę . tam sanctam in pariete
 Brachium , & pars capitis affixus
 s. Agathæ uirginis & martyris .
- Ruffinę uirginis , & mar-
 tyris .

affixus est porfireticus lapis, supra quo, ut ex inscriptione liquet, fuerūt diuisa a B. Siluestro corpora sanctorum apostolorum Petri, & Pauli.

In die Ascensionis D. N. Iesu Christi super maiore ecclesie portam ponitur uetustissim⁹ panus quo multi martyres (ut fertur) sepulti fuerūt, ibiq. usque ad Calendas Augusti appensus manet.

Et multæ alię reliquię.

Quę reliquię in ecclesia S. Petri populo ostēdantur & quibus diebus.

Caput s. Andree apostoli ostēditur Dominica iij. Ianuarij, & in festo eius.

Sudarium ostēditur dominica proxima s. Antonij abbatis mēsis Ianuarij.

Feria v. vj. & sabbatho hebdomadę sanctę, & ī die paschatis.

In die Ascensionis, & Feria ij. post Pentecostem.

In anno Iubilei singulis dominicis, & festiuitatib⁹, & feriis vj. Martij.

Lācea qua Christus in cruce transfixus est ostēditur feria vj. maioris hebdomadę sanctę.

Reliquia Ecclesie sancti Pauli.

PARTES corporum BB. apostolorum Petri, & Pauli sub maiori altari una cum corpore s. Anastasij.

Corpus s. Timothei martyris, sub eius altari.

Corpora sanctorum Celsi, Iuliani, & Basilissę martyrum in eorū facello.

Corpora quinque ss. Innocentium sub eorum altari.

Multa sanctorum martyrum corpora in cœmeterio beatę Lucinę quorū nomina ignorantur.

In sacrario eiusdem ecclesie sunt hę sanctę reliquię.

- De ligno sanctę, & uiuificę crucis in cruce argentea.
- Brachium cum police sanctę Annę matris B. uirginis Marię inclusum brachio argenteo.
- Pars capitis s. Stephani protomartyris inclusa tabernaculo argenteo.
- Pars capitis s. Ananię discipuli domini, qui B. Paulum apostolum baptizauit.
- Brachia sanctorum Iacobi maioris, & Iacobi minoris.
- Brachium sancti Nicolai episcopi.
- Brachiũ sancti Alexij confessoris.
- Spatula sancti Dionysij.
- Catena, qua s. Paulus apostolus cinctus fuit.
- Baculi frustum cum quo orbem terrarum peragravit S. Paulus.
- Tabernaculum eueum cum reliquijs sanctorum Innocentium.*
- Matthiæ apostoli.
- Sebastiani.
- Felicis papæ.
- Sergij, & Bacchi.
- Chrysanti, & Dariæ.
- Barbaræ, & Nymphæ.
- Frustum crucis. s. Andreæ apostoli.
- Capsula cum reliquijs sanctorum*
- Euentij presbyteri, & martyris.
- Stephani pape.
- Sebastiani.
- Nicolai episcopi.
- Quirini episcopi.
- Primi, & Feliciani.
- Pancratij.
- Ceciliæ.
- Sophiæ, & aliorum.
- Alia capsula cum reliquijs sanctorum*
- Marcelli papæ martyris.
- Nerei martyris.
- Archillei martyris.
- Dariæ martyris.
- Reliquiæ sanctorum Andreę.
- Bartholomæi.

Matthiæ apostolorum.
 Lucæ euangelistę.
 Xyſti papæ.
 Dionyſij.
 Laurentij.
 Sebaſtiani.
 Blaſij epiſcopi.
 Gordiani.
 Benediçti.
 Gregorij papæ.
 Vincentij.
 Hermetis.
 Celeſtini.
 Luciæ.
 Hilarie uirginis, & aliarum.

ſtaſij martyrum ad tres fontes, ſine ad aquas ſaluias.

Capita s. Anaſtaſij thecis ligneis deauratis.
 Sancti Zenonis hoc in loco martyrio coronati.
 Sancti Vincentij.
 Columna ſuper quam ſancto Paulo apoſtolo caput amputatum fuit.
 Et in oratorio ſcalæ cæli ſubtus altare reliquiæ decem milium C. C. C. & trium martyrum qui cum beato Zenone pro Chriſti fide eo in loco glorioſe occubuerunt.

Reliquiæ in eccleſia ſanctorum Vincentij & Ana-

Reliquiæ Eccleſiæ Sancti Sebaſtiani, via Appia.

VN A de ſpinis coronæ qua fuit coronatus D. N. Ieſus Chriſtus.
 Reliquiæ S. Petri apoſtoli, ſcilicet.
 Digitus.
 Dens.
 Coſtę pars, & alia quædam.

Dens s. Pauli apoſtoli.
 Brachij s. Andreæ apoſtoli fruſtum.
 Caput, & brachium s. Fabiani papæ & martyris.
 Capita ſs. Calliſti Stephani pontificum.
 Capita ſs. Nerei.

Archillei.	Reliquiæ aliæ s. Fabiani
Acoristi.	papæ.
Valentinæ, &	Sebastiani martyris.
Lucinæ martyrum.	Stephani papæ.
Brachium s. Sebastiani &	Acoristi martyris.
Columna, qua alligatus	Calix plumbeus cum cine-
fuit dum sagittaretur.	re & ossibus
Ferrum unius sagittæ in eū	Sancti Fabiani.
iaculata.	

*Reliquiæ Ecclesiæ sancti Ioannis
Lateranensis.*

H Æc basilica sancti	discipulis suis in die cæ-
Saluatoris domini	næ.
nostri Iesu Christi, san-	Sub altare sunt de sāguine,
ctique Ioannis Bapti-	& aqua de latere Chri-
stæ, atque B. Ioannis	sti ampullæ duæ.
euāgelistæ, his sacrosan-	De cuna Christi.
ctis, ac uenerabilibus	Tunica inconsutilis, &
insignita consistit reli-	Purpureum uestimentum
quijs.	eius.
Altare ligneum, quod san-	De quinque panibus ordea
cti Dei pōtificates, & mar-	ceis.
tyres ab apostolorum tē	De cineribus, & sanguine
pore habuerunt; in quo	S. Ioannis Baptistæ, &
per cryptas, & diuer-	Cilicium eius de pilis ca-
sa latibula missas cele-	melorum.
brabant.	De manna sepulchri s. Io-
Mensa Domini, in qua	annis euāgelistæ, &
Christus cænauit cum	Tunica eius: et

- Pars catene, cum qua ligatus uenit ab Epheso.
- Sub isto nempe altari est arca fęderis, in qua sunt duę tabulę testamenti.
- Virga Moyfi, & Virga Aaron.
- De panibus propositionũ.
- Hanc autem arcam cum candelabro, & his quę dicta sunt cum quattuor præsentibus columnis Titus, & Vespasianus a Iudæis asportari fecerũt de Hierosolyma ad Urbem, sicut usque hodie cernuntur in triũphali fornice, qui est supra ecclesiam sanctę Marię nouę, & ob uictoriam, & perpetuum . . . . . reliqua nõ possunt legi.
- In marmoreo operculo super altare s. Marię Magdalene sunt hę reliquię.
- Caput s. Zacharię patris s. Ioannis Baptiste in theca argentea.
- Caput s. Pancratij martyris in alia theca ex argento.
- Catena, qua B. Ioãnes euãgelista uinctus de Epheso ad urbem adductus est.
- Vas quo idem sanctus uenenum bibit, & illi nihil nocuit.
- Eiusdem sancti linea tunica.
- Theca argentea plena ossibus s. Marię Magdalene.
- Spatula s. Laurentij martyris.
- Interula linea D. N. Iesu Christi, quam ei B. uirgo fecit, in capsula argentea.
- Linteus, quo Christus apostolorum pedes terfit.
- Pars harundinis, qua percussus fuit in capite in domo Pilati.
- Forfices, quibus B. Io. Euãgelista attonsus fuit.
- Velum, quo uelatum fuit corpus s. Saluatoris in cruce pendentis.
- Sudarium, quo caput Christi in sepulchro positi in uolutum fuit.
- Cineris s. Ioannis Baptiste.
- Dens s. Petri apostoli.
- Vas in quo est sanguis, & aqua, quę fluxerunt de latere D. N. Iesu Christi.

- Frustulum crucis Christi.
 Plurime alię sine nomine
 sanctorum reliquię.
- In sacrario est capsula lignea
 cum multis sanctorum
 sine nomine ossibus,
 puluere, & cineribus.
- Caput sancti Gordiani &
 Cranium s. Epimachi, &
 alię multę sanctorum re-
 liquię.
- Reliquiæ quæ in oratorio
 esse dicuntur.
- In sacello sancta sanctorū,
 quod s. Laurentij appel-
 latur, in quod mulieres
 numquam ingrediūtur
 sunt infinite reliquię, a
 Leone x. uisę & multis
 astantibus, ex duabus fe-
 nestrellis erutę, & ostēse
 & iterum in eodem lo-
 cate.
- In quarum prima a latere
 dextro, sunt multę reli-
 quię ī uasis chrySTALLINIS
 uitreisque compositę.
- In sinistra uero est caput hu-
 manum integrum cum
 alijs multis incognitis re-
 liquijs.
- Sub altari est capsula cypressi
 na multis clauibus clau-
 sa a Leone III. papa fa-
 cta, hisque litteris aureis
 ornata SANCTA SAN-
 CTORVM.
- Intra quam sunt alię plu-
 res capsulę, & taberna-
 cula reliquijs plena.
- In his parua capsula argen-
 tea deaurata ad modum
 crucis, in cuius medio
 est crux aurea.
- Alia capsula argentea deau-
 rata cum alia cruce auri
 puri.
- Alia capsula argētea deau-
 rata.
- Alia capsula argentea cum
 modico ligni s. crucis.
- Sub ipso altari est caput s.
 Anastasij cum alijs mul-
 tis sanctorum ossibus.
- Alia capsula eburnea ad
 formam cucurbitę.
- Vas crySTALLINUM cum par-
 uā arcuła.
- Alia capsula eburnea cum
 multis sanctorum ossi-
 bus.
- Alia capsula argētea gręco
 opere cęlata, circumliga-
 ta cordula alba cū sigil-
 lo

lo i quo sculptus e puer
hamo piscansa Nicolao
111. facta, in qua est ca
pud s. Praxedis integrū
cum alijs multis sancto-
rum ofsibus.

Capsula argentea ab Hono-
rio 111. facta cum capi-
te s. Agnetis.

Alia capsula argentea cum
ampulla plena fanguine
sanctorum martyrum.

Alia arcula ad modum cru-
cis plena reliquijs.

Vas æneum cum multis re-
liquijs

Capsula ex ebano .

Duo lignea uascula.

Pyxis lignea cum alijs plu-
rimis ligneis uasculis, &
capsulis, & aliquot ta-
bernaculis, & alijs ua-
sculis, pyxidibus, & arcu-
lis magno numero reli-

quiarum plenis.

Aliquot tubera e serico pã
no reliquiarum plena .

Duę uetustissime tabule,
cum apostolorum Petri
& Pauli figuris.

Multi panniculi fanguine
sanctorū martyru tincti.

Alia capsula lignea, in qua
sunt tres Agnus Dei e ce-
ra, & multę sine nomi-
ne reliquię.

Tres panni albi cum ossi-
bus sanctorum.

Pannus rubei coloris cum
cruce sigillatus.

Plures sacculi, capsula, ar-
cule, & pyxides reliquia-
rum plene, quarum no-
mina incognita sunt, &
permultę alię.

Reliquię ostenduntur se-
mel in anno, in die Pa-
schatis.

*Reliquia Ecclesie sanctæ Crucis
in Hierusalem.*

IN ALTARI maiori in
concha e lapide Lydio
iacet corpora sanctorū

Cesarij, &
Anastasiij.

In eminenti loco reliquia-
rum

- rum seorsum.
- Tres frustulæ crucis D. N. Iesu Christi.
- Titulus crucis Christi cū litteris latinis, græcis, & hebraicis.
- Vnis ex clavis, quo Christus cruci affixus fuit.
- Duę spinę e corona eiusdē.
- Vnus ex triginta argenteis, quo uenditus fuit Christus.
- Transuersę crucis pars boni latronis.
- Digitus s. Thomę apostoli.
- Quę omnia argenteis thecis inclusa sunt.
- In eodem oratorio est arcula reliquiarum plena cum hoc indice.
- Lapis sepulchri Christi.
- De monte caluario.
- De sepulchro B. uirginis.
- De loco ubi Christus ascendit in cęlum.
- De loco ubi crux Christi reperta fuit.
- De capite sanctorum Ioannis Baptiste,
- Clementis pape, &
- Praxedis uirginis.
- Reliquiæ s. Catharinę Senensis.
- Dens ss. Petri apostoli, & Gordiani martyris.
- De ossibus ss. Ioannis Baptiste.
- Bartholomei.
- Simonis apostolorum.
- Innocentium.
- Fabiani.
- Sebastiani.
- Thomę archiepiscopi Cantuariensis.
- Hippolyti.
- Agapiti.
- Epiphaniij.
- Felicissimi.
- Chryzogoni.
- Dionysij, & sociorum.
- Marię Magdalene.
- Anastasię.
- Pudentiane.
- Agnetis.
- Euphemie uirginu, & martyrum.
- Reliquiæ ss. Petri & Pauli apostolorum.
- Iacobi apostoli fratris domini.
- Urbani, &
- Xisti I. pontificum.
- Cosme, &
- Damiani martyrum.

Nicolai episcopi.
Sabini.
Reguli.
Nerei.
Hermetis martyris.
Benedicti, &
Hilarionis abbatum.
S. Helizabeth regine Vnga-
rie.
S. Brigide uirginis.
SS. Iuliane.
Feliculae.
Catherine, &
Margarite uirginu & mar-
tyrum.
Alię cxxxvij. thece reliquia-
rum sanctorum, quoru
nomina ob uetustatem
ignorantur.
In ei⁹ thece medio est ima-

go Christi musivea, qua
fuisse sancti Gregorij pa-
pe ferunt.
In sacello s. Helene subter-
raneo, quod xx. die Mar-
tij tantum mulieres in-
grediuntur, sunt he reli-
quie.
Funis, quo Christus alliga-
tus fuit.
Spongia, qua felle, & aceto
potatus est.
Frustrum eius uestis.
Capilli, & pars ueli B. uir-
ginis.
Vestis s. Ioannis Baptiste.
Pars lacerti ss. apostoloru
Petri, & Pauli.
De adipe S. Laurentij.

*Reliquia S. Laurentij extra
urbis mania.*

SV B altari maiori, cor-
pora ss. Laurentij dia-
coni, & Stephani pro-
tomartyris.
Capita sanctorum Hippo-
lyti sine mento, & den-
tibus, & Romani mar-

tyrum thecis argenteis
inclusa.
Caput, & brachium s. Iu-
stini martyris.
Pars capitis s. Balbine uir-
ginis.
Brachia tria sanctoru Ioan-

nis martyris.
 Sanctę Petronillę.
 S. Apollonię.
 In uasculo crySTALLINO reli-
 quię
 SS. Stephani.
 Laurentij cum eius adipe,
 & cinere.
 Digitus sancti Benedicti
 abbatis.
 Reliquię sanctorum Leo-
 nardi.
 Theodori, & Sabine.
 De capite sanctę Barbarę.
 Dens s. Petri apostoli.
 Reliquię ss. Innocentium.
 Thomę archiepiscopi Can-
 tuariensis.
 Spinę coronę Christi.
 Paruum frustulum eiusdę
 sanctissime crucis.
 De ligno mensę, super quã

cum XII. apostolis cę-
 nauit.

De lapide sepulchri Chri-
 sti.

De lapide sepulchri s. Ma-
 rię uirginis.

De eiusdem uestimentis.

De uestibus, & capillis s.
 Marię Magdalene.

De uelo sanctę Tráquille.

Vas ęneum, quo s. Laurę-
 tius Christianos baptiza-
 re solebat, in his Hip-
 polytum, & familiam
 eius, Lucillum Roma-
 num, & alios.

Lapis cui corpus s. Lauren-
 tijam mortui imposi-
 tum fuit

Nomina aliorũ martyrum
 qui ĩ hac ecclesia sepulti
 sunt, habentur pag. 88.

Reliquia Ecclesie sanctę Marię Maioris.

IMAGŌ beatissimę uir-
 ginis Marię.
 In altari ad Pręsepe Chri-
 sti pręsepium.
 Sub altare maiori corpus

s. Matthię apostoli.
 Prope pręsepe sub altare
 sui nomini sacro corp^o
 s. Hieronymi presbyte-
 ri ecclesię doct. eximij.

- n marmoreo operculo al
taris sanctissimi sacra-
menti, quod reliquiarū
dicitur eiusmodi reli-
quiae conseruantur, &
statis diebus populo o-
stenduntur.
- Caput s. Vibianae uirginis,
& martyr is.
- Duo digiti, mentū, & alie
reliquiae s. Anatolie uir-
ginis, & martyr is.
- De cingulo, & uelo s. Scho-
lastice, ac
- De reliquijs s. Catharinæ.
sanctæ Euphemie.
- sanctæ Annæ, &
- De zona, & lecto B. Marię
uirginis.
- Dalmatica, qua indutus
erat s. Thomas Cantua-
riensis archiepiscopus,
quando interfectus est.
- De brachio.
- Sanguine.
- Cerebro.
- Cilicio.
- Cuculla, & alijs reliquijs
eiusdem s. Thomę ar-
chiepiscopi Cantuarien-
sis.
- laneta.
- Stola, &
Manipulus, quibus celebra-
bat Sanctus Heronymus
doctor in capella præse-
pis. D. N. Iesu Christi in
Bethleem.
- Caput cum alijs reliquijs s.
Marcellini pape & marty-
ris.
- Brachium cū alijs reliquijs
s. Iuliani martyr is.
- Corpora sanctorum
Simplicij.
Beatricis, &
Faustini martyr um.
- Brachium sancti Cosmę
martyris.
- De sanguine
Cerebro
- Cilicio & alijs reliquijs e-
iusdem sancti Cosmę,
& Damiani marty-
rum .
- De brachio s. Abundij, &
de reliquijs
S. Sebastiani.
S. Blasij.
- S. Stephani protomarty-
ris, &
- S. Ioannis Baptistæ.
- Mentum cum reliquijs s.
Zacharię, patris s. Ioā-
nis

nis Baptistæ .
 Crux B. Epaphræ cōdisci-
 puli s. Pauli apostoli .
 Brachium cum alijs reli-
 quiis s. Lucæ Euang
 Brachium s. Matthæi apo-
 stoli & euāgelistę cum
 alijs reliquijs .
 Caput s. Matthiæ apostoli,
 cuius corpus est sub al-
 tari maiori huius basi-
 licæ .
 De reliquiis ss. Apostolo-
 rum
 Petri, &
 Pauli,
 Iacobi
 Thomæ.
 Andree.
 Philippi,

Bartholomæi, &
 De manna s. Ioannis apo-
 stoli & euangelistę .
 De reliquijs aliorum apo-
 stolorum & plurimorū
 sanctorum martyrum,
 confessorum, & uirgi-
 num.
 Cunabulum, ac de fascia,
 & pannis infantię domi-
 ni nostri Iesu Christi,
 De uestimento purpureo .
 De spongia.
 De sindone, &
 De sepulchro D. N. Iesu
 Christi,
 De ligno sanctissime cru-
 cis D. N. Iesu Christi.
 Hæ reliquię populo die
 Paschę ostendi solent .

ET INDVLTENTIAE
SEPTEM VRBIS
ECCLESIA RVM.

*Stationes & Indulgentiæ Ecclesiæ
S. Petri in Vaticano.*

EX BVLLA NICOLAI IIII.

ANc itaque sacrosanctam basilicam nonnulli prædecessores nostri romani pontifices cupientes a Christi fidelibus eo libētius, & deuotius uisitari, quo fideles Christi per hoc potiori dono gratiæ se resectos sentirent, salubriter prouiderunt, quod eādē basilicam uenerabiliter uisitantes amplam suorum assequerentur ueniam peccatorum. Nam sicut ad nos tam ex scriptis antiquis in basilica ipsa repertis, quam ex seniorum canonicorum eiusdem basilicæ relatione peruenit, prædicti prædecessores omnibus uere pænitentibus, & confessis, ad

I præfatam

præfatam ecclesiam accedentibus reuerenter, uidelicet, in Natiuitatis Domini, Epiphaniæ, Cathedræ ipsius S. Petri, Annunciationis B. Mariæ uirginis, Ascensionis domini, & eiusdem sancti Petri ac B. Pauli apostoli, & dedicationis prædictæ, ac ipsius sancti Pauli basilicarum festiuitatibus, ac per octo dies eiusdem festiuitatis Epiphaniæ, & ipsorum apostolorum, & dedicationem basilicarum earundem immediate sequentes, & quolibet die ab ipsa festiuitate dictæ Ascensionis usque ad octauas festi Pentecostes, nec non in die Dominica, qua cantatur Gaudete, & in Quinquagesima, ac de Passione diebus Dominicis, & Anniuersarijs consecrationis maioris altaris dictæ basilicæ, & Cænæ domini, & Parasceue, ac Litaniarum maiorum diebus, ac etiam die lunę post Pascha, septem annorum, & septem quadragenarum, & ab octauis Pentecostes hinc ad festum ipsius B. Petri, & ab octauis eiusdem festi B. Petri usque ad Kalendas Augusti die quolibet trium annorum, & trium quadragenarum: Visitantibus autem ipsam a principio Quadragesimæ usque ad festum Paschæ quolibet die & in ipso festo, nec non in festiuitatibus Natiuitatis, Purificationis, & Assumptionis prædictæ B. Mariæ uirginis, Dedicationis & Apparitionis S. Michælis Arcangeli, sanctorum Andreæ, Thomę, Ioannis Euangelistæ, Conuersionis prædicti S. Pauli, ac Matthiæ, Iacobi, Bartholomæi, Matthæi, Lucæ, Simonis, & Iudæ, Nicolai, Luciæ Stephani, Siluestri, octauæ Natiuitatis domini, S. Gregorij, S. Longini, Inuentionis, & Exaltationis S. Crucis, S. Petronillæ, S. S. Ioannis, & Pauli, S. Leonis, S. S. Processi, & Martiniani, S. Alexij, S. Mariæ Magdalenæ, S. Laurentij, S. Egidij, Omnium sanctorum, Dedicationis basilicæ Saluatoris, consecrationis altaris S. Mariæ

Mariæ de cancellis in ipsa ecclesia cōstructi, quæ VI I I. idus Octobris occurrit, nec non omnibus diebus Quatuor temporum unius anni, & quadraginta dierum, & reliquis anni diebus quadraginta dierum remissionis suorum peccaminum concesserunt. Nos igitur, qui præfatæ basilicæ honoris, ac decoris augmentum, præcipue ob reuerentiã prædicti B. Petri apostolorū principis, cuius nos, licet immeritos diuina dispositio esse uoluit successores, toris desiderijs affectamus, præfatas remissiones a prædictis prædecessoribus sic concessas, ratas, & gratas habemus, illas auctoritate apostolica approbamus: ut Christi fideles ad ipsam basilicam uenientes reddantur de acquirendis talibus remissionibus certiores, omnibus uere pænitentibus, & confessis, in singulis festiuitatibus, atque diebus prædictis, quibus ipsi basilicam ipsam dicti principis apostolorum personaliter uisitabunt, de omnipotentis Dei misericordia, & eorundem Petri, & Pauli apostolorum auctoritate confisi, de nouo remissiones huiusmodi misericorditer elargimur.

Quas indulgentias, qui secuti sunt pontifices, Bonifacius VI I I. Clemens VI. Urbanus VI. Nicolaus V. & alij papæ confirmarunt & auxerunt.

Dies stationum eiusdem ecclesie.

D ominica I I I. aduentus domini quæ dicitur Gaudetæ.	ua eius.
Epiphania domini.	Festiuitas S. Andrea.
Ascensio domini.	In omnibus sabbatis quatuor temporum.
Pentecostes.	Dominica de quinquagesima.
Festiuitas S. Petri, & octa-	Dominica de passione.

I. 32 Stationes & Indulg.

Feria 11. post Pascha.

Dominica 1111. post Pascha, quæ dicitur, ego sũ pastor bonus.

Dies. Marci in Litanijis maioribus.

Feria 1111. Litaniarum triuanarum.

In dedicatione ecclesiarũ ss. apostolorum.

Petri & Pauli.

In festo eorundem.

In cathedra sancti Petri.

Singulis VI. ferijs mensis Martij.

Præter has stationes uigesimo quinto quoque anno, annus lubilei cele-

bratur, Porta sancta per pontificem maximum referatur & clauditur.

D. Thomas super quartum sententiarum dist. xx. quæst. j. art. iij. de indulgētijs huius ecclesie ait.

Quicũq; uadit ad ecclesiam talem usque ad tale tempus, habeat tantum de indulgentia, intelligitur semel tantum: sed si in aliqua ecclesia sit indulgentia perennis sicut in ecclesia B. Petri xl. dierum; tunc quoties uadit aliquis toties indulgentiam cõsequitur.

Stationes, & Indulgentia Ecclesie S. Pauli.

MAXIMAE & perpetuæ in hac basilica sunt indulgentiæ, & peccatorum remissiones, præsertim diebus stationum eiusdem ecclesie, quæ sunt.

In die sanctorum Innocentium.

Dominica in sexagesima.

Feria iij post quartam Dominicam Quadragesimæ.

Feria iij. Paschæ

Feria v. post Pentecostem

Die conuersionis S. Pauli

Die cõmemorationis eiusdem.

Præter

Præter has stationes vigesimo
fimo quinto quoque anno,
annus Iubilei cele-

bratur, Porta sancta per
Cardinalem S.R.E. referatur
& clauditur.

*Dies quibus in Ecclesia SS. Vincentij,
& Anastasii sunt indulgentia.*

FERIA iij. post Pentecostem.

Feria ij. post Dominicam
iij. quadragesimæ.

Feria v. ante Palmas.

Quotidie verò, ut in tabula
marmorea a sinistra maioris
altaris legitur, sunt concessi il-

lam visitationibus septem
anni de indulgentia & totidem
quadragesimæ.

In Ecclesia S. Mariæ Annun-
ciatæ sunt indulgentiæ concessæ
his qui die Annunciationis, & Do-
minica prima Maij illam visitauerint.

Stationes et Indulg. Eccl. S. Sebastiani.

MULTAE, & perpetuæ sunt in hac ecclesia indulgentiæ,
præcipue singulis Dominicis diebus

mensis Maij & die sanctorum

Fabiani, & Sebastiani.

*Stationes & Indulgentiæ basilicæ
S. Ioannis Lateranensis.*

Dominica prima quadragesimæ.

Dominica palmarum

Feria v. in cæna Domini
Sabbatho Sancto

Prima, & secunda die Pas-

134 Stationes & Indulg.

chæ ad vesp̄as tantum	Sanctę crucis
Sabbatho in Albis	Sancti Ioannis Baptiste, &
Sabbatho Pentecostes	Sancti Ioannis euangeliste
In solennitatibus S. Ioan-	Sancti Venantii, quę circa
nis Baptistę	baptisterium sunt, & in
Exaltationis sanctę Crucis	oratorio, quod Sancta
In dedicatione eiusdem ba-	Sanctorum dicitur.
silicę	Pręter has stationes vigesi-
Et in anniuersario die ele-	mo quinto quoque an-
ctionis pontificis	no, annus Iubilei cele-
Sunt pręterea in hac eccle-	bratur, Porta sancta per
sia perpetuę indulgētię	Archipresbyterū eccle-
maxime in Oratorijs	się Cardinalē referatur.

Stationes et Indulgentiæ Ecclesiæ S. Crucis in Hierusalem.

D ominica ij. aduentus.	Capellę Hierusalę dictę
Dominica iiij. quadra-	Vltima Dominica mensis
gesime, quę dicitur le-	Ianuarij, ob memoriam
tare	inventionis tituli crucis
Feria vj. in parasceue	Christi, cuius, vt mani-
Die inuentionis, & exalta-	festior fiat historia, Ale-
tionis sanctę crucis.	xandri vj. Papę Bulla
Die xx. Martij dedicationis	subiicitur.

ALEXANDRI VI. PAPAE BVLLA.

ALEXANDER episcopus, seruus seruorum Dei, Vniuersis Christifidelibus praesentes inspecturis salutem, & apostolicam benedictionem. Admirabile sacramentum viuificæ crucis, cuius signum erit in cælo dum dominus ad iudicandum venerit, intra nostra mentis arcana reuoluentes, & pia consideratione pensantes, quod in ligno eiusdem sanctissimæ crucis dominus noster Iesus Christus pro humani generis salute mortem subire nõ obnuit, vt nos de morte ad vitam reuocaret; dignum imo potius debitum reputamus, ecclesias, & loca sub ipsius sanctissimæ crucis nomine dedicata, & præsertim in vrbe consistentia, gratiosis indulgentiarum, & remissionum muneribus decorare, vt per hoc & tanti sacramenti iugis memoria cum mentibus Christifidelium permaneat, & ipsi Christifideles, ipsius domini gratia eos præueniente, felicitatis præmia consequi mereantur æterna. Cum itaque nuper, videlicet anno ænatiuitate eiusdẽ domini nostri Iesu Christi millesimo quadringentesimo nonagesimo secundo, vltima Dominica mensis Ianuarij, dum bo. me. Petrus tt. S. Crucis in Hierusalem Cardinalis, qui tunc in humanis agebat, eandem ecclesiam digno ornatu reparari faceret, in altiori pariete testudinis dictæ ecclesiæ repertus fuerit titulus Hebraicis, Græcis, & Latinis litteris conscriptus, & qui supra caput ipsius D. N. Iesu Christi dũ in ligno eiusdem S. crucis pendeat, appositus extitit, & ipse titulus nunc in eadem ecclesia debita cum ve-

neratione obseruetur, & custodiatur; Nos in cruce huiusmodi sancta cum apostolo gloriantes, & satagentes alios ad glorificationem ipsius inuitare, vt vitalis ligni prætio vitæ æternæ suffragia consequantur, ac cupientes, vt ecclesia prædicta, quæ nunc titulus dilecti filij nostri Bernardini eiusdè ecclesiæ sanctæ Crucis in Hierusalem presbyteri cardinalis existit, congruis frequentetur honoribus, & ipsi Christifideles eo libentius deuotionis causa ad eandem ecclesiam confluant, quo ex hoc ibidem dono cælestis gratiæ vberius conspexerint se refectos, De omnipotentis Dei misericordia, ac beatorum Petri, & Pauli apostolorum eius auctoritate confisi, omnibus, & singulis Christifidelibus vtriusque sexus vere pænitentibus, & confessis, qui ecclesiam ipsam in vltima dominica mensis Ianuarij cuiuslibet anni, a primis vesperis vsque ad occasum solis ipsius dominicæ deuote visitauerint, annuatim omnium peccatorum suorum remissionem auctoritate apostolica tenore præsentium concedimus, & elargimur, præsentibus perpetuis futuris temporibus valituris. Volumus autem, quod si alias visitantibus dictam ecclesiam aliqua alia indulgentia in perpetuum, vel ad certum tempus nondum elapsam duratura, eadem die per nos concessa fuerit, præsentibus litteræ nullius sint roboris vel momenti. Dat. Romæ apud sanctum Petrum, Anno incarnationis dominicæ millesimo quadringentesimo nonagesimo sexto, quarto Kal. Augusti, Pontificatus nostri anno quarto. Signat. L. Maius. A tergo. Volaterranus. Cum sigillo plumbeo.

Stationes & Indulgentia Ecclesie S. Laurentij extra Urbis mœnia.

Dominica in sexagesima

Feria iij. post Pascha
Feria v. post Pentecostem.

Dominica ij. in quadragesima.

Et in die Natalis S. Laurentij.

Stationes & Indulgentia Ecclesie S. Mariæ maioris.

Dominica prima aduentus.

narum ante Ascensionem domini

Singulis iij. feriis Quatuor temporum.

In festo dedicationis ecclesie, dicto festum niuis.

Vigilia Natalis Domini.
Nocte Natalis Domini ad facellum præsepis in i. missa.

In die Assumptionis B. virginis.

In missa maiori, & tota die Natalis domini ad altare maius.

Multę in ea sunt indulgentię, a Romanis pontificibus, & præsertim Nicolao iiii. concessę, vt patet ex duabus tabulis muro affixis. Quorum eiusmodi est exemplum

Die S. Ioannis Euangelistę
Die Purificationis B. virginis

Ad hanc sacram basilicam omnibus deuote venientibus à feli. record. Nicolao iiii. Papa, in scripto indulgentię sunt concessę

Feria iiii. maioris hebdomadę.

Die Resurrectionis.

Feria ii. litaniarum tridua-

cessę

cessę & innouatę

Primo singulis secundis & quartis feriis, & diebus Sabbati centum dies.

In quadragesima S. Martini, singulis diebus, tres anni, & tres quadr.

In Natiuitate domini vsq; ad octauam xii. anni, & xii. quadr.

Ad octaua Natiuitatis vsq; ad Ephiphaniam, octo anni, & viii. quadr.

Ab Epiphania vsque ad octauam xii. anni, & xii. quadr.

Ab octaua Epiphanię vsq; ad Purificationem xii. anni, & xii. quadr.

A Dominica LXX. vsque ad XL. duo anni, & duę quadr.

In quadragesima, singulis diebus, tres anni, & tres quadr.

In festo B. Matthię apostoli x. anni, & x. quadr.

In octaua eiusdem, sex anni, & sex quadr.

In Annunciatione B. Marię virg. x. anni, & x. quadr.

In Resurrectione domini, & vsque ad octauā xii. anni, & xii. quadr.

Ab octaua Resurrectionis vsque ad Ascensionem duo anni, & duę quadr.

In Ascensione, & vsque ad octauam sex anni, & sex quadr.

Ab octaua Ascensionis vsq; ad Pentecostem ii. anni & ii. quadr.

In Pētecoste vsque ad octauā sex anni, & sex quad.

In festo Niuus vsq; ad octauam xiiii. anni, & xiiii. quadr.

Indulgētia ab octaua festi Niuus vsque ad Assumptionem viii. anni & viii. quadr.

In Assumptione & vsq; ad oct. xii. an. & xii. quad.

Ab octaua Assumptionis vsque ad Natiuitatem Virginis viii. anni, & octo quadr.

In Natiuitate Virginis vsq; ad octauam xii. anni, & xii. quadr.

In festo omnium apostolorum, & euangelistarum

rum, S. Laurētii, S. Hieronymi ii. anni, & duæ quadr.

In festis S. Crucis iii. anni, & iii. quadr.

Singulis diebus Sabbathi, i. annus ; & i. quadr.

Singulis feriis ii. iii. & Sabbathi ad præsep. i. annus, & i. quadr.

Singulis stationibus ipsius basilicę, quę sunt omnibus quartis feriis

quattuor temporum Dominica de aduentu, Vigilia Natalis domini, & iiii. feria maioris hebdomadę, ix. anni, & ix. quadr.

Pręter has stationes vigesimo quinto quoque anno, annus Iubilei celebratur, porta sancta ab Archipresbytero eius ecclesię aperiri solet, eoq; lapso claudi.

R E R V M E T S E N
T E N T I A R V M .

A

- S. Adrianus historiam Constantini ac B. Siluestri narrat. fol. 11 12.
- Adrianus Imperator impius, loci iniuria fidem christianam perituram existimans, in loco passionis Christi si mulacrum Iouis consecrauit. 78.
- Agnus Dei cur olim in ecclesia lateranensi tertio in missa non cantabatur. 62.
- Altare primum lapideum quo mysterio in vaticano super sepulchrum Apostolorum erectum. 19
- Prope collapsum a Callisto iij. instauratum. 23.
- Astante Cœcilio Romę noningentorum patrum. 23.
- In die Annunciationis consecratum. 23.
- Altaria septem basilicę S. Petri, necnon cętera, quo nam ordine sint visenda, & quę in eis reliquię & indulgentię. 24. 25. 26.
- Altare S. Gregorij in Basilica D. Pauli, vbi aliquando eius caput fuisse dicitur. 35.
- Altare maius in eadem basilica sicut sol p̄ cęteris lucet. 36.
- Eadem veneratione decorandum vtilius B. Petri in Vaticano. 36.
- Altaria septem in eadem basilica, & quis ordo in ea visenda. 37.
- Altaria tria sacra retro maius altare, & eius reliquię. 37.
- Altare sub marmoreo pilo supra gradus, quibus ad sanctissimum sacramentum ascenditur. 37.
- Sub eo est corpus S. Timothei Antiocheni martyris, non autem S. Timothei B. Pauli discipuli. 37. 38.
- Altare SS. Innocentium, ubi quinque eorum corpora recondita sunt. 38.
- Altare marmoreum in vno ex tribus oratorijs ad tres fontes, in quo missas celebrari solitum est. 42.
- Altare marmoreum ad Catacumbas S. Sebastiani, vbi corpora SS. Petri & Pauli iacuerunt

Index.

- iacuerunt. 48.
Super eo quo tempore Pōtifi-
ces missas celebrabant. 48-
Ibi vetustissimum folium &
marmorei sediles in quibus
sacerdotes tedeabant. 48.
Altaria quinque in eadem ec-
clesia. 48.
Sanctissimi sacramēti in quo
sepultum est corpus S. Ste-
phani Papæ. 48.
Altare vbi descēsis gradibus S.
Sebastiani corp⁹ quiescit 49
Infra in alio altari est corpus
B. Lucinæ, quæ B. Callistum
& alios sãctos humavit. 49.
Altare marmoreum in baptiste-
rio a dextera exeundo in fa-
cello quæ S. Venãtii dicitur,
ab Anastasio Papa consecra-
tum SS. virg Ruffinæ & Se-
cundæ, sub quo eorum cor-
pora iacent. 61.
Altare S. Andree & Lucie virg.
ab altera parte ab eodẽ Ana-
stasio factum. 61.
In quo eorundem sanctorum
reliquias recondidit. 61.
Consecrauit vi. kal Oct. die
SS. Cypriani & Iustine, quo-
rũ corpora in pilo marmo-
reo sub eodem altari loca-
uit. 62.
Altare ligneũ in Basilica S. Io.
Lateran. cur solum ligneum
arcæ simile, & quando in eo
olim celebrabatur. 63.
S. Siluester ne quisquam ĩ eo
præter Rom. Pont. celebra-
ret, fanciuit. 63.
Super eo sũt sacra apostolorũ
Petri & Pauli capita tanquã
duo fulgentia sidera. 64.
Quasi fulgura sancto quodã
tremore coruscant. 64.
Ea Vrbanus v. e facello quod
Sancta sanctorum dicitur il-
luc transtulit, & thecis argẽ-
teis inclusa muniuit. 64.
Multo ante traditur ab Eccle-
sia D. Petri illuc a B. Silue-
stro translata. 64.
Sub eo seruatur sanctum oleũ
Chris̄matis & baptismatis ĩ
Oratorio çneo cancello clau-
sum. 64.
Altare S. Mariæ Magdalenaæ a
dextera maioris altaris sup
quo positæ sunt sanctorum
reliquiæ, & inde populo o-
stenduntur. 68.
Altare S. Io. Bap. in oratorio S.
Thomæ a dextera maioris
portæ dũ exitur, in quo mul-
tæ reliquiæ. 68.
In hoc oratorio mulieres nõ
ingrediuntur nisi in die S.
Thomæ Apostoli. 68.
Altaria duo præcipua in Eccle-
sia S. Crucis in Hierusalem,
sub quo plurimę reliq̄. 84.
Subtus altare mai⁹ est sacellũ
Hierusalem dictum, à quo
Ecclesia nomen habet. 84.
Super eius altare nullus sine
Papæ licentia celebrare po-
test. 84.
Altare maius ĩ basilica D. Lau-
rentii

Index.

- rentii extra vrbis mœnia in agro verano. 87.
- Sepulchrum B. Laurentii Pelagio 11. prope, quid euenerit. 88.
- Altare in cœmeterio Cyriacæ in eadē basilica, in quo missas celebrâtibus plurimè p̄ mortuis indulgentiæ concessę sunt. 94.
- Altare maius in basilica S. Mariæ maioris, & eius reliquię. 104.
- Anacletus tertium pontificatū post B. Petrum rexit. 6.
- Ancirana synodus habita an. 308.
- Antiquitatis exēplum pro ratione nobis esse debet. 23.
- Apollinarius contra Porphyriū fortissimos libros scripsit. 56.
- Aratoris poetæ versus. 64.
- Archadii Augusti historia de translatione ossium Samuelis in Thraciam. 45.
- Archipresbyteri Cardinales in tribus tantum ecclesijs sunt. 100.
- Arcus Constantini Romæ erectus nullum crucis vestigiū indicat. 9.
- Arnobius de historia D. Petri aduersus Simonē magū. 5.
- Arriani & pagani mentiuntur cum spurium Cōstantinum magnum calumniantur. 58.
- Arriani Nicenam synodum incederunt. 59.
- Artemius de signo crucis in cœlo Constantino ostenso. 9.
- Is erat copiarum dux summæ auctoritatis apud Constantinum. 9.
- Athanasius catholicæ fidei firmissimum columnen. 9.
- Diaconus cōcilio interfuit cū Alexandro Archiepiscopo Alexandrino. 59.
- Eius successor in Archiepiscopatu. 59.
- Scripsit ad B. Marcum Papam de iniuria Arrianorum ob combustionem suæ bibliothecę, & B. Siluestri mentionem facit, ac ab eo Niceni concilii exemplaria exquirat. 59.
- Audientium locus in basilica B. Petri. 16.
- Audientium locus in basilica B. Pauli. 35.

B

- B**aptisterium Cōstantini. 52.
- Ex eo quasi fonte q̄es & trā quillitas ecclesiæ fluxit. 53.
- Romæ præter Apostolorū sepulchra nullum baptisterio illustrius opus extat. 57.
- Baptisterium principum pietas construxit, & sancta fideiū traditio conseruauit. 57.
- Ad illud accedētes quid recordari debeant. 60.
- In eo Pontifices Romani olī solenni ritu diebus Paschæ & Pen-

Index.

- & Pentecostes baptizare solebant. 60.
- De eius oratorijs vide in verbo, Oratorium.
- Basilicæ quinque in Vrbe esse ex epist. Innoc. III. cōstat. 1.
- Cur patriarchales dicantur. 1.
- Cur in eis frequentior cōcurfus. 2.
- Eas visendi ordo. 2.
- Basilica B. Petri in Vaticano a Constantino edificata fuit. 14.
- Ex D. Paulini episcopi Nolani epistola eius descriptio 14. 15.
- Centum marmoreis sublimibusque columnis splēdet. 4.
- De eius marmorea porticu Pauli Diaconi verba. 14.
- Quo tēpore a B. Siluestro cōsecrata. 14.
- Eius tellus si mani bus p̄matur, sanguis fluēt, si lapides tangātur, sanctitatem redolebunt. 30.
- Barbarorum immanitas, mitis in ea apparuit. 30.
- Quattuor concilia in ea celebrata fuerunt. 31.
- Episcopia duo circa eā facta fuerunt. 31.
- Pænitetiarij in ea resident, & porta sancta aperitur anno Iubilei.
- Quid meditandum ab ijs qui ad eam accedunt. 106.
- Eius reliquiæ. 113.
- Basilica D. Pauli via Ostiensis in splendidissimum templū a Costantino erecta in loco vbi sepultus circa CCC. annos iacuerat. 33.
- Eodem die quo Vaticanum a B. Siluestro consecrata. 33.
- A Prudentio versibus descripta. 33.
- Stadijs quattuordecim procul a mœnibus distat. 34.
- Vrbe a Gothis obsessa tutus ad illam Romanis nō denegabatur accessus. 34.
- Quadriporticum vetustissimam habet. 34.
- Pænitetiarij in ea residēt & porta sancta aperitūr anno Iubilei.
- Monasterium adiunctum habet Monachorum ordinis S. Benedicti cōgregationis S. Iustinæ de Padua. 39.
- Ad illam accedentes quid præmeditari debeant. 107.
- Eius Reliquiæ. 117.
- Basilicam Lateranensis D. Ioa. in monte Cælio Constantinus primam construxit in lateranensis nobilissimæ familiæ adibus. 52.
- Quibus nominibus appellata. 52.
- Primogenita cæterarum ecclesiarum. 62.
- Triumphantem Hierusalem repræsentare videtur. 62.
- Nihil dici potest quod nō sit infra eius dignitatem. 63.
- Ad eam campanarum sonitu quotidie

Index.

- quotidie vt in diebus festis
populus conuocabatur. 63.
- In ea vndeci concilia diuersis
temporibus habita sunt. 75.
- In ea olī habitabāt Canonici
Regulares ordinis S. Augu-
stini sub Priore. 75.
- Aliquandiu simul cum illis
sub Abbate Monachi Cassi-
nenses. 76.
- Nūc habet Archipresbyterū
Cardinalem, & canonicos
sæculares. 76.
- In ea omnia munera episcopa-
lia exercentur.
- Pænitentiarij ibi sunt, & por-
ta sãcta aperit̃ anno Iubilei.
- Dum ad illam quisque se con-
fert, quid nam meditari de-
beat. 107.
- Eius Reliquiæ. 120
- Basilicam S. Laurentij extra
Vrbis mœnia Cōstantinus
ædificauit in via Tiburtina
in agro Varano super arena-
rium Cryptæ. 85.
- Hæc nō vno tantum lumine
clara, sed duobus illustrior
fit, corporibus inquam D.
Laurentij & B. Stephani pro-
tomartyris. 80.
- A quibus corpus B. Stephani
e Hierosolymis Romã tras-
latum fuerit. 86. 87.
- In ea cœmeterium Cyriacæ a
Prudentio versibus descri-
ptum. 89.
- Tota ipsius basilicæ descri-
ptio. 93.
- Iuxta illa fuit antiquum Clu-
niacensium monasteriū, ex
quo plures sancti Ro. Pon-
tifices prodierunt. 94.
- Nunc habitatur a Canonicis
regularibus, qui scopetini
dicuntur. 94.
- In ea ab Honorio iij. imperij
insignia Petro imperatori
Constantinopolitano colla-
ta sunt. 94.
- Quæ meditari debeat ad eam
accedens. 108.
- Eius Reliquiæ. 125.
- Basilica S. Mariæ Maioris non
dignitate sed mysterio vl-
tima constituitur. 95.
- Quibus nominibus appella-
ta. 95. 96.
- Ante fores huius Gelasius ius
sit cremari libros manichæo-
rum. 96.
- In hac multi Rom. Pont. mis-
sas celebrare soliti sunt. 97.
- Miraculum in ea Martini Põ-
tificeis. 98. 99.
- In ea miraculum tẽpore Leo-
nis quarti ob fugatum basi-
licum. 102. 103.
- In ea quando Pontifex ibi
celebrat cur non respondeat-
ur, & cum spirito tuo; cñm
dicit: Pax Domini sit sem-
per vobiscum. 100.
- Post lateranensem & Vatica-
nam hæc vna erat in qua so-
lus Papa in maiori altari ce-
lebrabat. 10.
- In ea Pænitentiarij cõstituti
sunt

Index.

- funt & porta sãcta aperitur
anno Iubilæi vt patet in bul
la Gregorij xi. 101
Meditari quid debeat qui ad
eam se conferit. 109.
Eius Reliquiæ. 126.
Bedæ venerabilis verba de con
structione S. Sebastiani a Da
maso. 46.
De catacumbis mentionem
facit. 46.
Benedictus Papa vbi sepultus
sit. 29.
S. Bernardus Abbas Claraual
lensis quondam in Ecclesia
ad Aquas saluas habitauit.
40.
Bethleem Adonis fano profana
ta est. 78.
Blondi Flauii verba de tribus
fontibus qui fuso apostoli
Pauli sanguine eruperunt. 42.
- C
- C**aluarię locus vllus ignomi
niæ plenior. 4.
Canonum leges quæ ad publi
cam pænitentiam attinebãt
nunc abrogati. 35.
Canthari locus in Ecclesia B.
Petri & eius instauratio. 15.
Catacumbæ quod significet. 2.
Catacubarum S. Sebastiani
descriptio a B. Hieronymo.
44.
In his corpora Apostolorum
iacuerunt. 48.
Catechumenorum locus in ba
silica B. Petri. 16.
Catechumenorum locus in ba
silica B. Pauli. 35.
Chorus miræ vetustatis in ba
silica B. Pauli. 35.
Christus cur moriturus Hiero
solymam nobilissimam vr
bem elegerit. 34.
Christi & Apostolorum inter
vndas fluctuantium imagi
nes ī atrio Vaticano cur ibi
magis quam alibi veneren
tur. 16. 17.
Christus quomodo in Petro
crucifixus. 49.
Christi animæ tristitię in hor
to causa. 49.
Christus quomodo in singulis
patiatur. 50.
D. Chryostomi emerita præ
conia & eius aurea verba de
Vrbe Roma, eius exilium &
mors narratur, ac quomodo
eius corpus in sacrario Vati
cano translatum sit. 28.
Clericorum locus in basilicis.
16.
Cœmeterium B. Lucinę in ec
clesia D. Pauli, & eius histo
ria. 37.
Cœmeterium Callisti, & eius
historia. 43. 44.
Cœmeteriũ Calepodii via Au
relia. 44.
Cœmeterium Cyriacę, & eius
historia. 89.
Concilium Nicęnum secundũ
contra Imaginum oppugna
tores habitum. 11.

Index.

- Coniecturis aut nufmimatium inscriptionibus noſtrę religionis res perſcrutandę nō ſunt. 56.
- Constantinus Constantini Imperatoris ex Helena filius, quando regnare cōeperit. 8.
- Eius bellum cum Maxentio tyranno 8.
- Illum Deus ad ſe ſignis allicere & per illum pacem Eccleſię largiri ſtatuit. 8.
- Ei ſignum crucis ē cęlo oſtenſum victoriam de hoſte prænuncians. 8.
- Ex illis fuit qui non beneficiis, ſed flagellis a b impietate deſectuntur. 9.
- Illum Deus cōdiſſimo leprę morbo percuffit. 9.
- Puerorum cędem pro ipſius ſalute execrans Apoſtolorū viſionem meruit. 10.
- Ab Apoſtolis in ſomnis admonitus B. Silueſtrum latitantem accerſiuit, & ab eo ſanitati priſtinę reſtitutus eſt. 13.
- Quid poſt ſuſceptam fidem pi⁹ Imperator egerit. 13. 14.
- Tres filios habuit Conſtantinum, Conſtantium, & Conſtantem. 53.
- Constantinus maior natu bellum regnādi cauſa fratri indixit. 53.
- Iſte Arrianus effectus ab ipſis denuo baptizari ſe fecit. 53.
- Conſtans Magnentii inſidiis occiditur. 53.
- Conſtantius ſolus in imperio remanſit. 53.
- Quadraginta annos cum patre & ſolus imperauit. 53.
- In morbum incurabilem incidit. 53.
- Accerſito Euzoio Antiochię epifcopo iuſſit ſe baptizari, pauloque poſt exceſſit. 53.
- Hinc falſas oriri opiniones Conſtantinum ab Arrianis baptizatum eſſe aſſerentes, nominū. n. ſimilitudine decepti, quod ab impio filio factum, patri piſſimo attribuant. 53.
- Conſtantinus non magis ſua q̄ Helenę matris fide Chriſtianum eſſe meruit. 79.
- De veritate eius baptiſmi a B. Silueſtro Romę in baptiſterio Theophanes Gręcus ſcripſit. 158.
- Eius pater, vxores, & filii qui fuerint. 59.
- Conſtātinus tertius Vitaliani Papę tempore primam omnium eccleſiarum D. Petri ædem adiuuit. 23.
- Conſtans Imperator Heraclii nepos in Monothelitarum hæreſim lapſus iuſſerat Olympio vt Martinum Pontificem interficeret, & Miraculum de hac re narratur. 97. 98.
- Cōſtitutiones quę nomine Cōſtanti-

Index.

stantini circumferuntur ad
Melchiadē Papam fictas esse
ab Arrianis. 58.

Consuetudinum rationem red
dere vtilissimum est. 16.

Conuiuium pauperibus vrbis
in basilica B. Petri factum.
14. 15.

Cruce nulla mors turpior. 4.

Crucifixi imago ante quam p̄-
ces B. Brigida effundebat. 37.

Cruce homines Deo p̄pinquos
facit quocunque modo con-
siderara. 76.

Cruce ad salutem consequendā
necessaria. 77.

Cruce quomodo inuenta ex D.
Paulino historia. 78. 79. 80.

Ex vetustate detrimentum nō
patitur. 82.

Quo honore sit colenda. 82.

Ei ratione contactus latriæ
cultus debetur, qui solius
Dei est. 82.

Eius signo B. Paula & D. Io.
Chryostomus morientes se
signarunt. 83.

Ea D. Antonius & Hilarion
contra dæmonum insidias
vtebantur. 83.

Eius signo etiā impii & Tur-
cæ a periculis liberati. 83.

Cryptarū descriptio a D. Hie-
ronymo. 44.

Yriacæ viduæ sanctissimæ
laus. 94.

In eius domo B. Laurentius
thesauros ecclesiæ pauperi-
bus distribuit. 94.

Dum infirmaretur a B. Lau-
rentio sanata est. 94.

D

D Amasus Romæ Episcopus
fecit basilicam iuxta thea-
trum S. Laurentij. 46.

Damasi verba de Constantino
filio Constantini secundo
rebaptizato ab Eusebio Ni-
comediensi. 54.

Deus in sanctis suis gloriosū
se demonstrat. 39.

Deus sanguine D. Petri apo-
stolorum principis firmis-
simum Ecclesiæ fundamen-
tum stabiliuit. 50.

Dextera in sacrificio altaris po-
pulū hebræū significat. 64.

Dexteræ cur aliquando sinistra
præponatur. 66. 67.

Doctrina Christi nullo firmio-
ri atramento quam (post-
olorum sanguine nobis scri-
benda erat, neque alio sigil-
lo quam eorum morte obsi-
gnanda. 32.

E

Ecclesiarum septem ratio &
earum visendarum ordo &
quo proposito visitandæ. 2. 3.

De Ecclesia Diui Petri in Va-
ticano vide in verbo Basilica

De Ecclesia D. Pauli Via osti-
ensi vide Basilicam.

De Ecclesia S. Ioa. Lateranen-
sis vide Basilicam.

Index.

- De Ecclesia S. Laurentij extra
Vrbis mœnia vide Basilicā.
De Ecclesia S. Mariæ Ma-
ris, vide Basilicam.
Ecclesiam S. Sebastiani visendā
esse ex consuetudine receptū
est. 2.
Ecclesiam S. Crucis in Hieru-
salem septimam adiunctam
esse. 3.
Ab Ecclesia nihil omis-
sum quin nos veri adoratores ef-
fecti in spiritu & veritate
Deum adoremus. 18.
Ecclesia celebris ad aquas Sal-
uias ob tres præcipuas cau-
sas. 41.
In ea argenteo opere sunt duo
decim oppida a Carolo Ma-
gno monasterio donata. 40.
In ea sacellū quod prius Gatta
manens nunc vero vocatur
Scala cæli ob miraculū. 41.
Est ibi locus parū distans vbi
B. Paulus martyriū subiit.
41.
Eius fundum a Gregorio Ma-
gno Ecclesiæ B. Pauli dona-
tum. 42.
Ibi tres fontes abscisso Apo-
stoli capite emanarunt. 42.
Ibi marmoreū altare in quo
Missa celebrantur. 42.
Monachi Cistercienses ibi ha-
bitant reformati in Etru-
ria. 42.
A centum annis infra Car-
dinali cōmendari solet. 42.
Eius Reliquiæ. 123.
Ecclesia S. Mariæ Annuntiata
ad tertium ab vrbe lapidem
antiquissima est. 43.
Multus sanctorum reliquijs
veneranda. 43.
Eam Con falonis sodalitas pro-
tegit. 43.
Eius stationes.
Ecclesia S. Sebastiani via Ap-
pia, quam quis ædificauerit,
nondum compertum habe-
mus. 45.
Antiquissimā esse negari non
potest, præsertim ex porticu
quam habet. 46.
Eam visendi ordo, si a S. Pau-
lo ad illam deuentum fue-
rit. 48.
In ea habitant Monachi or-
dinis S. Bernardi Claraual-
lensis. 49.
Eius Reliquiæ. 119.
In Ecclesia multa seruari ui-
dentur, quæ a fidelium tra-
ditione fluxerunt, de quibus
negando dubitare sacrilegiū
est. 73.
Ecclesiam S. Crucis in Hieru-
salem in palatio Sessoriano
Constantinus Magnus con-
didit. 77.
Damasi verba de eius constru-
ctione. 77.
Beda de eadem re. 77.
Quid intueri debeant qui ad
eam accedunt. 108.
Eius Reliquiæ. 123.
Eusebij cæsariensis verba ex
Gaio grauisimo scriptore
de

Index.

de Vaticanani loco, vbi Petrus
mortuus & sepultus est. 6.
Quo tempore vixerit. 54.
In Arrianam hæresim incur-
rit. 55.
Constantino filio & Constan-
tino adularus est. 55.
D. Hieronymus scribit eum
Arrianum esse. 56.

F

FAbiola nobilis romana car
in Lateranensi basilica pæ-
nitentiam publicam egerit.
73. 74.
Felix secundus vbi sepultus. 38.
Festos dies secunda Februarij
& prima Augusti, vnus Iuno-
ni Februariæ alter Augusto
Cæsari, nunc vero primus
Virgini, alter D. Petro dica-
tos. 17.
Fideles ex oriente venerunt vt
corpora Apostolorum ex-
portarent. 7.
Fidelium locus in basilica B.
Petri. 16.
Fidelium locus in basilica B.
Pauli. 35.
Fontium trium emanatio in
abscissione capitis D. Pauli,
qui nomen dederunt Mona-
sterio, quod D. Bernardus
ab Innocentio secundo acce-
pit, cui præfecit Petrum
Bernardum abbatem, qui
postea Eugenius tertius fuit
42.

Quando visuntur, & qui mo-
nachi in eo habitent. 42.

G

GAlle Placidia Imperatorū
coniugis & matris ad Apo-
stolorum sepulchra aduen-
tus. 21.
Liciniam Eudoxiam & Va-
lentinianum nepotes secum
adduxit. 21.
Eius verba ad Theodosium
filium. 21.
Apostoli sepulchrum adoran-
dum, altare appellabat. 22.
Gentilium sepulchra in quo 2
Christianorum sepulchris
differant. 20.
Græcia semper aduersus Rom.
Ecclesiæ dignitatem de ho-
noris prerogatiua contem-
dit. 11.
Gregorii verba de corporibus
Apostolorum. 7.
D. Gregorius cum Missam in
basilica S. Mariæ maioris ce-
lebraret cū dixisset Pax Do-
mini &c. ab angelis respon-
sum accepit, Et cum spiritu
tuo. 100.
Gregorii xi. bulla de porta san-
cta anni Iubilæi in basilica
S. Mariæ maioris. 101.

H

Hegesippi antiquissimi scri-
ptoris verba de Petri mor-
te. 5.

Index.

- Hegesippi & Ambrosii verba de historia Oratorii, Domine quo vadis. 50.
- Helena Constantini mater maximo sumptu basilicas ædificabat, & sacros excolebat locos. 79. 80.
- Per pium affectum Spiritum sanctum meruit. 79.
- Ei referatis terræ sinibus abditæ crucis arcana patuerunt. 80.
- Dominicam crucē prodit resurrectio mortui corporis. 81.
- Hæreticorum cisternæ nullo pacto æternæ salutis aquas continere possunt. 60.
- D. Hieronymi verba de Domini Præsepe. 104. 105.
- Moriens ibidē sibi sepulchrū elegit. 106.
- Hilarus Papa quattuor oratoria fecit in baptisterio, ex eis tria tantum extant. 60.
- Hominum genera quinque, peccantium, audientium, catechumenorum, fidelium, & clericorum. 15.
- Hospitium infirmorum prope Ecclesiam S. Ioa. Lateranensē. a Ioanne Columna Cardinali circiter CCCC. ann. ædificatum, ac diuinitus auctum. 72.
- A qua sodalitate administratur. 72.
- Hyppolitii corpus in cœmeterio Cyriacæ, non autē Calisti. 89.
- In eius historia tota antiquitas in summo errore versata est. 90.
- B. Hyppolitii Episcopi Portuensis historia ex libro Achillis Statii manu scripto. 91. 92.
- Huius statua inuenta fuit non longe ab Ecclesia B. Laurentii & cœmeterio Cyriacæ. 92.
- I
- Iacob cum Esau certamen in vtero quid significet. 62
- Imagines Christi & Apostolorum inter vndas fluctuantium cur magis in atrio vaticanæ Ecclesiæ quam alibi venerentur. 17.
- Imago saluatoris in sacello quæ Sancta sanctorum nuncupatur, miraculis confirmatur. 69.
- Pontifices plures hanc imaginē propriis humeris ad S. Mariam ad Præsepe detulerunt. 70.
- Antiquitus in festo Assumptionis B. Mariæ Virginis ad S. Mariam maiorem deferbatur. 70.
- Ordo in eā deferendo 70. 71.
- Imago B. Virginis illustrius nunc reddit oratorium S. Venantii prope baptisterium. 61.
- Imaginum antiquissimus cultus

Index.

- tus in ecclesia Dei. 71.
- Imaginum oppugnatori Constantino Leonis Armenii filio quid acciderit. 72.
- Imperatores sepulti in atrio ecclesie vaticane. 21.
- Imperatores & Reges multi & Imperatrices e Constantino poli ad sepulchrum Apostolorum euolarunt. 22.
- Imperatrix Placidia cur primum D. Petri templum visitauerit. 23.
- Imperatores imperii insignia prope piscatoris sepulchrum suscipere solent. 30.
- Impium est id negare, quod pie ab omnibus aut plerisque receptum est. 73.
- Iubilaei initium. 30.
- Iudaeus Christianissimus sudarium Domini post resurrectionem furatus est. 26.
- Iudaeorum fidelium Christianorum pulcherrima historia de Sudario Domini nostri. 26.

L

- L**ateranensis Ecclesia Romano Pont. ad habitationem attributa. 1.
- De ea, vide verbo basilica.
- In Lateranensi Ecclesia a septem episcopis Cardinalibus quotidie vicissim super altari B. Petri celebrabatur, in aliis vero a presbyteris Cardina-

- libus. 2.
- Lateranus Caesariano truncatus est gladio. 74.
- Laurentius adolescens martyrio Romae coronatus est. 85.
- Eius martyrium. 86.
- Eius laudes celebratae a sanctis Patribus. 86.
- Eius corpus ab Hippolyto, quem paulo ante sanctus martyr baptizauerat, sepultum fuit. 86.
- Liberius cur in exilium missus. 55.
- Legatus apostolicus a leua sedet. 67.
- Luctus ac pauor Christianorum pro amissis parentibus propter Christum. 7.

M

- M**aiuias Saracenorum rex accessit grandi pyra sudarium in ignem misit, & in summo aere euolans sese leuiter in cuiusdam de christiana plebe deposuit. 26.
- Marcella nobilis Romana Vrbe a Gothis capta & diruta in D. Pauli ecclesia salutem inuenit. 34.
- Martyrium venetandum S. Petri, est sub altare quod ecclesiastico vocabulo Confessio dicitur. 23.
- Martyres decem millia qui pro Christo occubuerunt in ecclesia ad aquas saluas. 40.

Index.

- Martyrium Paulus eo in loco
suscepit. 40.
Martyres animi fortitudine ty
rannorum sæuitiam supera
bant. 45.
Maximinus diuina vindicta ex
tinctus. 8.
Maxentius interfectus a Con
stantino ad Pontem Milui
um. 59.
Ministri quinq; ecclesiarū bati
licarū in sacris faciendis. 2.
Miraculis sepulchri B. Pauli
sanctimonia in eius eccl. de
prehenditur. 36.
Metropolitani & episcopi sup
altare D. Petri obediētiā Ro
manæ Ecclesiæ iurabunt, &
secundum sacrorum canonū
statuta certis temporibus il
lud viitare tenentur. 23.
Mos tempore D. Leonis Ma
gni gentilitate traditus an
te ingressum eccl. S. Petri.
17.
Mulieres ingredi non possunt
sub altare B. Petri nisi secun
da die Pent. 23.
Mulieribus nō patet aditus in
facello Xisti S. Petri nisi ter
in anno. 24.

N

- N**egligentia ac torpor eorū
qui Romæ sunt in visen
dis locis sacris. 44.
Nicola: primi verba de bap
tismo Constantini a B. silue
stro Romæ. 11.
Eiusdem verba de constructione
Concilii in Lateranensi Ec
clesia. 7.
Nomina Pontificum qui sepul
ti sunt ante facellum B. Ma
rie de Febre. 29.
Nomina Pōtificum qui sepul
ti sunt ab altari S. Andreæ
vsque ad altare maius & per
alias Ecclesiæ partes. 29.
Quorum alii martyres alii
confessores fuere. 29.
Nomina sanctorum Rom Pō
tificum quorum corpora in
varia ac diuersa loca tran
sportata sunt. 45.

O

- O**ratorium pro D. Petro ab
Anacleto constructum, non
ecclesiam. 7.
Oratorium Domine quo va
dis? via Appia. 49.
Vbi sit, cur ita vocetur, eius
rei historia. 49. 50.
Quo loco in loco Christus Pe
tro apparuerit ex Hegesippo
& D. Ambrosio patet. 50.
Oratoria quattuor in baptiste
rio. 60.
A quibus condita, & quibus
dicata. 61.
Oratorium subterraneum in
Ecclesia Lateranensi vbi san
ctam Chriσμα seruatur. 68.
Oratorium in eadem ecclesia,
S. Ioa. Baptiste. 68.

Ordo

Index.

- Ordo vetustissimus in deferenda imagine saluatoris ad S. Mariam maiorem, ex antiquissimo Rituali Achillis Stati. 70.
- Orosius ab Augustino pro duenda anime ratione ad Hieronymum missus. 86.
- Ossa quædam D. Pauli prope illius sepulchrū reperta volens Præpositus transponere in altum locum statim moritur. 36.
- P**
- P**aradisus a Domnion primo ante basilicam B. Petri candidis lapidibus marmoreis mirifice stratus. 15.
- Patriarchæ generalibus conciliis interesse tenentur. 1.
- Patriarchæ & Archiepiscopi a sacro altari B. Petri pallium assument. 23.
- Patrum sanctorum auctoritates de B. Petri præsentia Romæ. 5.
- Patres præscos verisimile est in Catacumbis sacrificasse. 7.
- Paula nobilis Romana. 105.
- Paulus Ioannis exitu coronatur. 6.
- Eius laudes & præconia, & quo tempore passus sit. 35.
- Sacrū eius caput abscinditur & pro sanguine lactem emittit. 33.
- Ei a Constantino splendidis-
mum templum erigitur in loco vbi sepult⁹ circa CCC. annos iacuerat. 33.
- Eius templum eodē die quo Vaticanum a B. Siluestro cōsecratum. 33.
- Martyrium quo in loco suscepit. 40.
- Fidei præco a Gregorio appellatus. 41.
- Totum mundū lumine prædicationis impleuit. 41.
- Pauli diaconi verba de marmorea Porticu S. Petri. 15.
- Petrus Apostolorum princeps cur Christi vicarii sedē Romæ destinaverit. 4.
- Romam principem omnium terrarū relictis aliis ex omnibus elegit. 4.
- Simonem Magum sub Claudio Paulo adiuuante expugnauit. 4.
- Passioni Dominicæ adæquatur. 6.
- Eodem genere mortis quo Christus passus est moritur. 46.
- Eius corpus vna cum corpore B. Pauli ad catacumbas iuxta cæmeteriū Calisti via Appia asportatum. 7.
- Petri & Pauli apostolorū ortum in oriente, in occidente vitæ suscepit occasio. 18.
- D. Petrus Apostolus piscator certos sequitiæ terminos barbaris imposuit. 31.
- SS. Petri & Pauli corpora tā

Index.

- ...tis in Ecclesiis suis miraculis atque terroribus coruscabant, ut neque ad orandum sine magno tremore illuc posset accedi. 36.
- Petrus victo Simone præcepta Dei populo feminabat. 50.
- Nocte muro egredi cœpit. 50.
- Christus sibi in porta occurrit. 50.
- Intellexit Petrus ad suam crucem diuinum pertinere responsum. 50.
- Per crucem suam honorificauit Dominum Iesum. 50.
- S. Petri ad Vincula Ecclesia in cuius ingressu a læua extat miraculum de liberatione a peste. 47.
- Pietas D. Hieronymi in visendis cryptis martyrum & sepulchra Apostolorum. 44.
- Plaga eo grauior & que minus euitari potest, quo ab amicioribus infligitur. 56.
- Pontifex Rom. patriarcha aliquando vocatus. 1.
- Pontifices multi & eorum nomina, sepulti ante sacellum S. Mariæ de Febre. 29.
- Pontificum Romanorum corpora duodecim in varia atque diuersa loca tamquam plantæ quodam sanctitatis seminario transportata sunt, & que. 45.
- S. Petri Cantharum post Symmachum Dominio, i. tanta munificentia ornauit, ut Palatium vocaretur. 15.
- Porticum vsus & mysterium. 15. 16.
- Portici Tybridis nulla extant vestigia. 34.
- Porticus Ecclesiæ S. Sebastiani antiquitatis firmissimum testimonium. 46.
- Processus & Martinianus martyres carceres custodientes sub Nerone Petri & Pauli prædicatione Christo crediderunt. 27.
- Prudentii versus de cœmeterio Cyriaci in S. Laurentio, non autem de eo Callisti, ut quidam putant. 89.
- Pulpita pro lectione Epistolæ & Euangelii in Eccl. D. Pauli. 35.
- Pulpita hæc in omnibus antiquis Ecclesiis erant. 35.

R

- R**eliquiæ omni Ecclesiarum à 113. vsque ad 128
- Roma communis omnium patrum. 2.
- Romani corpora Apostolorum in locis quibus nunc condita sunt posuerunt. 7.
- Romam cur D. Chrysostomus laudet, diligit, atque celebrat. 27.
- Beatam prædicat. 27.
- Erga illam Paulus benivolus. 27.
- Hæc ciuitas insignis facta plus-

Index.

plūsquam reliquas. 27.
Duos habet oculos illustres
sanctorum. 27.
Quale spectaculum sit visu-
ra. 27.
Qualem rosam Christo mit-
tet, quales habet fontes. 27.
Orbis domina post 1164. an-
nos a Gothis diripitur & in-
flammat. 30.

S

Sacella duo in Vaticano inter
Saltare Crucifixi & S. Andreae
honorari consueta. 24.
Xisti ubi chorus adest. 24.
Mulieribus eo non patet adi-
tus nisi ter in anno. 24.
Sacellum S. Thomae a B. Sym-
macho conditum in basilica
B. Petri. 24.
In eo est baptisterium. 25.
Sacellum ad aquas saluas extra
Ecclesiam quod scala caeli di-
citur subest coemeterium, in
quo quiescunt corpora decem
millium ducetorum & trium
martyrum cum sancto Zeno-
ne in eo loco occisorum. ex
Beda. 41.
Sacellum SS. Apostolorum
Philippi & Iacobi in Ec-
clesia Lateranensi. 68.
Sacellum S. Siluestri. 69.
Sacellum Sanctissimi Saluatoris
Sancti Laurentij prius nun-
cupatum. 69.
Sacerdotum corpora quot in

cinerem conuersa Romae
iacent. 45.
Se ipsos pro Deo ipsi Deo ob-
tulerunt. 45.
Sacrarium Basilicae B. Petri. 27.
Sacrarium S. Mariae de febre. 29.
Sepultus est ibi S. Benedictus
Papa. 29.
Antiqua Virginis imago mi-
raculis non obscura.
Ante hoc sacellum multos
pontifices sepultos esse. 29.
In sacratio super altari maio-
re D. Pauli seruantur mul-
torum sanctorum reliquiae. 38.
Samuelis ossa maxima veneratione translata. 45.
Scalas sanctas maiorum tradi-
tione illas esse quas Chri-
stus ascendit, accepimus. 72.
Quid eas flexis genibus ascen-
dendo meditandum. 73.
S. Sebastiani Ecclesia cur vna
ex septem & cur uisetur. 2.
S. Sebastianus quo tempore
passus sit. 46.
Eius gloriosum martyrium
& quomodo illic sepultus a
Beda traditur. 46.
Carus Diocletiano & maxi-
miano ita fuit, ut principa-
rum ei primae cohortis tra-
deret. 46.
Ubi Christianum agnouit,
iussit ligari in medio capo
& sagittari a militibus. 46.
Sagittis plenus quasi hericius
itabat. 46.
Irenae mulier tollere corpus
uolens

Index.

- veniens inuenit viuum, & curans eum conualuit. 46.
- Eius mors postea in Hippodromo palatii sustigatus, & in cloacam misus. 47.
- Lucinæ in somnijs apparuit, & corpus suum sordes non tetigerunt. 47.
- Ad catacumbas eū perduxit, & sub altari quiescit. 47.
- De eius sanctitate magnum miraculum ad propulsandā pestem, & eius historia narrat Paulus Diaconus. 47.
- Romæ malus & bonus angelus noctu per ciuitatem pergebat. 47.
- Malus videbatur venabulum manu ferre 47.
- Quoties de venabulo illo ostium cuiuscunque domus percussisset, tot de eadem domo die sequenti homines interibant. 47.
- Septenarius numerus numerorum omnium sanctissimus. 3.
- Septenarius Ecclesiarum numerus septem spiritus sancti carismata postulandi occasionem nobis præstat. 3.
- Sepulchrum Beatorum Apostolorum Petri & Pauli in Ecclesia S. Petri. 19.
- Quantum superent sepulchra gentilium, & ædificijs & conuenientium studio. 20.
- Illi ut domini loca tenent interiora, Imperatores vero tamq̃ inquilini aulæ ianuā sibi gratum habuere deputari. 21.
- Ibi condita arma iustitiæ, arma lucis, membra viuentia. 28.
- Seueri Sulpitij authoritas de congressu Petri & Pauli aduersus Simonem Magū. 5.
- Siluester ob persecutionem Constantini exulat in monte Sorapæno. 11.
- Clam in speluncis latitat cū clero. 11.
- Veram morbi sanitatem Constantino dat. 12.
- Videns Constantini milites montem circumcingentes, ad martyriū rapi putat. 12.
- Tres secum comites Romam ducit. 12.
- Apostolorum imagines Constantino demonstrat. 13.
- Simonis Magi igneæ quadrigæ Petri ore diffatæ euauerunt. 4.
- Cruciatibus defessus ex altissimi culminis fastigio se precipitauit. 5.
- Claudij tempore fuit. 5.
- Vnde ortus. 5.
- Romæ Deus est habitus. 5.
- Eius morti interfuit D. Paulus. 5.
- Orationibus Apostolorum delapsus in terram spectante populo disruptus est. 5.
- Sinistra in Ecclesia aliquando dignior. 66.
- Sophronij exemplum ex encomio

mio in SS. Cyrum & Ioan-
nem. 65.
Sol a nonnullis Christianis su-
peratis gradibus quibus ad
suggestum aræ Vaticanæ su-
perioris ascenditur antiqui-
tus honorabatur. 17.
Somnium Constantini. 11.
Stephani protomartyris cor-
pus in basilica S. Laurentij
positum. 86.
Eius sanguine sicut Hieroso-
lyma in oriente celebris fuit,
ita sepulchro in occidente
Roma nobilitatur. 86.
Eius Reliquiæ partim ab
Orosio, partim ab Eudoxia
e Hierosolyma trāslatę 87.
Sub Theodosij iunioris impe-
rio translatae sunt reliquiæ
S. Stephani, Laurentij, &
Agnetis. 87.
Quomodo Hierosolymis p-
tomartyris corpus inuentū
fuerit ex Beda colligitur 87.
De illius miraculis legatur
Augustinus. 87.
Sudarium sanctissimi domini
nostri Iesu Christi, & eius
historia. 26.
A quodam Iudæo Christianis-
simo furatum est. 26.
Pro hereditate captum a mi-
nori ex duobus fratribus. 26.
Millum in igne veloci rapu
effugiens euolat. 26.
In sinu cuiusdam de christia-
na plebe se se deposuit. 26.
Longitudinis erat pedum

T

Tertulliani verba de Petri
& Pauli morte. 6.
Templa multa idololatriæ &
superstitionis, religiosa &
pia facta, vt Pantheon &
Dioclitiani Thermæ. 17.
Theophanes, & Theodorus,
& Georgius Cedrenus atte-
statur de baptismo Constan-
tini Romæ a B. Siluestro. 10.
Theodosius cum Eugenio præ-
lium initurus ad sepulchrū
Apostolorum iacuit cilicio
prostratus, & victoriam ob-
tinuit. 21.
Timothei Antiocheni histo-
ria. 38.
Traditio immutabilis romanę
Ecclesiæ non alio sigillo q̄
præclara Apostolorū mor-
te obfignanda erat. 32.
Traditio confirmata a D. Gre-
gorio, quod corpora SS. Pe-
tri & Pauli diuisa sint in
ambabus eorū Ecclesijs. 36.
Traditio & fides Romanę Ec-
clesiæ inter se consona sunt.
60.
Traditio & fides Ecclesiæ quo
pacto nobis minime dubiæ
erunt. 60.
Trophæa defixa, quibus Rō-
mana cōmunitur Ecclesia. 6.
Tyrannei prius in excogitandis,
quam martyres in excipien-
dis

Index.

dis supplicij delassabantur.
45.
Tyrannorum fr̄uitiam mar-
tyres fortitudine superabāt
45.

V

Vetustas fatis per se colen-
da. 13.
SS. Vincentij & Anastasij Ec-

clesia ad aquas saluias. 39.

Z

Zonara Nicephorus de vi-
sione Constantini in so-
mnis Apostolorum. 10.
SS. Zenonis & Vincētij mar-
tyrū capita in eccl. SS. Vin-
centij & Anastasij. 40.
Dies martyrij S. Zenonis. 40.

F I N I S.

ERRATA NOTATIONE DIGNA sic corriges.

Pag. Ver.

5. 29. in margine. 1. tomo 3.
31. & hoc inuerfis
6. 28. iuxta viam Lateranensem
7. 31. deterreri videbantur fideles
14. 10. obliuio, miræ altitudinis
16. 26. innumerabili hominum
17. 23. veteres. 4. limina
33. 29. parias columnas
54. 1. Hieronymo
74. 3. reuerfa
5. circumferre meretricis;
11. squallidas
99. 25. Augusto
100. 3. peruenisset
102. 6. laua in p̄celso

Series Cartharum.

† A B C D E F G H I K.

Omnia sunt integra folia præter † quod est semifoliū.

R O M A E,

Apud Hæredes Antonij Bladij Impressores Camerales,
Anno Iubilæi. M. D. LXXV.

